

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๕ ตอนที่ ๑๑๔๑ – ๑๑๕๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๑๔๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๒๕

ถ. ในอุปพรหมภูมิ โสตาปัตติมรรคจิตเกิดไม่ได้ ไซ้ใหม่ และ
สกทาคามีมรรคจิตเกิดได้ใหม่

สุ. เกิดได้ สำหรับพระโสดาบันบุคคลที่เกิดในอุปพรหมภูมิ ซึ่งการเกิดใน
อุปพรหมภูมิเป็นผลของอุปาวจรกุศลกรรม แสดงว่าพระโสดาบันท่านนั้นบรรลु
อุปาวจรกุศลด้วย เพราะฉะนั้น เวลาที่ท่านใกล้จะจุติ อุปาวจรกุศลเกิด เป็นปัจจัย
ให้อุปาวจรวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิเป็นอุปพรหมบุคคล ท่านเป็นพระโสดาบันแล้ว
ไม่ต้องกระทำการให้เป็นพระโสดาบันซ้ำอีก นี่เป็นเหตุที่โสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นเพียง
ขณะเดียวเท่านั้นในสังสารวัฏ

โสดาปัตติมรรคจิตต้องเกิดในภูมิที่มีชั้น ๕ เพราะต้องประจักษ์สภาพของ
นามธรรมและรูปธรรมที่เกิดดับว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งในภูมิที่ไม่มี
รูปจะประจักษ์การเกิดดับของรูปไม่ได้

เพราะฉะนั้น อาฬารดาบสและอุทกดาบสซึ่งเป็นอาจารย์ที่สอนอุปฌาย์แก่
พระผู้มีพระภาค จึงไม่ได้บรรลุโสดาบันบุคคล เพราะว่าเกิดในอุปพรหมภูมิ ทั้ง ๆ ที่
หลังจากทรงตรัสรู้แล้ว ทรงพิจารณาว่าควรจะแสดงธรรมแก่บุคคลใด ก็เห็นว่าทั้ง
สองท่านเป็นผู้มีปัญญาสมควรได้รับฟังพระธรรม แต่เพราะว่าทั้ง ๒ ท่านสิ้นชีวิตและ
เกิดในอุปพรหมแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะทรงแสดงธรรมแก่ทั้ง ๒ ท่านได้ เพราะฉะนั้น
ทั้ง ๒ ท่านก็พลาดโอกาสที่จะได้เป็นพระอริยบุคคล ซึ่งในขณะนี้ ทั้ง ๒ ท่านก็ยังเป็น
อุปพรหมบุคคลอยู่ อีกนานแสนนานทีเดียว

สำหรับกัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ

สหชาตกัมมปัจจัย เป็นปัจจัยแก่จิตตชรูป และจิต และเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกนั้น แต่ถ้าเป็น **นानักขณิกกัมมปัจจัย** เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตหรืออกุศลจิตซึ่งดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้วิบากจิต และรูป คือ กัมมชรูปเกิดในภายหลัง

ขณะนี้จิตตชรูปเกิดเพราะกุศลจิตและอกุศลจิต แต่ต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสหชาตกัมมปัจจัย อย่าลืม

ถ. ที่พูดกันว่า ยากจนเพราะเหตุปัจจัย ร่ำรวยก็เพราะเหตุปัจจัย นี่ไม่เป็นปัญหา แต่ที่ว่า เขายากจนเพราะชาติก่อนเขาให้ทานน้อย และที่เขา ร่ำรวยเพราะชาติก่อนเขาให้ทานมาก นี่จริงไหม

สุ. แล้วแต่กำลังของกุศลจิต ถ้ากุศลจิตในขณะนั้นแผ่ใส และทานที่ให้ เป็นทานที่บริสุทธิ์ก็ให้ผลมาก เคยให้ทานและรู้สึกว่าได้ เจตนาต่างกันบ้างไหม

ถ. คนที่ร่ำรวย เพราะชาติก่อนเขาให้ทานมาก เป็นความเชื่ออย่างนั้น หรือว่ามีเหตุผล

สุ. และต้องจิตแผ่ใสด้วย พิสูจน์ได้จากชาตินี้ คือ กรรมในชาตินี้มีไหม ขอยกเรื่องเดียว คือ เรื่องของการให้ มีไหม ไม่ใช่ครั้งเดียว ใช่มั้ย แต่ครั้งนี้ต่างกันหรือว่าเหมือนกัน

ถ. ต่างกัน

สุ. บางครั้งให้จนเกือบจะไม่รู้สึกว่าได้ เคยมีไหม

ถ. มี

สุ. หมายความว่า มีกุศลแทรกแซงปิดบังจนเกือบจะไม่รู้ลักษณะของกุศลจิตในขณะนั้น เช่น บางท่านขณะที่ให้ก็ยังรู้สึกว่าโกรธ คือ อาจจะมีคนมาขอความช่วยเหลือ ก็ส่งเคราะห์ให้ไป ไม่ใช่ไม่ให้ แต่ในขณะนั้นมีความไม่พอใจปรากฏให้รู้ได้ ซึ่งแสดงว่ากุศลจิตและอกุศลจิตเกิดสลับกันเร็วมาก เหมือนกับทางตาในขณะนี้ ทางตาในขณะนี้ต้องไม่ได้ยินอะไร อย่าลืม ทางตาเห็น แต่ไม่ได้ยิน ทางหูในขณะนี้ได้ยินเสียง แต่ขณะที่ได้ยินเสียง จิตที่ได้ยินไม่เห็นอะไร ถูกไหม เพราะฉะนั้น เป็นจิต

แต่ละประเภทซึ่งเกิดดับสลับกันเร็วมากจนทำให้รู้สึกเหมือนกับว่า ขณะนี้เห็นและได้ยิน ฉันท ไฉน เวลาที่ให้และเกิดโกรธหรือว่าไม่พอใจ ก็สลับกันจนกระทั่งเหมือนกับกุศลจิตไม่ได้ปรากฏเลย มีแต่ลักษณะอาการที่โกรธในขณะที่ให้ แต่อย่าลืมว่า การให้มีในขณะนั้น ซึ่งย่อมไม่เหมือนกับในขณะที่ยึดพอใจ ไม่มีความโกรธใด ๆ แทรกแซงเลย เพราะฉะนั้น ขณะไหนจะให้ผลมากกว่ากัน ในเมื่อเหตุต่างกัน ผลจะต่างกันไหม

ถ. เรื่องเจริญสติปัฏฐาน ผมเคยได้ยินว่า เวลาจะเจริญสติปัฏฐานต้องมีปรมาตถ์เป็นอารมณ์ ถ้ามีสมมติบัญญัติเป็นอารมณ์เจริญสติปัฏฐานไม่ได้ ใช่หรือไม่ใช่ เพราะเหตุอะไร

ส. ถูกต้อง แต่อย่าลืม ปรมาตถ์คืออะไร อย่าพอใจเพียงแต่คำว่า ปรมาตถ์

ถ. เวลาที่เราคุยกันมีบัญญัติเป็นอารมณ์ ก็เจริญสติปัฏฐานไม่ได้

ส. กำลังคุยกันไม่มีปรมาตถ์เป็นอารมณ์เลยหรือ มีแต่บัญญัติล้วน ๆ หรือ ปรมาตถ์ไม่ปรากฏหรือ

ถ. อาจจะไม่ปรากฏ ฟังแต่คำพูด เป็นความหมาย เข้าใจเรื่อง

ส. กำลังเห็นเป็นปรมาตถ์หรือเปล่า

ถ. กำลังเห็น เห็นอะไร

ส. กำลังพูด เห็นด้วยหรือเปล่า

ถ. เวลาพูดก็ต้องคิดถึงความหมายของคำที่พูด

ส. มิได้ คำถาม คือ ขณะที่พูดมองเห็นอะไรหรือเปล่า

ถ. มองเห็นคนที่พูดกัน

ส. หมายความว่า ขณะที่พูดมีเห็นปรากฏด้วย เห็นเป็นปรมาตถ์หรือเปล่า

ถ. แต่เห็นเป็นคน

ส. มิได้ จะเห็นเป็นอะไรก็แล้วแต่ เมื่อครูนี้ออกว่า การเจริญสติปัฏฐานต้องมีปรมาตถ์เป็นอารมณ์ ถูกต้องใช่ไหม ในขณะที่กำลังพูด สติเกิดเป็นสติปัฏฐานได้ไหม

ถ. เป็นบัญญัติอารมณ์

ส. ทำไมกล่าวว่ามีแต่บัญญัติ กำลังพูดนี้เห็นไหม

ถ. กำลังพูดนี้ เห็นด้วย ได้ยินด้วย

ส. เมื่อกำลังพูดก็เห็นด้วย เห็นเป็นปรมาตถ์หรือเป็นบัญญัติ

ถ. เห็นเป็นสิ่งของ ก็เป็นบัญญัติ

ส. ก่อนที่สติปัฏฐานจะเจริญ ต้องมีการเห็นสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน แต่การเจริญสติปัฏฐาน คือ การที่สติเริ่มเกิดจึงระลึก คือ รู้ว่ามีสภาพธรรมที่เป็นปรมาตถ์ ในขณะนี้ ไม่ใช่มีแต่บัญญัติ ถ้าไม่มีปรมาตถ์บัญญัติจะมีไม่ได้ จะมีบัญญัติมาแต่ไหนถ้าปรมาตถ์ไม่มี จะมีการเห็นรูปร่างลักษณะว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อย่างไรถ้าไม่มีการเห็น เพราะฉะนั้น การเห็นเป็นปรมาตถ์ธรรมแน่นอน ที่ว่า โดยการศึกษาทราบว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เมื่อไม่รู้ว่าการเห็นเป็นอนัตตา ไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เราเห็น สติจึงต้องระลึก ในขณะที่เห็น และในขณะนี้เห็นก็มี เป็นปรมาตถ์ ในขณะที่กำลังพูด กำลังมีเรื่องราว กำลังมีบัญญัติ ไม่ใช่มีแต่เฉพาะเรื่องราวและบัญญัติ ปรมาตถ์มีทุกทาง ทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายก็กระทบสัมผัส ทางใจที่กำลังคิดนึกถึงคำ เพราะฉะนั้น ต้องมีปรมาตถ์ธรรม แต่เพราะไม่รู้จึงคิดว่าเป็นเรา เป็นตัวตน แต่ถ้ารู้ สติปัฏฐานเกิด รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงเมื่อไร เมื่อนั้นจึงจะเอาเราออกจากที่กำลังพูด เป็นคนที่พูด

ถ. หมายความว่า เจริญสติปัฏฐานสลับกันไป บางทีก็มีสติ บางทีก็ไม่มีสติ

ส. สติดับไหม

ถ. ดับ

ส. เห็นดับไหม ที่ศึกษามาเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูก ให้รู้สภาพธรรมตรงตามความเป็นจริงตามที่ได้ศึกษา การเห็นดับไหม

ถ. ดับ

ส. การได้ยินดับไหม

ถ. ดับ

สุ. สติดับไหม

ถ. ดับ

สุ. คตินี้ก็ดับไหม

ถ. ดับ

เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่สติจะระลึกได้ขณะใด ก็รู้ลักษณะของปรมาัตถธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งปรมาัตถธรรมต้องมีปรากฏตลอดเวลา เพราะฉะนั้น กำลังพูดเจริญสติปัฏฐานได้ไหม ขอเรียนถาม

ผู้ฟัง ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. ต้องสลับ จะไม่สลับได้อย่างไรในเมื่อสติก็ดับ จะไม่ให้สติดับได้อย่างไรให้สติตั้งอยู่ที่หนึ่งที่ได้นาน ๆ เป็นไปไม่ได้ ไม่ถูก เพราะว่าตามความเป็นจริงแล้ว สติจะต้องดับ และเกิดอีก ระลึกรู้ลักษณะของปรมาัตถธรรมที่กำลังปรากฏ

อย่าเข้าใจว่า ขณะหนึ่งขณะใดจะเจริญสติปัฏฐานไม่ได้ นี่เป็นความเข้าใจผิด กำลังพูดมีปรมาัตถธรรมแน่นอน มีจิตที่ได้ยิน มีการรู้ขณะที่ริมฝีปากกระทบกันที่ทำให้เกิดเสียงขึ้น มีเวทนา ความรู้สึกต่าง ๆ กำลังปรากฏ ทางตาก็มองเห็น เพราะฉะนั้น สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพของปรมาัตถธรรมทางหนึ่งทางใดได้ อบรมเจริญสติปัฏฐานอย่างนี้หรือเปล่า ถ้าเข้าใจถูกสติย่อมเกิดได้

อย่าคิดว่า ในขณะที่กำลังพูดเป็นบัญญัติ ไม่มีปรมาัตถธรรมอะไรเลย ไม่ใช่ ขณะอื่น อย่าลืม ขณะนี้เอง

และให้ทราบว่า ในขณะที่กำลังเป็นกัมมปัจจัย ทุกขณะที่จิตเกิดเป็น สหชาตกัมมปัจจัย ถ้ากุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิด เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยที่จะทำให้ วิวาจิต เจตสิก และกัมมชรูปเกิดในภายหลัง

ถ้าอกุศลกรรมได้กระทำสำเร็จลงไปแล้ว เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยทำให้อกุศลวิวาทำกิจปฏิสนธิในอบายภูมิจึงพร้อมทั้งกัมมชรูป ไม่ใช่บุคคลนี้อีกต่อไป

แล้วแต่ว่ากัมมชรูปนั้นจะเกิดในนรก หรือว่าเป็นเปรต หรือว่าเป็นอสุรกาย หรือว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็เพราะกรรมซึ่งเป็นเหตุที่เกิดขึ้นในขณะนี้ เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย

เพราะฉะนั้น ก็มีทั้งสหชาติกัมมปัจจัยและน่านักขณิกกัมมปัจจัย สำหรับปัจจัยที่คู่กับกัมมปัจจัย คือ **วิปากปัจจัย**

ภาษาไทยใช้คำว่า วิปาก แต่ภาษาบาลี คือ วิปาก หมายความว่าถึงนามขันธ์ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นเป็นผลของกุศลกรรมและอกุศลกรรม

เพราะฉะนั้น ต้องแยกเหตุและผล กุศลและอกุศล หรือเจตนาในกุศลและอกุศลเป็นเหตุ ทำให้เกิดนามธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เป็นวิปากในภายหลังหลังจากที่กุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้นดับไปแล้ว

ขณะนี้ไม่มีวิปากจิตใหม่ ถ้าสติระลึกรู้ ตลอดเวลาไม่พั่นเลย ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส วันหนึ่ง ๆ ไม่พั่นไปจากตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะฉะนั้น ไม่พั่นไปจากวิปาก เพียงแต่ไม่ทราบว่าเป็นเวลาที่เห็นในขณะนี้ เป็นวิปากจิต เป็นผลของกรรม ขณะที่ได้ยินเป็นผลของกรรม ขณะที่ได้กลิ่นเป็นผลของกรรม ขณะที่ลิ้มรสเป็นผลของกรรม ขณะที่กระทบสัมผัสทางกายเป็นผลของกรรม

สำหรับสภาพธรรมที่เป็นกุศลธรรม ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เป็นกุศลเกิดร่วมกัน สภาพธรรมที่เป็นอกุศลก็ ได้แก่ จิตและเจตสิกที่เป็นอกุศลกรรมเกิดร่วมกัน ฉันทจิตและเจตสิกที่เป็นวิปากก็เกิดร่วมกันโดยอาศัยกันเกิดขึ้น เป็นวิปากปัจจัยซึ่งกันและกัน

เพราะฉะนั้น วิปากปัจจัย ได้แก่ วิปากจิตและเจตสิก

ทำไมจึงเป็นเป็นวิปากปัจจัย

เพราะว่าจิตจะเกิดโดยไม่อาศัยเจตสิกไม่ได้ และเจตสิกจะเกิดโดยไม่อาศัยจิตไม่ได้ เพราะฉะนั้น จิตและเจตสิกต่างเป็นวิปาก คือ เป็นผลของกรรมด้วยกัน เมื่อจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิปากอาศัยกันเกิดขึ้น จิตที่เป็นวิปากก็เป็นวิปากปัจจัยแก่เจตสิกซึ่งเป็นวิปาก และเจตสิกซึ่งเป็นวิปากก็เป็นวิปากปัจจัยแก่จิตซึ่งเป็นวิปาก คือ อาศัยกัน

เกิดขึ้นโดยต่างเป็นวิปากด้วยกัน จึงเกิดร่วมกัน ซึ่งได้แก่ เวทนาขันธ ๑ สัญญาขันธ ๑ สังขารขันธ ๑ วิญญาณขันธ ๑

ถ้ากล่าวโดยนัยของขันธ ๕ นามขันธ ๔ เป็นวิปากปัจจัย คือ

ถ้ายกเวทนาขันธ เป็นวิปากปัจจัยแก่สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธที่เป็นวิปากซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ้ายกสัญญาขันธ เป็นวิปากปัจจัยแก่เวทนาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธที่เป็นวิปากซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ้ายกสังขารขันธ เป็นวิปากปัจจัยแก่เวทนาขันธ สัญญาขันธ วิญญาณขันธที่เป็นวิปากซึ่งเกิดร่วมกัน

ถ้ายกวิญญาณ คือ จิต เป็นวิปากปัจจัยแก่เวทนาขันธ สัญญาขันธ และสังขารขันธที่เป็นวิปากซึ่งเกิดร่วมกัน

เรื่องของวิปากปัจจัยเป็นเรื่องที่ไม่ยากถ้าทราบว่า จิตใดเป็นวิปาก ขณะนั้นก็ต้องมีนามขันธ ๔ เกิดร่วมกัน และต่างก็เป็นวิปากปัจจัยแก่กันและกัน ที่สำคัญที่สุดคือ ธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวัน มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีประโยชน์เลย ไม่ว่าจะศึกษาพระไตรปิฎก หรืออรรถกถามากมายสักเพียงไรก็ตาม แต่ถ้าความรู้ที่เกิดจากการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะพิสูจน์หรือประพฤติปฏิบัติตามได้แล้ว การศึกษาพระไตรปิฎกย่อมไม่มีประโยชน์

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า วิปาก วิปากปัจจัย ในชีวิตประจำวัน สามารถที่จะรู้ได้ไหม ตามความเป็นจริง

ทราบแล้วว่า วิปากจิต คือ ในขณะเห็น กำลังเห็นนี้เป็นสภาพนามธรรม เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ เป็นวิปาก จักขุปสาทเป็นกัมมชรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม เป็นสมุฏฐาน แต่ไม่ใช่วิปาก เพราะจัักขุปสาทไม่เห็น จึงไม่สามารถเป็นวิปาก

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังเห็นเป็นวิปาก สามารถที่จะรู้หรือพิสูจน์ได้ไหม ในวิปากปัจจัย หรือวิปากที่กำลังปรากฏ เมื่อไร เดียวนี้ ขณะนี้ โดยการฟัง พอไหม

ทราบว่าเป็นกำลังเห็นเป็นวิบากเป็นผลของกรรม ไม่พอ นี่เป็นการฟัง และเป็นการพิจารณา เป็นการรู้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแจ้ง

เพราะฉะนั้น เพียงรู้ว่าเป็นกำลังเห็นเป็นวิบาก ไม่พอ ไม่สามารถดับกิเลสได้ แต่ที่จะรู้ว่าเป็นวิบากจริง ๆ คือ ขณะที่สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงจึงจะเห็นสภาพที่เป็นวิบาก เป็นผลของกรรมในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังได้ยิน ในขณะที่กำลังได้กลิ่น ในขณะที่กำลังลิ้มรส ในขณะที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย

วันนี้วิบากจิตไม่น้อยเลย ใช่ไหม ทั้งวัน ทราบบ้างไหมว่า เป็นวิบาก เพราะฉะนั้น เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันดูเป็นเรื่องที่ยาว ถ้าจะมีการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด การทำบุญเลี้ยงพระ การตระเตรียมอาหาร การศึกษา การไปเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจ ทุกอย่างดูเหมือนจะเป็นเหตุการณ์ที่เป็นช่วงเวลาที่ยาวมาก แต่การที่จะรู้ว่าเป็นวิบาก จะรู้ในขณะไหน

ทำกุศล เป็นกุศลกรรม ในขณะที่กำลังทำกุศล อย่าลืม ในขณะที่กำลังทำกุศล มีวิบากไหม ต้องมี รู้ได้อย่างไร กำลังทำกุศลก็เห็น ก็ได้ยิน ก็ได้กลิ่น ก็ได้ลิ้มรส ก็รู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัสในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ขณะเห็น ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะที่กำลังกระทบสัมผัส เป็นวิบาก

ในขณะที่กำลังทำกุศลมีวิบาก แต่คนละขณะกับกุศล เพราะว่าจิตประเภทใดเป็นกุศล จิตนั้นไม่ใช่วิบาก ไม่ใช่กิริยา ไม่ใช่อกุศล จิตใดเป็นอกุศล จิตนั้นไม่ใช่กุศล จิตนั้นไม่ใช่วิบาก จิตนั้นไม่ใช่กิริยา จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่งเป็นชาติหนึ่ง คือ เกิดเป็นกุศลก็เป็นกุศล จะเป็นกุศลและอกุศลรวมกันไม่ได้ จิตขณะหนึ่งเป็นกุศลจะเป็นวิบากร่วมด้วยในขณะนั้นไม่ได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังทำกุศลวิบากก็มี แต่ในขณะที่เป็นวิบาก คือ กำลังเห็น ขณะที่กำลังทำกุศล วิบากที่เห็นในขณะนั้นเป็นผลของกุศลที่กำลังทำ หรือเปล่า ก็ไม่ใช่

แสดงให้เห็นว่า นานักขณิกัมมปัจจัย กรรมที่กระทำสำเร็จแล้วให้ผลต่างขณะ คือ ไม่ใช่ให้ผลในขณะที่กำลังทำทันที เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะมีความเห็นต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่จะทราบว่าเป็นวิบาก ต้องในขณะไหน ถ้ากล่าวว่า ในขณะเห็น ในขณะได้ยิน นี่เหมือนในตำรา คือ ศึกษาอย่างนี้ก็บอกว่าอย่างนี้ กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เป็นวิบาก แต่ที่จะรู้ว่าเป็นวิบากจริง ๆ ต้องสติปัฏฐานเกิด ระลึกรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ

๑๑๔๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๐ มิถุนายน – วันอาทิตย์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ในขณะนี้จะได้รู้ได้เลยว่า ไม่มีใครเป็นตัวตนที่สามารถจะบังคับบัญชาสิ่งหนึ่ง
สิ่งใดขณะหนึ่งขณะใดได้เลย ได้ยินเกิดขึ้น ไม่ใช่บังคับไม่ให้ได้ยิน เพราะบางท่าน
เข้าใจว่า การรู้หรือสัมผัสธรรมก็โดยไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กำลัง
กระทบสัมผัส และไม่รู้สภาพที่คิดนึก

ได้สนทนากับท่านผู้หนึ่ง ท่านบอกว่า ท่านเป็นผู้ที่สนใจในการปฏิบัติ ได้เรียน
ถามท่านว่า เวลาท่านปฏิบัติท่านทำอย่างไร

ท่านบอกว่า ไม่ให้เห็น ไม่ให้ได้ยิน ไม่ให้ได้กลิ่น ไม่ให้ลิ้มรส ไม่ให้รู้สิ่งที่
กระทบสัมผัส ไม่ให้คิดนึก เรียนถามท่านว่า ถ้าเช่นนั้นจะให้รู้อะไร เมื่อไม่รู้สิ่งที่
จริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ซึ่งถ้าสติระลึกจะรู้ทันทีว่า เป็นอนัตตาทั้งหมด ได้ยินเป็นสภาพรู้
เป็นธาตุรู้ เป็นวิบาก เพราะบังคับไม่ได้ มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องได้ยินเสียงที่
กำลังปรากฏ มีเหตุปัจจัยที่จะให้ได้กลิ่น จะไม่ให้ได้กลิ่นสิ่งนั้นเป็นไปไม่ได้เลย นี่คือ
สภาพที่เป็นอนัตตา ซึ่งมีลักษณะที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
ทางใจ เป็นอริยสัจธรรม เป็นสัจธรรมเพราะเป็นสภาพธรรมที่มีจริง

ถ้าใช้ภาษาบาลีว่า สัจธรรม ดูเหมือนอยู่ในตำรา แต่สัจธรรมเมื่อเป็น
ภาษาไทย ตามลักษณะของสภาพธรรม คือ สิ่งที่มีจริง ทางตากำลังเห็นเป็นสิ่งที่
มีจริง ทางหูกำลังได้ยินเป็นสิ่งที่มีจริงเป็นสัจธรรม ที่จะรู้ว่าเป็นวิบากก็เมื่อสติเกิด ระลึก
รู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น และปัญญารู้สภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง
จึงจะรู้ว่า ขณะใดเป็นวิบาก ขณะใดเป็นกุศล และขณะใดเป็นอกุศล

อย่างท่านที่ทำกุศล และมีอกุศลเกิดแทรกจนลักษณะของกุศลเกือบไม่ปรากฏ
เช่น ในขณะให้ โกรธ ไม่พอใจ บางท่านกล่าวว่า ไม่รู้เลยว่าขณะนั้นเป็นกุศล
เพราะว่าสภาพของจิตที่ผ่องใสไม่ปรากฏ มีแต่ลักษณะที่โกรธ กระด้างในขณะนั้น

เพราะว่าลักษณะของโทสะเกิดสลับจนกระทั่งมีลักษณะของโทสะปรากฏมากกว่าลักษณะของกุศลซึ่งเป็นช่วงขณะที่สั้นมาก แต่สติสามารถระลึกถึงลักษณะของอกุศลว่าสภาพนั้นเป็นอกุศล และสติปัญญาก็สามารถระลึกถึงลักษณะสภาพของกุศลจิตซึ่งผ่องใสปราศจากสภาพที่หยาบกระด้างในขณะนั้นได้ว่า ขณะนั้นเป็นลักษณะของกุศล ฉันทะ เวลาที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ เป็นสภาพรู้ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็รู้ว่าขณะนั้นเป็นวิบาก ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่อกุศล

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทั้งหมดสามารถพิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวัน ถ้าไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวัน การศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ๔๕ พรรษาจะไม่มีประโยชน์เลย เพราะปริยัติต้องตรงกับปฏิบัติ ท่านผู้ใดก็ตามที่สนใจในการปฏิบัติแต่ไม่มีความรู้ คือ ไม่ได้ศึกษาเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ ตามความเป็นจริง ผลของการปฏิบัติย่อมไม่ตรงกับปริยัติ

อย่างท่านที่ได้สนทนากัน ท่านบอกว่าการปฏิบัติของท่าน คือ ไม่ให้รู้อะไรทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สังขารมอยู่ไหนในขณะนั้น อะไรเป็นสังขารม ซึ่งสิ่งที่กำลังเป็นของจริงขณะนี้ เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงโดยละเอียดเพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาอบรมเจริญปัญญา รู้สภาพธรรมที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ถ้าสติไม่ระลึกถึงในขณะที่กำลังเห็น ปัญญาอย่าอย่าไม่ สามารถรู้ได้ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมซึ่งเกิดดับ

เพราะฉะนั้น แม้แต่ในเรื่องของวิปากปัจจุัจย หรือกัมมปัจจุัจย ก็เป็นสิ่งที่เมื่อได้ศึกษาแล้ว สามารถอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง เพื่อที่จะได้ประจักษ์ในสภาพที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ทุกท่านต้องเป็นผู้ที่ตรง วันนี้ ขณะนี้สามารถที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นวิบาก ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล ต้องเป็นผู้ที่ตรง ถ้ายังไม่รู้ในวันนี้ ก็ต้องอบรม

เจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นหนทางเดียวไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสามารถรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถจะรู้ได้

อย่าเป็นวิปากปัจจัยหรือวิปากแต่ในตำรา ขณะที่กำลังกระทบสัมผัส สติระลึก
รู้ว่าเป็นวิปาก

มีใครอยากจะรู้สิ่งที่แข็งบ้างไหม เพียงแข็งนี้ปรากฏอยู่เรื่อย ๆ มีใครอยากจะรู้
แข็งบ้างไหม อยากหรือไม่อยาก เพียงแข็งเท่านั้นเอง อยากจะรู้ไหม ลักษณะที่แข็ง
ที่กระทบกาย แต่จะอยากหรือไม่อยาก มีปัจจัยที่รู้แข็งจะเกิด รู้แข็งก็กำลังรู้แข็ง นี่คือ
วิปากปัจจัย

ถ้าเกิดในอรูปพรหม ไม่ต้องรู้แข็ง ไม่มีรูปใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องเห็น ไม่ต้อง
ได้ยิน ไม่ต้องได้กลิ่น ไม่ต้องลิ้มรส ไม่ต้องรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะว่าไม่มีรูปใด ๆ
แต่ยังมีวิปากปัจจัย คือ มีจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิปาก เป็นผลของกุศลกรรมที่ได้กระทำ
ไว้แล้ว

อย่าลืม วิปากขณะนี้ ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหลายถ่วงลงมาแล้วก็คือวิปากที่เกิด
อยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น กำลังกระทำกุศลกรรมก็มีวิปาก คือ
ต้องมีการเห็นอยู่ตลอด ต้องมีการได้ยินอยู่เรื่อย ๆ ต้องมีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส
มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่ให้ทราบว่า วิปากไม่ใช่กุศล และไม่ใช่อกุศล

ถ. วิปากเป็นจิตและเจตสิกที่ทำให้เห็น ให้ได้ยิน แต่ว่าโมคสมันต์ที่จะถูก
ทำลายไป ไม่เกี่ยวกับจิตและเจตสิก โมคสมันต์ที่เสียหายนั้นเป็นวิปากด้วยหรือเปล่า

ส. ท่านผู้ฟัง อย่าลืม เหตุการณ์ทุกอย่างซึ่งดูยาว ว่าเป็นโมคสมันต์
เป็นทรัพย์สมบัติ และสูญหายไป จะเป็นวิปากหรือเปล่า

แต่ถ่วงลงมาทุกขณะจิต อย่าลืม การที่จะรู้สภาพธรรมที่เป็นวิปาก คือ
ขณะที่เห็น ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่กระทบสัมผัสเท่านั้น
ที่เป็นวิปาก ส่วนเรื่องยาว ๆ อย่างนั้น เอมาย่อยออกจึงจะรู้ว่า ขณะใดเป็นวิปาก

ขณะที่กำลังฟังเรื่องทรัพย์สมบัติพินาศไป ถ้าจะรู้วิปาก คือ เมื่อสติระลึกที่แข็ง
นั้นแหละคือวิปาก

ขณะที่ได้ยิน กำลังได้ยินเรื่องนี้ ขณะที่ระลึกถึงลักษณะสภาพที่ได้ยิน ได้ยิน เป็นวิบากเช่นเดียวกับแข็ง มีใครอยากจะรู้แข็งบ้าง เพียงแข็ง แต่ก็ต้องรู้แข็งเมื่อมี ปัจจัยที่จะให้สภาพที่รู้แข็งเกิดรู้แข็งขณะนั้น ฉันทใด เมื่อมีปัจจัยที่จะให้จิตได้ยินเกิดขึ้น ได้ยิน จิตได้ยินก็เกิดขึ้นเป็นวิบาก

ท่านที่มีสมบัติมาก สมบัติของท่านตามความเป็นจริงเกิดดับอยู่ตลอดเวลา มีก็เหมือนไม่มีถ้าขณะนั้นไม่ปรากฏ สมมติว่าทุกท่านที่นั่งอยู่ในที่นี่เป็นผู้ที่มีสมบัติมาก เข้าใจว่าเป็นผู้ที่มีสมบัติมาก และเข้าใจว่าสมบัติยังอยู่ กลับไปบ้านไฟไหม้หมด แต่ระหว่างที่ท่านกำลังนั่งอยู่ที่นี่ เข้าใจว่ายังมีสมบัติอยู่ใช่ไหม นั่นคือความเข้าใจ แต่ตามความเป็นจริง คือ แล้วแต่สภาพธรรมใดปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางลิ้น หรือทางกายขณะใด เป็นวิบากขณะนั้น

เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีแต่ไม่ปรากฏ จึงเหมือนไม่มี ซึ่งความจริงอาจจะไม่มีจริง ๆ ก็ได้ โดยอัคคีภัย อุทกภัย น้ำท่วม หรือสิ้นชีวิตลงทันที สมบัติก็ไม่เป็นของบุคคลนั้น อีกต่อไป

ที่เข้าใจว่ามี เป็นความคิด แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ต้องขณะที่กำลังเห็น จึงจะถือว่าเป็นวิบาก

ท่านที่มีเครื่องประดับที่สวยงาม เป็นสมบัติของใคร เป็นสมบัติของ จักขุวิญญาณที่เห็น เป็นกุศลวิบาก ของใคร ในเมื่อจักขุวิญญาณเห็นและดับทันที หมด จักขุวิญญาณเป็นแต่เพียงธาตุรู้ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อกระทบกับสิ่งที่ปรากฏ ขณะนี้จะมี จักขุวิญญาณก็ดวงก็ตาม ถ้าเห็นสิ่งที่เป็นผลของกุศล จักขุวิญญาณนั้นเป็นกุศลวิบาก ช่วงขณะที่เห็นและดับ แต่ไม่ได้เห็นสิ่งนั้นอยู่เรื่อย ๆ ประเดี๋ยวเห็นสิ่งอื่นซึ่งเป็น อกุศลวิบากแล้ว

เพราะฉะนั้น สมบัติทั้งหลายเป็นสมบัติของจักขุวิญญาณ โสทวิญญูญาณ ฆานวิญญูญาณ ชิวหาวิญญูญาณ กายวิญญูญาณ ช่วงขณะที่ปรากฏตามความเป็นจริง แต่ใครจะคิดว่า มีเงินมากมายมหาศาล มีสมบัติมหาศาล ก็อยู่ในความคิด ซึ่ง ขณะใดที่ไม่ปรากฏ มีก็เหมือนไม่มี

และวันหนึ่ง ๆ นอกจากมีสภาพปรมาัตถธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้ว ยังมีการนึกคิดเรื่องราวของปรมาัตถธรรมที่ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้างอยู่เรื่อย ๆ และเป็นขณะที่ยาวมาก เรื่องต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถ้าสติไม่เกิดจะไม่มีทางรู้เลยว่า ขณะนั้น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย

วันนี้ในขณะนี้เป็นอย่างนี้ เมื่อวานก็คงจะคล้าย ๆ อย่างนี้ คือ เต็มไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งถ้าปรมาัตถธรรม คือ นามธรรมและรูปธรรม ไม่เกิด คือ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้รส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เรื่องราวต่าง ๆ ย่อมมีไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทุกเรื่องของทุกวันนี้ย่อมมาจากแหล่ง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่อย่าลืมว่าต้องแยกกัน โดยสติระลึกรู้และศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกัน ระหว่างสภาพที่เป็นวิบาก สภาพที่เป็นกุศลและอกุศล เพราะว่าบางท่านเวลาที่มีเรื่องเดือดร้อน เช่น เกิดอุบัติเหตุ หรือมีโรคร้าย ไฟไหม้ ต้องสูญเสียทรัพย์ บางท่านใช้คำว่า เป็นกรรม แต่ผู้ที่เข้าใจสภาพธรรมต้องทราบ ว่า คำนั้นหมายความว่าถึงกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้วของตนเอง แต่ขณะใดก็ตามที่กำลังเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ได้รสบ้าง รู้สภาพธรรมที่ปรากฏที่กายบ้าง ขณะนั้นเท่านั้นที่เป็นวิบาก

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใดในชีวิตประจำวันมีภัยมาถึงตัว โดยการศึกษาเรื่องของวิบากและเรื่องของกรรมพอที่จะทราบได้ใหม่ว่า ขณะไหนเป็นวิบาก และขณะไหนเป็นกรรม ซึ่งการรู้อย่างนี้ย่อมทำให้มั่นคงในกุศลกรรมโดยไม่หวั่นไหว เพราะรู้ว่าภัยใดก็ตามที่จะเกิดปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ย่อมเป็นผลของอดีตกรรมของตนเอง เป็นน่านักขณิกัมมปัจจัยทำให้วิปากจิตเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

บางท่านถามว่า ขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย ขณะนั้นเป็นผลของอกุศลกรรมเป็นวิบาก ใช่ไหม ถูกต้อง แต่อย่าลืมว่า ไม่ใช่แต่เฉพาะขณะที่เจ็บป่วย เห็นขณะใดต้องทราบว่า เป็นผลของอดีตกรรม

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันตั้งแต่เช้าจนถึงขณะนี้ก็เป็นผลของอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว ส่วนกรรม คือ หลังจากที่วิบากจิตดับไปแล้ว กุศลจิตหรืออกุศลจิตที่เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ให้ผลทันทีโดยไม่มีระหว่างคั่น ต้องอาศัยปัจจัยอื่น เมื่อพร้อมที่จะให้ผลเมื่อไร ก็ได้รับผลทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

และไม่ว่าท่านผู้ฟังจะฟังเรื่องอะไรก็ตาม ที่กำลังได้ยินในขณะนี้ หรือว่าที่จะได้ยินต่อไป ถ้าสติระลึกจะรู้ว่า ขณะที่ได้ยินเป็นวิบาก ส่วนจิตที่กำลังรู้เรื่องอาจจะเป็นกุศลบ้างหรืออกุศลบ้าง ซึ่งนอกจากจะรู้ว่าเป็นวิบากหรือว่าเป็นกรรม ยังจะต้องรู้ว่าสภาพธรรมในขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าบางท่านเมื่อได้ฟังเรื่องของกรรม เรื่องของวิบาก เวลาที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นกับท่าน สติก็อาจจะระลึกได้ว่า นี่เป็นผลของกรรมของตนในอดีตจึงมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอย่างนั้น ๆ แต่ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน วิบากนั้นก็ยังคงเป็นเราเป็นผู้ที่เห็น เป็นผู้ที่ได้ยิน เป็นต้น จนกว่าจะศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และต้องเป็นในขณะนี้จริง ๆ ว่า ลักษณะที่เป็นวิบากต้องไม่ใช่ตัวตน จึงเป็นวิบาก เป็นสภาพนามธรรม เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น หรือว่ากำลังได้ยิน ในขณะที่ฟังนี้เอง สติปัฏฐานสามารถรู้วิบากจริง ๆ คือ กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นสภาพรู้ กำลังได้ยินในขณะนี้ก็เป็นสภาพรู้ ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไม่ให้ได้ยินเสียงที่กำลังได้ยินในขณะนี้ได้

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้จริง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีพระคุณนานับประการก็โดยการที่สติเกิดขึ้นและรู้ตามความเป็นจริงว่า พระธรรมที่ทรงแสดงนั้นเป็นความจริงสามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ มีวิบากนับไม่ถ้วน เพราะว่าเห็นตลอดเวลาได้ยินด้วย ได้กลิ่นด้วย ลิ้มรสด้วย รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกายด้วย และกุศลจิตอกุศลจิตก็เกิดต่อจากวิบาก ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ที่ยังไม่ค่อยจะได้พิจารณาว่า มีวิบากอะไรบ้าง และมีกุศลกรรมอกุศลกรรมอะไรบ้าง

๑๑๔๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ย้อนถอยหลังไป ทุกท่านคงเคยเกิดกันมานับชาติไม่ถ้วน ถ้าจะถอยไปจนถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ประมาณสัก ๒,๕๐๐ กว่าปี ที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ ทรงแสดงพระธรรม และทรงดับขันธปรินิพพาน แต่ละท่านก็ต้องเคยเกิดกันมาแล้วในชาติต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งถ้าจะย้อนไปเพียง ๒,๕๐๐ กว่าปี ก็ไม่มากชาติเท่ากับเป็น กัป ๆ หรือแสนโกฏิกัป คือ คงจะมีสัก ๒๐๐ - ๓๐๐ ชาติ แล้วแต่ว่าในชาติหนึ่ง ๆ นั้น จะมีอายุมากน้อยเท่าไร และบุคคลในครั้งที่พระผู้มีพระภาคเพิ่งจะปรินิพพานก็ต้องเจริญสติปัฏฐานตามยุค ตามสมัย ตามกาล ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคล ซึ่งแต่ละบุคคลในที่นี้ไม่สามารถย้อนระลึกถึงอดีตชาติได้ว่า เคยเกิดที่ไหน เคยฟังพระธรรม หรือว่าสติเคยระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในเหตุการณ์ไหนบ้างก็จริง ซึ่งการศึกษาเรื่องราวในอดีตที่ทุกท่านจะต้องเคยเป็นชาติหนึ่งชาติใด ไม่ว่าจะเป็นชาติไหน แต่สำหรับผู้ที่น่าเชื่อถือพระพุทธศาสนา มีเหตุปัจจัย คือ อุปนิสัยสยบปัจจัยที่ได้สั่งสมมาทำให้มีความสนใจที่จะศึกษาพระธรรม ก็คงจะต้องเคยได้ยินได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงในอดีตมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ในยุคนสมัยใดก็ตาม และก็ต้องอบรมเจริญสติปัฏฐาน

ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ชีวิตต่าง ๆ ซึ่งแต่ละบุคคลได้ยินได้ฟัง หรือแม้แต่ชีวิตของตนเอง อย่าคิดว่าท่านจะกลับไปเป็นบุคคลนั้นอีก หรือว่าแม้ในชาตินี้ก็ไม่ใช่ว่าท่านจะกลับไปเป็นบุคคลซึ่งผ่านมาในขณะที่แล้ว หรือว่าในวันที่แล้ว ในเดือนที่แล้ว ในปีที่แล้ว เพราะว่าแต่ละคนจะมีชีวิต หรือเป็นชีวิตหนึ่ง เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจะต้องให้รู้ความจริงเพื่อที่จะละ ไม่ใช่เพื่อที่จะติด

การฟังเรื่องราวชีวิตของบุคคลหนึ่ง แท้ที่จริงบุคคลนั้นจะเป็นบุคคลนั้นเพียงชั่วขณะจิตเดียวจริง ๆ และแต่ละขณะก็จะผ่านไป ๆ จนกระทั่งสิ้นสุดความเป็นบุคคล

นั้น ไม่ว่าจะเป็นคนในอดีต หรือว่าบุคคลในปัจจุบันก็ตาม เช่น ท่านผู้ฟังในขณะนี้ คิดว่าตัวท่านเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ เป็นช่วงขณะจิตเดียวเท่านั้นจริง ๆ ไม่ว่าจะผ่าน เหตุการณ์อะไรมาก็ช่วงขณะจิตหนึ่งและกดับ จะกลับไปผ่านเหตุการณ์อย่างนั้นอีก ก็ไม่ใช่ขณะจิตเดียวกันแล้ว เพราะฉะนั้น การที่จะเป็นบุคคลนี้ต่อไป ก็ยังคงเป็นต่อไป เพียงชั่วทีละขณะจิต เมื่อขณะจิตที่เป็นบุคคลหนึ่งดับไป ขณะนั้นมีขณะจิตต่อไป เกิดขึ้น ก็ยังดำรงความเป็นบุคคลนั้นไว้ชั่วขณะนั้นเท่านั้น และขณะนั้นก็ดับ ขณะต่อไปก็เกิด

เพราะฉะนั้น การเป็นบุคคลหนึ่ง ๆ ในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ ขอให้ทราบตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงช่วงขณะจิตเดียวเท่านั้นจริง ๆ และการเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้แต่ละ ขณะที่ผ่านมาไป จะทำให้ถึงความสิ้นสุดความเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ และจะไปสู่ความเป็นบุคคลอื่นในชาติต่อไป

ถ. เรื่องกัมมปัจจัยกับวิปากปัจจัย ฟังแล้วคิดว่าไม่เหมือนกับในพระสูตร ในพระสูตรบอกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คำว่า ดี ในที่นี้หมายถึงได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นี่คือความดีในพระสูตร แต่ในปัจจุบันบอกว่า ผลของความดีนั้น ได้แก่ จักขุวิญญาณที่เป็นกุศลวิปาก โสตวิญาณที่เป็นกุศลวิปาก ฆานวิญาณที่เป็นกุศลวิปาก ชิวหาวิญาณที่เป็นกุศลวิปาก และกายวิญาณที่เป็นกุศลวิปาก ซึ่งวิญาณที่เป็นกุศลวิปากทั้ง ๕ นี้ ไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทองที่เรามีอยู่ คล้าย ๆ กับว่าเป็นคนละเรื่องกัน

สุ. แต่อย่าลืมว่า การที่ได้ผลของกรรมดี เช่น การเกิดในสกุลสูง หรือว่ามี โภคสมบัติมาก มีเกียรติยศ มีบริวาร เหล่านี้ ก็เพื่อตาจะเห็นสิ่งที่ดี ๆ เพื่อหูจะได้ยิน เสียงที่ดี ๆ เพื่อจมูกจะได้กลิ่นที่ดี ๆ เพื่อลิ้นจะได้ลิ้มรสอาหารที่ประณีต เพื่อกายจะได้สัมผัสสิ่งที่สบาย

สำหรับคนที่ขาดทั้งบริวาร หรือลาภ หรือยศ หรือโภคสมบัติ หรือเกิดในสกุล ต่ำ จะมีโอกาสได้สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายดี ๆ ได้ไหม

จะเหมือนอย่างผู้ที่เกิดในตระกูลสูง เป็นผู้ที่มีลาภ มียศ มีโภคสมบัติ ทรัพย์สมบัติ บริวารสมบัติหรือเปล่า

ถ. มี

ส. มีหรือ แต่เท่ากัน หรือไม่เท่ากัน

ถ. เราไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่เวลาที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปที่ไหน ทหารรักษาพระองค์เป็นแถว กองเกียรติยศทั้งหมด เราก็เห็น พระเจ้าแผ่นดินก็เห็น

ส. แต่ไม่ได้มาเฝ้าที่บ้าน ไข้ไหม ไม่ได้มาดูแลรักษาไว้เหมือนอย่างผู้ที่เกิด ในสกุลสูง หรือมีลาภ มียศ มีทรัพย์สมบัติ มีโภคสมบัติ

การที่จะเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งทุกคนเคยอยู่ในโลกของ สมมติบัญญัติ คือ มีเหตุการณ์ต่าง ๆ มีเรื่องต่าง ๆ มากมาย มากกว่าการที่จะระลึก รู้ว่า ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ใด ๆ เรื่องราวใด ๆ จะเป็นเรื่องพระราชา เรื่องมหาอำมาตย์ ของพระราชา เรื่องของพ่อค้าวาณิช หรือเรื่องของคนเข็ญใจต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องยาว ๆ ทั้งหมดนี้ แท้ที่จริงแล้วเป็นเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่กระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กายในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง ซึ่งถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่สามารถจะระลึก รู้ลักษณะของวิปากปัจจัย คือ สภาพธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ กำลังได้กลิ่นในขณะนี้ กำลังลิ้มรสในขณะนี้ กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกับกายในขณะนี้ ตามปกติ ตามความเป็นจริง

ทุกท่านติดอยู่ในเรื่องของเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยที่ไม่คิดเลยว่า แท้ที่จริงแล้วเรื่อง เหตุการณ์ทั้งหมด เป็นเพียงขณะที่คิดเท่านั้นเอง

ถ. สุภมาณพโตเทยบุตรมีความสงสัยในบุคคล ๑๔ บุคคล ซึ่งปรากฏเห็น ได้ชัดในโลกนี้ รวมแล้วมี ๗ คู่ คือ คนบางคนมีผิวพรรณทราหมณ์ รูปชั่ว คนบางคนมี ผิวพรรณงาม รูปหล่อ ...

ส. เท่านั้นก่อน นั่นสำหรับอะไร ผิวพรรณทราหมณ์กับผิวพรรณงาม สำหรับจักขุวิญญาณหรือเปล่าที่จะเห็น เพราะว่าทุกคนเห็นและมีอารมณ์ คือ สิ่ง ที่ปรากฏทางตา เป็นอิฏฐารมณ์ คือ เป็นอารมณ์ที่ดี ที่สวยงาม ที่น่าพอใจ ที่ประณีต

เป็นสิ่งที่จริง ส่วนอารมณ์ที่เป็นอนิฏฐารมณ์ คือ ไม่น่าดู ไม่น่าพอใจ ไม่ประณีต ก็มีจริง สำหรับจักขุวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบาก ถูกไหม ถ้าไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ผิพพรรณวรรณะที่สวงามประณีตจะมีความหมายหรือจะมีประโยชน์อะไร แต่เพราะเป็นอารมณ์ของจักขุวิญญาณ เพราะฉะนั้น เป็นผลของกรรมใช้หรือเปล่า

สำหรับเพียงแค่รูปร่างผิพพรรณ ก็เห็นได้ว่า ไม่พ้นไปจากเรื่องของนามธรรม และรูปธรรม ซึ่งเป็นผลของกรรม

ถ. และบางคนก็มีตระกูลสูง บางคนก็มีตระกูลต่ำ

ส. ก็โดยนัยเดียวกัน ผู้ที่ตระกูลต่ำ ก็เห็นบ้าง ได้ยินเสียงซึ่งไม่น่าพอใจ บ้าง ซึ่งคนตระกูลสูงก็จะได้ยินแต่คำและเสียงที่น่าพอใจ ซึ่งก็ต้องเป็นกรรมและวิบากนั่นเอง

ถ. ไม่เสมอไป คนที่มีตระกูลต่ำได้ยินเสียงเพราะ ๆ มากมาย เช่น เสียงเพลงจากวิทยุ เดี่ยวนี้เกลื่อนกลาดไปหมด ไปที่ไหนก็ได้ยินแต่เสียงเพลงเพราะ ๆ ก็มี

ส. ที่อยู่ที่อาศัยจะทำให้ได้ยินเสียงอื่นบ้างไหม ซึ่งไม่น่าพอใจ นอกจากเสียงวิทยุ

ถ. ก็ไม่แน่ บางทีก็มี บางทีก็ไม่มี

ส. เรื่องไม่แน่เป็นเรื่องของกรรมซึ่งเป็นเหตุ และไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะมีแต่อกุศลกรรม แต่การเป็นผู้ที่มีตระกูลสูง หรือมีโภคสมบัติ มีทรัพย์สมบัติมาก ย่อมแสดงให้เห็นว่า มีโอกาส หรือว่าเป็นปัจจัยที่จะได้รับกุศลวิบากมากกว่าทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นเอง

ถ. ผมยังไม่เห็นว่า ตระกูลสูงจะเกี่ยวกับวิญญาณทั้ง ๕ อย่างไร

ส. ผู้ที่เกิดในตระกูลสูง จะได้รับค่ายกย่องไหม

ถ. ก็ไม่แน่อีก

ส. เรื่องไม่แน่ ก็เป็นเพราะว่าทุกคนไม่ได้มีแต่กุศลกรรมอย่างเดียว แต่ถ้าพูดถึงในบรรดาผู้ที่มีตระกูลสูง สิ่งปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง

ทางลึ้นบ้าง ทางกายบ้าง ย่อมมีโอกาสที่จะเป็นอารมณที่ประณีตมากกว่า ถูกต้องใหม่ หรือไม่ถูกต้อง

ถ. ถูกต้อง

ส. ถ้าไม่ถูกต้อง ทุกคนต้องอยากมีตระกูลต่ำ ไม่มีลาภ ไม่มีโภคสมบัติ ไม่มีทรัพย์สมบัติทั้งนั้น แต่เพราะว่าทุกคนยังต้องการสิ่งที่เป็นผลของกุศลมาก เพื่อที่จะให้จักขุวิญญาณ โสทวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหาวิญญูณ กายวิญญูณ ได้รับแต่อารมณที่ดี ที่ประณีต

ถ. ทั้งหมดมี ๗ คู่ ก็โดยนัยเดียวกัน บางคนมีโรคมาก บางคนมีโรคน้อย บางคนมีปัญญาทึบ บางคนมีปัญญาดี ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาของมาณพคนหนึ่ง ที่เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาค ซึ่งที่แรกพระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายไปต่าง ๆ กัน สุขมาณพก็ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยพิสดาร พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงว่า คนที่มีความโกรธ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ในชาติใด ๆ แล้ว จะมีผิวพรรณทึบ ถ้ามีความโกรธน้อยหรือโกรธยาก เมื่อเกิดมาแล้วก็จะเป็นคนที่มีผิวพรรณงาม รูปหล่อ และที่ว่าเจตนาเป็นกรรม แต่การกระทำทางกาย ทางวาจาก็ไม่ใช่เจตนา การกระทำทางกาย ทางวาจา เป็นกรรมหรือเปล่า

ส. การกระทำอะไรที่ไม่ใช่เจตนา

ถ. สมมติว่า เราจะไปฆ่าสัตว์ก็ดี หรือว่าจะไปทำบุญก็ดี เกี่ยวเนื่องกับกายทั้งนั้นนี่

ส. แต่เป็นเจตนาเจตสิกที่เกิดกับอกุศลจิต ที่เป็นเหตุให้กระทำอกุศลกรรมทางกาย ทางวาจา

ถ. เพราะฉะนั้น กรรมก็ไม่ใช่เพียงเจตนาเจตสิกอย่างเดียว

ส. ถ้ากล่าวโดยกว้าง ได้แก่ อกุศลจิต ถ้าเป็นอกุศลกรรม แต่ถ้ากล่าวโดยเจาะจง ได้แก่ เจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่ชวนชวาย จงใจ ตั้งใจที่จะให้กินนั้น ๆ กระทำสำเร็จลงไป

ถ. เรื่องของกรรมและวิบาก เป็นเรื่องใหญ่ของบุคคลทุกยุคทุกสมัย ถ้าอาจารย์อธิบายไม่ละเอียด อย่างไร ๆ คนสงสัยก็ยังมีมาก

สุ. เพราะฉะนั้น การที่จะพิจารณาให้รู้สภาพของปัจจัยจริง ๆ ไม่ใช่คิดถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ซึ่งเป็นการคิดนึกทางใจ แต่เป็นการที่จะระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพื่อที่จะได้รู้สภาพที่เป็นวิปากปัจจัยในขณะที่เห็น หรือในขณะที่ได้ยิน เป็นต้น

ถ้าเป็นเรื่องของความคิดนึก ซึ่งทางใจคิดตลอดเวลามากมายหลายเรื่อง แต่ถ้าสติไม่ได้ระลึกที่สภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่กายขณะใด ขณะนั้นจะไม่รู้สภาพธรรมที่เป็นวิปาก เพราะฉะนั้น ที่จะรู้สภาพที่เป็นวิปาก ได้แก่ ขณะที่สติเกิดขึ้นและระลึกถึงสิ่งที่กำลังปรากฏ รู้ว่าสภาพนั้น ๆ เป็นนามธรรมซึ่งต้องเกิดเพราะเหตุปัจจัยตามปกติตามความเป็นจริง

ถ้าไม่มีตาที่จะเห็น ไม่มีหูที่จะได้ยิน ไม่มีจมูกที่จะได้กลิ่น ไม่มีลิ้นที่จะลิ้มรส ไม่มีกายที่จะกระทบสัมผัสถูกต้อง ทางที่จะรับวิปากก็ย่อมไม่มี สำหรับผู้ที่เกิดในภุมิที่มีขันธ ๕ ถ้าอยากจะเข้าใจเรื่องวิปากปัจจัยจริง ๆ ว่า สภาพธรรมใดซึ่งเป็นวิปากก็ต้องเพราะสติระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง แต่ถ้าเป็นทางใจขณะใด ขณะนั้นเป็นเรื่องราวทั้งหมดคิดนึกไปในเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

เมื่อครู่นี้ท่านผู้ฟังมีกุศลจิต สวดมนต์ ได้ยินเสียงอะไรบ้างหรือเปล่าในขณะที่กำลังสวดมนต์ไหว้พระ ได้ยินเสียงอะไรบ้างหรือเปล่า ได้ยินไหม วิปากปัจจัย เมื่อมีอารมณ์ที่กระทบกับตา หรือหู หรือจมูก หรือลิ้น หรือกาย สภาพธรรมที่เกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ อย่าลืม นั่นเป็นวิปาก

ต้องแยก กุศลไม่ใช่วิปาก อกุศลไม่ใช่วิปาก ในขณะที่กำลังสวดมนต์ เห็นอะไรหรือเปล่า เห็นเป็นวิปาก แต่ขณะที่กำลังสวดมนต์ระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นกุศลจิตซึ่งไม่ใช่วิปาก คือ สภาพธรรมหนึ่งเป็นวิปาก สภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งเป็น

กุศล ไม่ใช่เรา ถ้าสติไม่ได้ระลึกรู้จนกระทั่งรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้ ย่อมมีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคล

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจะไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ได้ เมื่อได้ศึกษาเรื่องของปรมัตถธรรม เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ และเรื่องของการเจริญสติปัฏฐานแล้ว ย่อมเป็นสังขารขั้นที่จะปรุงแต่งให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยเฉพาะในขณะที่กำลังฟังธรรมเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ และโดยเฉพาะเมื่อรู้ว่า วิบากไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล

ในขณะที่กำลังสวดมนต์เมื่อครุ่นใจ ถ้ามีสติระลึกรู้ตามปกติ จะเห็นความเล็กน้อยของปริตตธรรม คือ กามาวจรธรรม ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือแม้สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในขณะที่กำลังสวดมนต์ ท่านผู้ฟังท่านอื่นได้ยินเสียงอะไรบ้าง

ท่านหนึ่งบอกว่า ท่านได้ยินเสียงแมว อีกท่านหนึ่ง ท่านได้ยินเสียงอะไรบ้าง ขณะนี้ก็มี เสียงฆ้อง ได้ยินไหม เพราะฉะนั้น ขณะนี้ถ้าสติระลึกรู้จะเห็นความเล็กน้อย สั้นที่สุดของแม้แต่ช่วงขณะที่กำลังสวดมนต์ก็มีเสียงเกิดขึ้น ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้การได้ยินเสียงเกิดขึ้น คั่น การได้ยินเสียงก็ไม่ปรากฏ แต่สภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงคืออย่างนี้

เพราะฉะนั้น ความสุขที่เกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จะเล็กน้อยสักแค่ไหน เหมือนกับขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ และได้ยิน และก็นึก

สภาพธรรมตามความเป็นจริงเล็กน้อยจริง ๆ สั้นจริง ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ แต่ต้องอาศัยสติที่จะระลึกรู้ตามความเป็นจริง จะไม่สับสน จะไม่ปะปนกันระหว่างสภาพธรรมที่เป็นกรรมและสภาพธรรมที่เป็นวิบาก และจะได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ถ้าตรวบใดที่สติยังไม่ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ยังแยกไม่ออก ก็ยังคงเป็นโลกของตัวตน เรื่องราวต่าง ๆ โดยไม่รู้ความจริงว่า เป็นปรมัตถธรรมแต่ละชนิด

เป็นความจริงอย่างนี้หรือเปล่า แม้ในขณะนี้ หรือในขณะก่อนที่กำลังสวดมนต์
ไม่ใช่มีแต่เห็น มีได้ยิน คิดนึก เป็นกุศลเล็กน้อย และก็เป็นที่วิบาก

ถ้าจะระลึกถึงลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏทางกาย นั่นคือวิบาก พิสูจน์ได้แล้ว
สภาพธรรมที่แจ้งปรากฏที่กาย ไม่ใช่คิดนึก ไม่ใช่กุศล แต่เป็นสภาพที่รู้แจ้ง
เพราะฉะนั้น จึงเป็นวิบาก แต่ขณะที่กำลังฟังและเข้าใจในขณะนี้ ไม่ใช่สภาพที่รู้แจ้ง
เพราะฉะนั้น ในขณะที่เข้าใจธรรมที่กำลังได้ยินได้ฟัง ขณะนั้นเป็นกุศลจิต ขณะที่เสียง
อื่นแทรกเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นวิบากอีกแล้ว เพราะฉะนั้น สภาพธรรมแต่ละอย่างก็
เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น

ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ไม่มีทางที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล
เป็นตัวตนได้

๑๑๔๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ถ. เรื่องวิบาก ดิฉันว่าต้องมีทุกคน แต่ดิฉันก็แยกไม่ออก และเรื่องตัวตน ก็เห็นจะอีกนานแสนนานกว่าจะจะได้ ครั้งหนึ่งดิฉันทำงานโรงเรียน ดิฉันว่าเป็นวิบาก แน่ ๆ เพราะว่าโดนหนักเลย คือ สันติบาลจะปิดโรงเรียน อีกเรื่องหนึ่ง คือ ทางกองโรงเรียนราษฎร์จะปิดโรงเรียนอีก ล้วนแต่เรื่องปิด ๆ ทั้งนั้น ดิฉันไม่มีความรู้เรื่องโรงเรียนเลย เข้ามาทำงานโรงเรียนโดยไม่มีความรู้ พื้นความรู้มีเพียงแค่ประถม ๓ สมัยโบราณ แต่เป็นคนที่รักการเรียนที่สุดแต่ไม่ได้เรียน

วิบากที่มาจาก สาเหตุมาจากครูทั้งนั้น เพราะดิฉันไม่มีความรู้ ทั้ง ๆ ที่ก็อยู่กับเหตุการณ์ตลอดเวลา สมัยนั้นเขาทิ้งใบปลิวกัน รู้สึกว่าพวกนักเรียนเกษตรจะถูกจับเป็นรายแรก และมีเด็กที่โรงเรียนอยู่คนหนึ่งไปทิ้งใบปลิว เขาก็พากันมาที่โรงเรียนมาจับ วิบากมากับดิฉันได้อย่างไรก็ไม่ทราบ แต่สามารถแก้ไขให้หลุดไปได้ ถ้าเล่าแล้วละเอียดมาก จะว่าด้วยปัญญาที่ไม่มีปัญญา แต่มีอะไรมาสะกิดนิดหนึ่ง ให้ไปหาผู้พิพากษา เขาก็บอกให้ไปแจ้งความเราก็ไป บังเอิญถูกจุดหมดทุกอย่างที่เราไปทำ เขายกกองมาปิดโรงเรียนก็ปิดไม่ได้ แบบนี้เป็นวิบากหรือเปล่า

สุ. ขณะนี้เห็นเป็นวิบาก ขณะได้ยินเสียงเมื่อครู่ก็เป็นวิบาก ที่กำลังรู้แจ้ง ในขณะนี้เห็นเป็นวิบาก เพราะฉะนั้น วิบากกับกุศลจิตและอกุศลจิต อย่าลืมนะว่า เกิดสลับกันอย่างรวดเร็วมาก สิ่งใดก็ตามที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย สภาพที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ในขณะนั้นเป็นวิบาก ทุกขณะ แม้ในขณะนี้

ถ. กรรมปัจจุบันอีกอย่างหนึ่ง ธรรมดาดิฉันอยู่บ้านสวน หน้าฝนมดมาก มดหลายชนิด รวมทั้งมดคันไฟ กัดแล้วเจ็บมาก รวมทั้งมดตัวเล็กตัวน้อยมากมาย ดิฉันใช้วิธีอย่างนี้ เคยพูดมาครั้งหนึ่งแล้วว่า เอาอาหารไปเลี้ยง และบอกว่า ขอเสียที่

อย่ามาขึ้นในตู้เสื้อผ้า ซึ่งชอบเข้ามาก พุดเหมือนคนบ้า พุดไปไม่มีใครได้ยินหรอก
ขอร้อง ไม่ให้กวน ถ้ากวนฉันรวีแน่ ทั้ง ๆ ที่เราถือศีล ก็พุดไปอย่างนี้

อีกเรื่องหนึ่ง คือ ตัวปลวก ที่บ้านใกล้เคียงติด ๆ กัน ต้องรื้อผ้า แต่บ้านดิฉัน
ไม่มี มีพวกโรมันคาทอลิก แกบอกว่ แกปลุกบ้าน แกหนีปลวก หนีแบบว่าใช้เสาคิน
หมด ปลวกก็ยังไต่เสาคินขึ้นไปกินผ้า ดิฉันเลยตัดสินใจ มีกระถางต้นไม้อยู่
ยาวประมาณ ๒ เมตร กว้างประมาณ ๖๐ เซนติเมตร ดิฉันเลี้ยงปลวกไว้เลย บอกว่
อยู่ตรงนั้นใกล้ ๆ กับห้องน้ำ อย่าขึ้นบ้านนะ ถ้าขึ้นมาฉันจะรวีเลย ปลวกก็อยู่ที่นั่น
ไม่กวนเลย เป็นวิบากหรือเปล่า

ส. คงไม่ต้องถามกันอีกแล้วใช่ไหม เรื่องเป็นวิบากหรือเปล่า เพราะว่าเป็น
เรื่องยาว แต่วิบากจริง ๆ คือ ขณะที่กำลังเห็น ขณะที่กำลังได้ยิน ขณะที่กำลังได้กลิ่น
ขณะที่กำลังลิ้มรส ขณะที่กำลังกระทบสัมผัสเท่านั้น อย่าลืม ตัดเรื่องออกไปหมด
ในใจมีเรื่องปลวก แต่ว่าทางตาเห็นขณะใด เห็นสิ่งใด ขณะนั้นเป็นวิบาก ได้ยินเสียง
ของปลวกหรือเปล่า ขณะใดที่ได้ยินเสียงอะไรก็ตาม ขณะนั้นเป็นวิบาก ส่วนเสียงนั้น
เมื่อได้ยินแล้วจะคิดว่าเป็นคน เป็นก้อน เป็นสัตว์ เป็นปลวก เป็นบ้าน เป็นอะไรก็
ตาม ขณะนั้นเป็นเรื่องที่คิดนึก

เพราะฉะนั้น กว่าจะสร้างโลกของสัตว์บุคคลนานาชนิดออก เพราะสัตว์ก็มี
หลายอย่าง เมื่อครุ่นก็มีปลวก มีมดแดง มีมดดำ มีมดตั้งหลายชนิด ใช่ไหม นั่นเป็น
เรื่อง แต่เวลาที่เห็น เฉพาะที่เห็น ไม่ใช่ขณะที่กำลังคิดเรื่อง ขณะที่เห็นเป็นวิบาก
ขณะที่ได้ยินเป็นวิบาก ซึ่งชีวิตของแต่ละคนจะเป็นสุข เป็นทุกข์ เพราะเรื่องที่เกิด
มากกว่าวิบากจริง ๆ

ท่านอาจจะคิดว่า ท่านต้องเดือดร้อนเพราะผู้คนบริวาร แต่ความจริงเปล่าเลย
ทางตากำลังเห็น ถ้าสติไม่ระลึกระหว่างนั้นจะไม่รู้ว่า เห็นสิ่งที่เป็นกุศลวิบาก เพราะว่า
เห็นสิ่งที่ดี เช่น อาจจะมีบุญบารมีที่เกิดจากกุศล เห็นพระพุทธรูปในบ้าน หรือ
สิ่งของที่ประณีตต่าง ๆ ขณะนั้นยังเป็นกุศลวิบาก แต่ใจนึกเลยไปถึงเรื่องซึ่งจะเกิดขึ้น
ข้างหน้าและเป็นทุกข์เป็นร้อนมากมาย ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว วิบากต้องเป็นขณะที่กำลังเห็น

กำลังได้ยิน เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังจะเดือดร้อนเพราะสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดก็ตาม ควรที่จะระลึกถึงที่นั่น ขณะนั้นเป็นวิบากจริง ๆ หรือว่าเป็นเพียงเรื่องซึ่งเข้าใจว่า จะทำให้เกิดความทุกข์

ผู้ฟัง ดิฉันฟังวิทยุตอนเย็น มีเสียงผู้หญิงคนหนึ่งถามเรื่องสถานที่ปฏิบัติ และมีผู้สนับสนุนหลายคน ซึ่งไม่ทราบว่าท่านจะนั่งอยู่ในที่นี้หรือเปล่า หรืออาจจะไม่มีก็ได้ ดิฉันไม่เคยไปสำนัก แต่เคยไปที่วัด และเคยผ่านการปฏิบัติมาแล้ว การปฏิบัตินี้ฉันอยู่ตลอดเวลาว่าไม่ใช่อย่างนี้ คือ ครั้งหนึ่งดิฉันนั่งสมาธิ ท่านให้นั่ง เราก็นั่ง แต่ดิฉันนั่งเก่ง นั่งเป็นชั่วโมงไม่เดือดร้อน ถ้านั่งนานเกินไปก็มีเป็นเหน็บ ดิฉันก็ทนได้ ท่านให้กำหนดว่าเป็นเหน็บ พอ นั่งต่อไปก็เกิดชา เราก็กำหนดรู้ว่าเราชา พอชาแล้ว ขณะที่นั่งอยู่นั้น ดิฉันไม่ทราบว่าดิฉันนั่งนานเท่าไร คนอื่นเขาคงเลิกกันหมดแล้ว ดิฉันก็คิดว่า จะหยุดดีหรือว่าจะเอาให้ถึงที่สุดว่า ชาต่อไปแล้วจะเป็นอะไรอีก จากที่รู้สึกเจ็บก็หายไป อาการชาค่อย ๆ น้อยลง ๆ ประเดี๋ยวได้ยินเสียงพระท่านมาพูดข้างหน้าว่า โยมเลิกเถอะ ๆ เอ้า เลิกก็เลิก เมื่อดิฉันรู้สึกเหมือนถูกไฟช็อต ดิ่งไม่ออก ดิฉันก็พยายามดิ้น พอดีออกมาแล้ว น้ำตาไหลพลูเลย หลานก็เอาผ้ามาให้เช็ดน้ำตา ท่านบอกว่า ทำถูกวิธีแล้วโยม นี่เป็นปิติ แต่ใจก็ค้านว่าไม่ใช่ แต่ไม่กล้าพูดอะไร จะไปค้านท่านได้อย่างไรเราก็ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน ดิฉันคิดว่า ที่เขาว่าต้องไปสำนักนั้น ไม่ต้องไปหรอก ตั้งแต่มาเรียนกับอาจารย์นี้ พระสูตรก็ไม่ได้อ่าน พระไตรปิฎกก็อ่านอยู่เล่มสองเล่มเท่านั้นมานั่งฟัง และเอามาปฏิบัติกับตัวเอง ดิฉันรู้อะไรขึ้นมาก แต่ยังไม่กล้าถาม ยังแยกไม่ออก แต่อารมณ์นี้มันแวบเดียว แวบเดียวตลอดเวลา ดิฉันก็มาสังเกตว่า คนที่ตัดสินใจจะทำอะไรจะเป็นกุศลหรืออกุศล ตัดสินใจไวบเดียวไม่มีใครตามทันการเกิดดับ เราจะไปตามทันได้อย่างไร วันหนึ่งเกิดดับไม่รู้กี่ครั้ง สติเกิดแล้วหายไปตั้งนาน เดี๋ยวก็เกิดอีกแล้ว สติปฏิฐานหรือเปล่าก็ไม่รู้ สติธรรมดานี้เองดิฉันว่าใช่แน่ แต่ก่อนดิฉันจะไปโรงเรียน ขึ้นบันได ๓ – ๔ ชั้น ไปไม่ถึงสักที ลืมกุญแจ ลืมปากกา ลืมอะไรเรื่อยเปื่อย เดี๋ยวนี้ไม่ลืม ดีขึ้น คือ ไม่ลืม ไปไหนแม้แต่ผ้าเช็ดตัวหนึ่ง ดิฉันก็ไม่ลืม ยางเส้นหนึ่งดิฉันก็ไม่ลืม แต่ก็คงมิใช่สติปฏิฐานอีกนั่นแหละ คิดว่าเป็น

สติธรรมดา ดิฉันก็เลยเชียร์พวกเราว่า พยายามต่อไปคงจะได้เอง สติปัฏฐาน แต่เมื่อไรไม่ทราบ สติธรรมดาเดี๋ยวนี้ดิฉันมีมากกว่าแต่ก่อน แต่สติปัฏฐานจริง ๆ ไม่ทราบว่าจะได้เมื่อไร ดิฉันไม่หวังชาตินี้ ชาติหน้า เมื่อไรก็เมื่อนั้นแหละ ไม่ได้หวังอะไร ดิฉันได้ผ่านมาอย่างนี้ เท่านั้น

ถ. ที่มีผู้ถามว่า วิบาก ขณะที่เห็น ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่กระทบสัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง วิบากเกิดแล้ว เมื่อวิบากเกิดอย่างนี้ทุก ๆ คนก็ต้องเป็นเหมือนกัน ไม่ได้แบ่งว่าเป็นคนยากจน คนมั่งมี หรือว่าเป็นคนมีตระกูลสูง ตระกูลต่ำ จะต้องเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเท่ากัน และเหมือนกันหมด ไม่ได้แยกว่าสิ่งนั้นจะประณีตหรือเลวทราม เพราะฉะนั้น วิบากจะดีหรือไม่ดีเป็นการคิดเป็นเรื่องราว ไม่ใช่วิบากจริง ๆ อย่างนั้นหรือเปล่า

สุ. ปรมัตถธรรมต้องเป็นของจริง กรรมที่เป็นกุศลก็จริง กรรมที่เป็นอกุศลก็จริง ถ้าอกุศลกรรมเป็นเหตุ ผลของอกุศลกรรม คือ อกุศลวิบาก ต้องเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ แสดงว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาที่ไม่น่าพอใจก็ต้องมี ที่ไม่น่าพอใจก็ต้องมี ด้วยเหตุนี้รูปร่างผิวพรรณงามจึงมี รูปร่างผิวพรรณทรามจึงมี ไม่เหมือนกัน ไซ้ไหม เมื่อไม่เหมือน วิบากก็ต้องต่างกัน เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็นสิ่งที่ประณีต ต้องเป็นกุศลวิบาก

ผู้ที่รู้ชัดตามความเป็นจริงรู้ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นแต่นามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัยในขณะที่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ส่วนเรื่องราว ความคิดนึก ความเพ้อฝัน ความหวัง ความเพลิดเพลิน ความสุขต่าง ๆ ความยึดมั่นต่าง ๆ ไม่ใช่วิบาก และถ้าสามารถรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ วิบากจิตไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต ผู้นั้นจะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะรู้ว่าไม่มีเรา ไม่มีสัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ทางตาที่กำลังเห็น สลับกับที่กำลังฟังเรื่องราวต่าง ๆ ต้องสามารถแยกออกจากกันได้ แต่ที่จะแยกได้เพราะสติเกิดระลึกไว้ในสภาพเห็นซึ่งเป็นนามธรรมว่าต่างกับสภาพที่กำลังคิดนึกซึ่งเป็นนามธรรมอีกประเภทหนึ่ง เมื่อความรู้เพิ่มขึ้น เจริญขึ้น มากขึ้น

ละคลายการยึดถือมากขึ้น จึงจะประจักษ์ว่า แท้ที่จริงโลกของสมมติบัญญัติเป็นโลกของความคิดนึก เมื่อรู้ความจริงอย่างนี้ ก็เลสจะค่อย ๆ ละไป ๆ จนกระทั่งหมดสามารถที่จะบรรลुकุณธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ ถึงแม้ว่าที่นอน เสนาสนะของท่านจะเป็นโคนไม้บ้าง หรือว่าเรือนว่างบ้าง ก็มีคำกล่าวว่ เหมือนกับอารมณ์ที่ประณีตของปราสาท ๓ ชั้น เพราะไม่ได้นำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้ท่านเลย ไม่ว่าทางกายจะกระทบสัมผัสสิ่งที่ยังเหมือนกัน ทางตา ก็เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา คือ แล้วแต่ว่าจะเป็นอารมณ์ที่ประณีตบ้าง ไม่ประณีตบ้าง

ถ้ารู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ จะทำให้เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แท้ที่จริงแล้วเสมอเหมือนกัน ทุกคนมีสมบัติ คือ มีตาเหมือนกัน มีหูเหมือนกัน มีจมูก มีลิ้น มีกาย เท่านั้นเอง เท่า ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นชาติชั้นวรรณะใด ๆ มีโรคสมบัติมากน้อย มีรูปงาม รูปไม่งามอย่างไรก็ตาม สมบัติที่ทุกคนมีก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งต้องเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ้ารู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ จะทำให้ไม่เดือดร้อน และเสมอกันจริง ๆ แต่เวลานี้ที่ไม่เสมอ จำแนกกันออกไปเป็นสกุลต่าง ๆ ลาภมาก ลาภน้อย โรคสมบัติมาก โรคสมบัติน้อย ก็เพราะความคิดนึก แต่ว่าวิบากต้องเป็นวิบาก คือ กุศลวิบาก ต้องได้รับอารมณ์ที่ดี กลิ่นก็มีหลายกลิ่น เสียงก็มีหลายเสียง รสก็มีหลายรส แล้วแต่ความประณีตและไม่ประณีต เพราะฉะนั้น จึงต้องมีสภาพธรรมที่เป็นอกุศลวิบาก และกุศลวิบาก ซึ่งไม่ใช่เรื่องคิดนึก แต่เรื่องคิดนึกเป็นเรื่องที่พอใจ และก็เอากุศลวิบาก หรือว่าอารมณ์ที่กุศลวิบากรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มาเป็นยศ มาเป็นบิหาร มาเป็นทรัพย์สมบัติ มาเป็นโรคสมบัติ มาเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ นั่นเป็นเรื่องของโลกทางใจ

เพราะฉะนั้น กว่าที่จะสะสางความที่เคยชินกับโลกวัตถุต่าง ๆ จนกระทั่งรู้ความจริงว่าเป็นแต่เพียงปรมาัตถธรรม ก็ต้องอาศัยการเจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว

ถ. ขณะที่สบายใจกับขณะที่ไม่สบายใจ ทั้ง ๒ นี้เป็นวิบากหรือเปล่า

ส. ถ้าเป็นทางใจ ไม่ใช่วิบาก อย่าลืม วิบาก คือ ทางตาเห็นในขณะนี้ ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายกระทบสัมผัส นั่นคือวิบาก

ถ. วิบากทั้งหมดมีตั้ง ๓๖ ไม่ใช่หรือ แต่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีเพียงแค่ ๑๐ อีก ๒๖ ไม่ใช่วิบากหรือ

ส. ศึกษาต่อไปจะทราบว่า นอกจากจักขุวิญญาณ ๒ ดวง โสตวิญญาน ๒ ดวง ฆานวิญญาน ๒ ดวง ชิวหาวิญญาน ๒ ดวง กายวิญญาน ๒ ดวงแล้วยังมีสัมผัสอีก ๖ สันติริณะที่เป็นวิบาก ที่รู้อารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณ โสตวิญญาน เหล่านั้น และยังมีมหาวิบากที่ทักขิปปฐิสนธิในกามภุมมี มีรูปาวจรวิบาก ทักขิปปฐิสนธิในรูปพรหมภุมมี มีรูปาวจรวิบากทักขิปปฐิสนธิในรูปพรหมภุมมี

แต่สำหรับในภุมมีที่มีชั้น ๕ ทางที่จะรับวิบากมี ๕ ทาง ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ถ้าศึกษาโดยละเอียด ทางใจจะมีวิบากซึ่งทำตทาลัมพณกิจต่อจากชวนจิต ซึ่งเกิดบ้าง ไม่เกิดบ้าง แต่ว่าไม่สำคัญเท่ากับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่น่าพิจารณาว่า ที่สำคัญจริง ๆ นั้น ทางไหน ทางตา เพียงเห็นอารมณ์ที่ประณีตหรือไม่ประณีต ไม่น่าจะเดือดร้อน ไข้ไหม ทางหูก็เหมือนกัน เสียงเพราะบ้าง ไม่เพราะบ้าง ดังบ้าง เบาบ้าง ต่าง ๆ นานา ก็ไม่น่าจะเดือดร้อนอีก เพราะฉะนั้น ที่เดือดร้อนกันจริง ๆ ทุกคน ทุกผู้ทุกนาม ทางทวารไหน

ถ. ชวนจิต ไข้ไหม

ส. ถามถึงทวารว่า ทางรับวิบากมีอยู่ ๕ ทาง คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใน ๕ ทวารนี้ ทางตานี้เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ มีจริง ไข้ไหม รูปที่ไม่ประณีต แต่ก็ไม่น่าจะเดือดร้อน เพียงเห็น ทางหูได้ยินเสียงซึ่งไม่เพราะ ก็ไม่น่าจะเดือดร้อน เพราะเพียงได้ยิน เพราะฉะนั้น ใน ๕ ทวารที่เดือดร้อนกันทุกผู้ทุกคน ทุกนามจริง ๆ นี้ เป็นทางทวารไหน

ทวารกาย ไข้ไหม เจ็บไข้ได้ป่วย หิว เป็นทุกข์เดือดร้อน มีโรคภัยไข้เจ็บ อยู่เฉย ๆ ไม่ได้แล้ว ต้องพยาบาล ต้องรักษาให้หาย เพราะฉะนั้น ทางกาย

ตามความเป็นจริง อกุศลวิบากทารุณ แต่ว่าทางตา หู จมูก ลิ้น ไม่น่าจะเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้จะได้ทราบว่า สำหรับเวทนา คือ ความรู้สึก ซึ่งเกิดกับจักขุวิญญาณ ไม่ว่า จะเป็นกุศลวิบากหรืออกุศลวิบากก็ตาม เวทนาที่เกิดกับจักขุวิญญาณ คือ อุเบกขาเวทนา หรืออุทกขมสุขเวทนา

ทางหูก็เหมือนกัน ถ้าขณะนั้นไม่ใช่กายปสาทซึ่งเจ็บปวด เสียงต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเสียงที่ไพเราะหรือไม่ไพเราะ อุเบกขาเวทนาจึงเกิดกับโสตวิญญาณที่ได้ยินเสียงที่ น่าพอใจและไม่น่าพอใจ

ทางจมูก ยากที่จะรู้สึกอย่างนั้นใช่ไหม กลิ่นขยี้แรง ๆ ดูเหมือนว่าทนไม่ไหว หรือว่าทนไม่ได้ แต่สำหรับขานวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็นกุศลวิบากหรืออกุศลวิบาก เวทนาที่เกิดร่วมกับขานวิญญาณก็เป็นอุเบกขาเวทนา

แต่สำหรับทางกาย เป็นทุกขกายวิญญาณ เวลาที่กระทบสัมผัสกับอารมณ์ ที่ไม่ประณีต และเวลาที่กระทบสัมผัสกับอารมณ์ที่ประณีตก็เป็นสุขสทกตัง- กายวิญญาณ คือ เวทนาที่เกิดร่วมกับกายวิญญาณที่เป็นกุศล เป็นสุขเวทนา

เป็นความจริงหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้ถ้าเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ก็ควรที่จะได้ ระลึกถึงเวทนาที่เป็นอุเบกขา ไม่ควรที่จะเดือดร้อน แต่ขณะที่ทุกขเวทนาเกิด จะต้องรู้ สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ขณะนั้นคือวิบาก ไม่ใช่เรื่องเดือดร้อนซึ่งคิดตามมา อีกมากมาย นั่นเป็นทุกข์ทางใจซึ่งเป็นโทษอันสเวทนา แต่ทางกายจริง ๆ เพียงชั่วขณะที่ กระทบสัมผัสกับอารมณ์ที่ไม่ประณีต หรือไม่น่าพอใจ

ประโยชน์ของการรู้เรื่องของกัมมปัจจัยและวิปากปัจจัยนั้นมีมาก เพราะว่าทำให้สามารถแยกสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ เพื่อที่จะระลึกว่า ขณะใดเป็น วิบากจริง ๆ ไม่ปนกับกุศลและอกุศล ซึ่งถ้ายังเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นโคธสมบัติ เป็นวัตถุลึงของต่าง ๆ ที่จะรู้ว่าเป็นวิบาก รู้ได้ไหม ที่จะให้หมดความสำคัญของ เรื่องราวต่าง ๆ ของชาติสกุล ยศศักดิ์ต่าง ๆ ก็หมดไม่ได้ แต่ที่จะค่อย ๆ ลดคลายลงก็

เพราะว่ารู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงเพิ่มขึ้นว่า แท้ที่จริงแล้วสมบัติมีเท่ากัน คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ส่วนเรื่องทางใจนั้น เป็นการสะสมของแต่ละคนที่จะเป็นอกุศลประเภทใดมาก หรือว่ากุศลประเภทใดมาก

๑๑๔๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ก่อนที่จะถึงปัจจัยต่อไป คือ อาหารปัจจัย ขอบทพวงกมปัจจัยและ
วิปากปัจจัย

ในขณะปฏิสนธิ คือ ปฏิสนธิจิต โดยชาติเป็นวิปาก

ชาติ อย่างลืมนว่ามี ๔ ชาติ ซึ่งจิตที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นชาติหนึ่งชาติใดใน ๔ ชาติ
คือ เกิดเป็นกุศล ๑ เกิดเป็นอกุศล ๑ เกิดเป็นวิปาก ๑ และเกิดเป็นกิริยา ๑

สำหรับปฏิสนธิจิตโดยชาติเป็นวิปาก คือ ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่
กิริยา ปฏิสนธิจิตเป็นอกุศลวิปากได้ไหม ได้ เป็นกุศลวิปากได้ไหม ได้ แล้วแต่กรรม
ซึ่งจะทำให้ปฏิสนธิในภูมิต่าง ๆ พร้อมกับกัมมรูปด้วย

ขอถามว่า ในขณะปฏิสนธิ ปฏิสนธิจิตเป็นวิปากจิต มีกัมมปัจจัยไหม
มี

เป็นกัมมปัจจัยประเภทไหน

สหชาติกัมมปัจจัย

บางท่านอาจจะสงสัยโดยถือว่าเป็นวิปาก ทำไมมีกัมมปัจจัยด้วย ก็เพราะว่า
กัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ สหชาติกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง
เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกุศลก็อย่างหนึ่ง เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นอกุศลก็อย่างหนึ่ง
เจตนาเจตสิกที่เป็นวิปากซึ่งเกิดกับวิปากจิตก็อย่างหนึ่ง เจตนาเจตสิกที่เป็นกิริยาซึ่ง
เกิดกับกิริยาจิตก็อย่างหนึ่ง

และสำหรับกัมมปัจจัยอีกประเภทหนึ่ง คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่
เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น ที่จะเป็นกัมมปัจจัยทำให้
วิปากจิตและกัมมรูปเกิดขึ้นหลังจากที่เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตนั้น
ดับไปแล้ว เมื่อปัจจัยและปัจจัยุบบันเกิดต่างขณะกัน จึงเป็นนานักขณิกกัมมะ

เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิปากจิตจึงมีกัมมปัจจัยที่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย เพราะจะต้องมีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิปากจิต มีน่านักขณิกกัมมปัจจัยใหม่

ไม่ได้ เพราะวณานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิต และอกุศลจิตเท่านั้นที่จะให้ผล คือ วิปากจิตและกัมมชรูปที่เกิดขึ้นภายหลัง ต่างขณะกัน จึงเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย

เพราะอะไร จึงไม่มีน่านักขณิกกัมมปัจจัย

เพราะเป็นวิปาก ไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต

ปฏิสนธิจิตเป็นวิปากปัจจัยหรือเปล่า

ปฏิสนธิเป็นวิปากจิต เพราะฉะนั้น เป็นวิปากปัจจัยแน่นอน

เป็นวิปากปัจจัยแก่อะไร

เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน และรูปซึ่งเกิดพร้อมกันในขณะนั้น

อย่าลืม วิปากปัจจัยต้องเป็นนามธรรม คือ จิตและเจตสิก ที่เป็นวิปากปัจจัย เพราะว่าเกิดขึ้นเพราะน่านักขณิกกัมมเป็นปัจจัย น่านักขณิกกัมมปัจจัยทำให้วิปากจิต และเจตสิกเกิดร่วมกัน ทั้งจิตและเจตสิกเป็นวิปาก จะใช้คำว่า วิปากจิต วิปากเจตสิก ก็ได้ เพราะเมื่อจิตเป็นวิปาก เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยจะเป็นกุศลและอกุศลไม่ได้

วิปากเจตสิกที่เกิดพร้อมวิปากจิต ก็เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย คือ น่านักขณิกกัมมเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ทั้งจิตและเจตสิกเป็นวิปากปัจจัย อาศัยกัน และกันเกิดขึ้นโดยต่างเป็นวิปากด้วยกัน วิปากจิตก็เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากเจตสิกที่เกิดร่วมกัน และวิปากเจตสิกก็เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากจิตที่เกิดร่วมกัน

ก็เป็นชีวิตของทุกคนในแต่ละวัน ในแต่ละขณะ กำลังได้ยินเสียง เป็นวิปากจิต เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากเจตสิกที่เกิดร่วมกันและดับไป และวิปากเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกับวิปากจิตก็เป็นวิปากปัจจัยแก่วิปากจิตที่ได้ยินเสียงและกัดับไปแล้ว ซึ่งทั้ง ๒ คือ ทั้งจิตและเจตสิกต้องเป็นวิปาก

ปฏิสนธิจิตเป็นวิปากปัจจัยแก่รูปอะไร

กัมมชรูป

ปฏิสนธิจิตเป็นวิปากจิต มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เป็นสหชาติกัมมปัจจัย
แก่รูปหรือเปล่า

เป็น

ในภูมิที่มีขันธ ๕ ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับกัมมชรูป กัมมชรูปที่เกิดในขณะ
ปฏิสนธิเป็นปัจจัยหรือเปล่า

เมื่อสักครู่นี้พูดถึงเรื่องของจิต ตอนนี้อยู่พูดถึงเรื่องของรูปว่า ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อม
กับกัมมชรูป กัมมชรูปที่เกิดในขณะปฏิสนธิพร้อมกับปฏิสนธิจิตนั้น เป็นปัจจัยหรือ
เปล่า

ต้องเป็น ในภูมิที่มีขันธ ๕ อย่าลืม นามธรรมจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้
แม้แต่ขณะแรก คือ ในขณะปฏิสนธิ ก็จะต้องมีรูปเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ในขณะ
ปฏิสนธิ กรรมทำให้ปฏิสนธิจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิปากเกิดพร้อมกับกัมมชรูป ต้อง
พร้อมกัน ถ้าไม่พร้อมกันปฏิสนธิจะมีรูปเป็นปัจจัยได้อย่างไร ซึ่งในภูมิที่มีขันธ ๕
อย่าลืม ไม่ว่าจะเป็นขณะไหนทั้งสิ้น จิตจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้ แม้ในขณะ
ปฏิสนธิก็มีกัมมชรูปซึ่งเกิดพร้อมกันนั่นเอง คือ หทยวัตถุ เป็นนิสสยปัจจัยของ
ปฏิสนธิจิต มิฉะนั้นแล้วปฏิสนธิจิตจะอาศัยรูปอะไรเกิดถ้ากัมมชรูปในขณะนั้นไม่เกิด
และเมื่อกัมมชรูปเกิดในขณะนั้น คือ หทยวัตถุที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต ก็เป็นปัจจัย
ให้แก่ปฏิสนธิจิตโดยอัญมัญญปัจจัยและนิสสยปัจจัย

อัญมัญญะ คือ ต่างอาศัยกัน เพราะว่าปฏิสนธิจิตจะเกิดโดยไม่อาศัย
หทยรูปไม่ได้ และหทยรูปจะเกิดโดยไม่อาศัยปฏิสนธิจิตไม่ได้ เพราะฉะนั้น
ในขณะเกิด คือ ในขณะปฏิสนธิ กัมมชรูปและปฏิสนธิจิตต่างก็เป็นอัญมัญญปัจจัย

หทยรูปในขณะปฏิสนธิเป็นปุเรชาติปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

ทำไมหทยวัตถุที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตไม่เป็นปุเรชาติปัจจัย

เพราะเกิดพร้อมกัน จึงไม่ใช่ปุเรชาติปัจจัย

ถ้าเป็นปุเรชาติปัจจัย หมายความว่ารูปต้องเกิดก่อน แต่ในขณะที่ปฏิสนธิยกเว้น ขณะเดียวกันที่รูปเป็นปัจจัยโดยเกิดพร้อมกัน หลังจากนั้น รูปทุกรูปที่จะเป็นปัจจัยได้ต้องเกิดก่อนนามธรรม

กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยอุปันของปัจจัยอะไร ชื่อกัมมชรูปจะเกิดเพราะอะไรเป็นปัจจัย ต้องเพราะกรรมเป็นปัจจัย ไขใหม่ จึงจะเป็นกัมมชรูป เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยอุปันของปัจจัยอะไร

ของกัมมปัจจัย

ของน่านักขณิกกัมมปัจจัยได้ใหม่

กัมมปัจจัยมี ๒ คือ สหชาติกัมมปัจจัยและน่านักขณิกกัมมปัจจัย เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต ชื่อบอกแล้วว่าเป็นกัมมชรูป เพราะฉะนั้น ต้องเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน คือ ต้องเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่กัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ สหชาติกัมมปัจจัย ๑ และน่านักขณิกกัมมปัจจัย ๑ เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยอุปันของปัจจัยอะไร ของกัมมปัจจัยนั้นแน่นอน แต่ว่ากัมมปัจจัยประเภทไหน

ผู้ฟัง สหชาติกัมมปัจจัย และน่านักขณิกกัมมปัจจัยด้วย

ส. ถูกต้อง

คือ กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต อย่างลืม เป็นผลของกรรมที่ได้กระทำสำเร็จแล้ว ท่านผู้ฟังทุกท่านมีกัมมชรูปเกิดพร้อมปฏิสนธิจิต ทำให้เจริญเติบโตขึ้น และมีความต่างออกไปในรูปร่าง ในผิวพรรณ ในทรวดทรง ทุกขณะที่จิตเกิด กัมมชรูปจะเกิดทั้งในอุปาทนขณะของจิต ในฐิติขณะของจิต และในกังคขณะของจิต โดยกรรมเป็นสมุฏฐาน ไม่มีใครจะยับยั้งได้เลย จะไปเปลี่ยนแปลง จะไปทำอะไรก็เป็นไปไม่ได้ เพราะต้องเป็นไปตามกรรม เพราะฉะนั้น กัมมชรูปที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นผลของกรรมหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมก็ได้ ทำให้ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตเกิดพร้อมกับวิบากเจตสิก และกัมมชรูปซึ่งเกิดเพราะกุศลกรรม

นั้นหรืออกุศลกรรมนั้นเป็นปัจจัยทำให้รูปนั้นเกิดขึ้น แต่เพราะว่ากัมมชรูปในขณะแรกที่จะเกิดย่อมเกิดไม่ได้ถ้าปราศจากปฏิสนธิจิต อยู่ดี ๆ จะให้กัมมชรูปเกิดขึ้นมาเป็นไปไม่ได้ถ้าปฏิสนธิจิตไม่เกิด เช่น ในขณะนี้ จะให้กัมมชรูปไปเกิดข้างนอกเหมือนอย่างต้นไม้ใบหญ้า นั้นไม่ใช่กัมมชรูป แต่ที่เป็นกัมมชรูปที่จะเกิดขึ้นได้ในขณะแรกต้องเกิดโดยอาศัยปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น สหชาตกัมมปัจจัย คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตเป็นสหชาตกัมมปัจจัยทำให้กัมมชรูปเกิด โดยเกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต จึงเป็นสหชาตกัมมปัจจัย

ถ้าพิจารณาโดยละเอียด ๆ บ่อย ๆ จะไม่ลืม และจะเข้าใจเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ไม่ว่าจะเป็นในปฏิสนธิขณะหรือในปวัตติกาล คือ หลังจากทีปฏิสนธิแล้ว ก็สามารถที่จะแยกได้โดยทราบว่า กัมมชรูปเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต แม้ว่าเป็นกัมมชรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัยก็จริง แต่ขณะแรกที่จะเกิดในภพหนึ่งชาติหนึ่ง ต้องอาศัยปฏิสนธิจิต

เพราะฉะนั้น สหชาตกัมมปัจจัย คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัยแก่กัมมชรูป แต่โดยเป็นสหชาตกัมมปัจจัยเท่านั้น ไม่ใช่หนักขณิกกัมมปัจจัย

ถ้าท่านผู้ฟังกลับไปทบทวน คิดพิจารณาไปเรื่อย ๆ ทีละปัจจัย คงจะเกื้อกูลต่อการศึกษารื่องของจิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ และรูปปรมัตถ์ต่อไป เพราะโดยนัยของการปฏิบัติ หลังจากนามรูปปริจเฉทญาณแล้ว ก็จะถึงปัจจัยปริคคญาณ

การที่สามารถจะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ไม่ใช่เพียงรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือลักษณะที่เป็นรูปธรรม แต่กิเลสนี้ลึกและเหนียวแน่นมาก เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยความรู้อื่นที่จะปรุงแต่งให้ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน โดยสามารถรู้ถึงสภาพที่เป็นปัจจัยของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั้นด้วยจึงจะเห็นได้ว่า ถ้าปราศจากปัจจัย สภาพธรรมแต่ละอย่างย่อมเกิดไม่ได้

สำหรับปัจจัย ๒๔ **อรรถกถาปัญจปกรณ วรณนาเนื้อความแห่ง ปัจจุทธาระ วินิจฉัยในปัจจนียนัย** มีข้อความที่แสดงว่า ปัจจัย ๒๔ สงเคราะห์ลงในปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ อารัมมณปัจจัย ๑ สหชาติปัจจัย ๑ อุปนิสสยปัจจัย ๑ ปุเรชาติปัจจัย ๑ ปัจฉาชาติปัจจัย ๑ กัมมปัจจัย ๑ อาหารปัจจัย ๑ อินทริยปัจจัย ๑

แต่ใน **อภิธัมมัตถวินิยัติกา ปริจเจทที ๘** อธิบายปัจจัย ๒๔ แสดงว่า ปัจจัยทั้งหมดรวมอยู่ใน ๔ ปัจจัย คือ อารัมมณปัจจัย ๑ อุปนิสสยปัจจัย ๑ กัมมปัจจัย ๑ และอัตติปัจจัย ๑

คือ ย่อลงไป สำหรับปัจจัย ๒๔ ถ้าจะรวมในปัจจัย ๘ ปัจจัยก็ได้ หรือสำหรับ **อภิธัมมัตถวินิยัติกา** ย่อลงไปจาก ๘ ปัจจัยอีก คือ เพียง ๔ ปัจจัยเท่านั้น

ชอบอย่างไร อย่างย่อ ๆ หรือว่าอย่างละเอียด ๆ แต่ถ้าละเอียดก็ทำให้เห็นสภาพความเป็นปัจจัยละเอียดขึ้น

ที่แสดงว่า ปัจจัย ๒๔ ทั้งหมดโดยสังเขปมีอยู่ ๔ อย่างเท่านั้น คือ รวมอยู่ในอารัมมณปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย กัมมปัจจัย และอัตติปัจจัย ก็เพราะว่าสภาพธรรมถึงแม้ว่าจะเป็นจิตซึ่งมีจริง ทุกคนมีจิตในขณะนี้ เจตสิกก็มีจริง รูปก็ไม่ใช่มิแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือเสียง หรือกลิ่น หรือรส หรือโผฏฐัพพะเท่านั้น แต่รูปมีถึง ๒๘ ประเภทก็ตาม หรือแม้นิพพานเป็นสิ่งที่จริงก็ตาม แต่ถ้าไม่ปรากฏเป็นอารมณ์ ย่อมไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ ไม่มีใครสามารถที่จะศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมเหล่านั้นได้ว่า สภาพธรรมนี้เป็นรูป สภาพธรรมนั้นเป็นจิต สภาพธรรมนี้เป็นเจตสิก หรือสภาพธรรมนั้นเป็นนิพพาน เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของปรมัตถธรรมไว้ทั้งหมด ก็เพื่อให้เป็นอารมณ์ คือ เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏและพิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหมดจึงเป็นอารัมมณปัจจัย

สำหรับอุปนิสสยปัจจัย ก็โดยที่ว่า แต่ละบุคคลไม่สามารถที่จะพิจารณาการสะสมของแต่ละบุคคลได้ คนที่สะสมโลภะไว้มากจะเห็นได้ว่า เป็นผู้ที่พอใจไปเสียทุกอย่าง สนุกสนานร่าเริง ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะว่าสะสมอุปนิสัยที่จะเป็นอย่างนั้น เป็นผู้ที่มีมากด้วยโลภะ หรือเป็นผู้ที่มีมากด้วยโทสะ หรือ

เป็นผู้ที่มากด้วยโมหะ หรือเป็นผู้ที่มากด้วยศรัทธา หรือเป็นผู้ที่มากด้วยปัญญา หรือเป็นผู้ที่มากด้วยมานะ หรือเป็นผู้ที่มากด้วยทวิฏฐิ ซึ่งก็แล้วแต่การสะสมซึ่งเป็นอุปนิสัย ไม่สามารถฝันที่จะให้ธรรมประเภทอื่นซึ่งไม่ได้สะสมมาเกิดขึ้น

บางท่านเห็นทวิฏฐิ ความเห็นผิดของบุคคลอื่น ก็อยากเกื้อกูลช่วยเหลือให้เขาเบาบางจากความเห็นผิด หรือว่าพ้นจากความเห็นผิดนั้น ๆ แต่อย่าลืมอุปนิสัยสยบัจจ แม้แต่พระผู้มีพระภาคเองก็ยังไม่ทรงสามารถแก้ไขได้ นอกจากทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้เป็นอุปนิสัยสยบัจจที่จะสะสมต่อไป ที่จะทำให้ละคลายความเห็นผิดนั้นลง แต่ต้องอาศัยอุปนิสัยสยบัจจที่แต่ละบุคคลจะเป็นบุคคลต่าง ๆ กัน

สำหรับกัมมปัจจัย จะเห็นได้ว่า ความเป็นไปของโลก ถ้าจะกล่าวโดยกว้าง หรือจะกล่าวโดยแต่ละบุคคลก็ตาม ย่อมมีกรรมเป็นเหตุ แม้แต่การเกิดขึ้นก็ยังเลือกที่เกิดไม่ได้ว่าจะเกิดที่ไหน และชีวิตแต่ละขณะต่อ ๆ ไปก็ไม่สามารถเลือกได้ว่าไม่อยากจะได้อะไรอย่างนี้ ขอย่าให้ได้ยิน ก็ไม่ได้ ต้องแล้วแต่กรรมซึ่งเป็นเหตุ เพราะฉะนั้น โลกย่อมหมุนไป เป็นไปแต่ละขณะ โดยมีกรรมเป็นเหตุ

สำหรับอัตถิปัจจัย ยังไม่ได้กล่าวถึง แต่ก็หมายความว่า สภาพธรรมที่มีเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอย่างอื่นมีขึ้น หรือว่าเกิดขึ้นในขณะนั้น

๑๑๔๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๕

สำหรับใน **อรรถกถาปัญจปกรณ** ที่แสดงว่า ปัจจัย ๒๔ สงเคราะห์ลงใน ปัจจัย ๘ ปัจจัย ก็เพิ่มเติมจากข้อความใน **อภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา** คือ นอกจาก อารัมมณปัจจัย อุปนิสสปัจจัย กัมมปัจจัย ส่วนที่ต่างกัน คือ สำหรับ ๘ ปัจจัยใน **อรรถกถาปัญจปกรณ** ไม่มีอตฺธิปัจจัย แต่เป็นสหชาตปัจจัย ปุเรชาตปัจจัย ปัจฉาชาตปัจจัย อาหารปัจจัย และอินทริยปัจจัย

สำหรับอตฺธิปัจจัย ก็รวมความหมายของปัจจัยอื่น ๆ ไว้ เช่นเดียวกับ สหชาตปัจจัย เพราะว่าสภาพธรรมที่เกิดอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่สามารถเกิดขึ้นแต่เฉพาะ อย่างเดียวตามลำพังได้ เช่น จิตจะเกิดได้ต้องอาศัยเจตสิกเป็นสหชาตปัจจัย หรือ มหาภูตรูปหนึ่งมหาภูตรูปใดที่จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยมหาภูตรูปอื่นเป็นสหชาตปัจจัย คือ ต้องเกิดพร้อมกัน แสดงให้เห็นความเป็นสังขารธรรมของสภาพธรรมทั้งหลายซึ่ง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การที่จะเห็นสภาพธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็เพราะเห็นสภาพที่เป็นสหชาตปัจจัย คือ ต้องอาศัยกันเกิดขึ้นนั่นเอง

สำหรับปัจจัยที่เพิ่มขึ้น คือ ปุเรชาตปัจจัยและปัจฉาชาตปัจจัย แสดงให้เห็น ความต่างกันโดยกาลของการเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรมเพื่อไม่ให้เข้าใจผิด ซึ่งการที่จะไม่เข้าใจผิดต้องตรงกับการปฏิบัติ คือ การอบรมเจริญปัญญาด้วย จึงสามารถรู้ตามความเป็นจริงไม่เข้าใจผิด เช่น รูปที่จะเป็นปัจจัยแก่นาม รูปนั้นต้อง เกิดก่อนจึงจะเป็นปุเรชาตปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นโดยเป็นที่อาศัย หรือว่าโดยเป็นอารมณ์ ก็ตาม

เพราะฉะนั้น อย่าเข้าใจผิดคิดว่า จิตสั่งให้รูปเกิด เพราะถ้าเป็นจิตสั่ง อะไร เกิดก่อน นามธรรมก็ต้องเกิดก่อน ใช่ไหม แต่ไม่ใช่ เพราะว่ารูปซึ่งจะเป็นปัจจัยแก่

จิต ต้องเป็นโดยปุเรชาตปัจจัย และสำหรับปัจฉาชาตปัจจัย คือ นามธรรมเป็นปัจจัย
แก่รูปธรรมทั้งหลายโดยเกิดภายหลังรูป เป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์ซึ่งเกิดแล้ว

สำหรับปัจจัยที่เพิ่มขึ้นอีก ๒ ปัจจัย ใน **อรรถกถาปัญจปรการ** คือ
อาหารปัจจัยและอินทริยปัจจัย

ปัจจัยที่ต่อกจากกัมมปัจจัย คือ **ปัจจัยที่ ๑๕ อาหารปัจจัย** เป็นชีวิตประจำวัน
ขึ้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ แต่ลืมความสำคัญของอาหารว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญ
ปัจจัยหนึ่งซึ่งปราศจากไม่ได้เลย ถ้าปราศจากอาหารที่รับประทานหรือว่าบริโภค ชีวิต
ย่อมดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้ และมีใครในวันหนึ่ง ๆ ที่คิดถึงเรื่องปัจจัยของชีวิตบ้างไหม
แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยประการทั้งปวงที่จะให้เห็นว่า ชีวิตตามความ
เป็นจริงเป็นธรรม ไม่ได้ต่างกันเลย เพราะฉะนั้น พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมต่าง ๆ ว่า สภาพธรรมใดเป็นปัจจัยอย่างไร

สำหรับ อาหารปัจจัย

ที่ชื่อว่าอาหาร เพราะว่ามันมาซึ่งผลของตน และเป็นธรรมที่ค้ำจุนอุปถัมภ์แก่
นามธรรมและรูปธรรมโดยการสืบต่อไม่ให้ขาดสาย

คือ ต้องอาศัยธรรมที่เป็นอาหาร เพื่อการดำรงสืบต่อไปอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่
ขาดสาย

สำหรับธรรมที่เป็นอาหารปัจจัย มี ๒ ประเภท คือ รูปอาหาร ๑ และ
นามอาหาร ๑

รูปอาหารปัจจัย ได้แก่ กพพิการอาหาร คือ อาหารที่เป็นคำซึ่งบริโภคอยู่ทุก
วันนี้เป็นปัจจัยแก่ร่างกาย

นามอาหาร มี ๓ อย่าง ได้แก่ ผัสสเจตสิกเป็นผัสสอาหาร เจตนาเจตสิกเป็น
มโนสัญญาเจตนาอาหาร และจิตทั้ง ๘๙ ดวง เป็นวิญญูณอาหาร

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มูลปริยายวรรค สัมมาทิฏฐิสูตร มีข้อความ
เรื่องอาหารปัจจัยว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ๗ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ อริยสาวกจึงเชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

พวกภิกษุกล่าววว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ พวกกระผมมาจากที่ไกล ก็เพื่อจะรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภาชิตีนี้ในสำนักของท่านพระสารีบุตร พวกกระผมขอโอกาส เนื้อความแห่งภาชิตีนี้จึงแจ่มแจ้งแก่ท่านพระสารีบุตรเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อท่านพระสารีบุตรแล้ว จักทรงจำไว้

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า

ถ้าอย่างนั้นจงฟังเถิด ท่านผู้มีอายุ จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดอริยสาวกผู้ชัดซึ่งอกุศลและรากเหง้าอกุศล รู้ชัดซึ่งอกุศลและรากเหง้าของอกุศล ย่อมละอวิชชา ยังอวิชชาให้เกิดขึ้น ... ฯลฯ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกเชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ ...

เกี่ยวกับปัจจัยที่ได้ศึกษาแล้วหรือเปล่า กัมมปัจจัย อกุศลและอกุศล ถ้าไม่รู้จะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลไม่ได้ เพราะว่าเป็นเราตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม แต่ถ้าทราบว่าเป็นกัมมปัจจัย เป็นเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นอกุศลเจตนาหรือกุศลเจตนา ย่อมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า เมื่อใดอริยสาวกผู้ชัดซึ่งอกุศลและรากเหง้าของอกุศล รู้ชัดซึ่งอกุศลและรากเหง้าของอกุศล ย่อมละอวิชชา ยังอวิชชาให้เกิดขึ้น ... ฯลฯ แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกเชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ

แต่คงจะไม่เพียงพอ ถ้ารู้เพียงเท่านั้นสำหรับผู้ที่ยังไม่สามารถละกิเลสได้ เพราะแต่ละบุคคลมีอุปนิสัยปัจจัยสะสมมาต่าง ๆ กัน บางท่านเพียงฟังคาถาสั้น ๆ ก็สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ตามความเป็นจริงได้ แต่บางท่านต้องอาศัยการฟังมากมายหลายนัย

ด้วยเหตุนี้ ข้อความต่อไป **ข้อ ๑๑๒** มีว่า

ภิกษุชื่นชม อนุโมทนา แล้วก็ได้ถามปัญหาต่อไปว่า

ปริยายแม้อย่างอื่นที่อริยสาวกซึ่งชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ มีอยู่หรือ

ข้อ ๑๑๓ เป็นข้อความเรื่องอาหารปัจจัย ซึ่งท่านพระสารีบุตรตอบว่า

พึงมีอยู่ ท่านผู้มีอายุ เมื่อใดอริยสาวก รู้ชัดซึ่งอาหาร เหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับอาหาร และทางที่จะให้ถึงความดับอาหาร แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวก ชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้

ซึ่งใน **ปปัญจสูทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ สัมมาทิฏฐิสูตรที่ ๙** มีข้อความอธิบายว่า

เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอาหาร ๔ เป็นปัจจัยอีก แม้ว่าปัจจัยอื่น ๆ ก็มี

คือ ปัจจัยอื่น ๆ ก็มี เช่น กัมมปัจจัยก็มี วิปากปัจจัยก็มี แต่เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอาหาร ๔ เป็นปัจจัยอีก

ข้อความต่อไปมีว่า

มีคำแก้ว่า เพราะเป็นปัจจัยพิเศษแห่งความสืบทอดในภายใน

อาหารมี ๔ คือ รูปอาหาร ๑ และนามอาหาร ๓ สำหรับรูปอาหารเป็นอาหารที่จะทำให้เกิดการสืบทอดของร่างกายต่อไป อย่าลืมว่า รูปอยู่ที่กาย ถ้าปราศจากอาหาร รูปนั้นก็ไม่สามารถสืบทอดหรือว่าดำรงต่อไปได้

ซึ่งมีคำอุปมาว่า อาหารที่บริโภคเข้าไปทำให้ร่างกายดำรงอยู่ได้

เพราะว่ากายนี้ถึงเกิดด้วยกรรมก็จริง แต่ได้รับอุปถัมภ์จากอาหารที่เป็นคำ ๆ จึงตั้งอยู่ได้ ๑๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง ตั้งอยู่จนตลอดอายุ

คือ ตลอดอายุต้องบริโภคอาหารอยู่เรื่อย ๆ จะขาดการบริโภคอาหารไม่ได้

ข้อนี้เหมือนกับอะไร เหมือนกับทารกที่เกิดจากมารดา เมื่อพี่เลี้ยงเลี้ยงดูด้วยให้ดื่มน้ำนม เป็นต้น ก็อยู่ได้นาน ฉันทิ เรือนที่ค้าไว้ด้วยไม้ค้ำ อยู่ได้นาน ฉันทิ กายนี้ก็ฉันทิ

เพราะฉะนั้น ที่เกิดมาแล้วจะไม่บริโภคอาหาร มีไหมในโลกนี้ ทั้ง ๆ ที่กรรมทำให้รูปเกิดก็จริง แต่แม้กระนั้นทุกคนก็ต้องอาศัยอาหาร คือ กพพิงการหารอาหาร เป็นคำ ๆ สำหรับที่จะให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ ถ้าปราศจากอาหารปัจจัยแล้ว อยู่ไม่ได้จริง ๆ

ถ. เรื่องรูปอาหาร มีพระบาลีอยู่บทหนึ่งว่า โภชนะ มตฺตณฺณตฺตา การรู้ประมาณในโภชนะ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก รู้แค่นี้ก็เป็นปัญญาแล้ว ผมคิดว่าปัญญานี้เกิดง่ายเหลือเกิน

สุ. ใน **สุมังคลวิลาสินี อรรถกถา ทีฆนิกาย** มีข้อความเรื่องของสัมปชัญญะ ๔ ในการบริโภค มีข้อความว่า

คำว่า อสิตะ หมายความว่า ในการฉัน คือ ต้องมีสัมปชัญญะทั้ง ๔ ในเวลาฉันอาหารบิณฑบาต

สัมปชัญญะ เป็นอีกคำหนึ่งของปัญญาที่จะรู้ความควรและความไม่ควร เพื่อแสดงว่า ผู้ที่มีปัญญาบริโภคอย่างไร ต่างกับผู้ที่ไม่มีความรู้ หรือว่าเหมือนกัน

ส่วนคำว่า ปีเต หมายความว่า ในการดื่ม เช่น การดื่มข้าวต้ม เป็นต้น

สำหรับคำว่า ขายิตะ หมายความว่า ในการขบเคี้ยวของที่ควรขบเคี้ยว เช่น แป้งเป็นก้อน เป็นต้น

ท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่า ทำไมต้องกล่าวละเอียด ก็เป็นเรื่องของการต้องมีสัมปชัญญะในการบริโภค ไม่ว่าจะเป็นในการดื่ม หรือในการขบเคี้ยว ไม่ใช่เว้นข้าม ๆ ไปว่า ในเวลาดื่มไม่ต้องมีสัมปชัญญะ ๔ เฉพาะในเวลาขบเคี้ยวเท่านั้นต้องมีสัมปชัญญะ ๔ แต่ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ในการบริโภคโดยตลอด คือ ในการดื่ม เช่น การดื่มข้าวต้ม ในการขบเคี้ยวของที่ควรขบเคี้ยว เช่น แป้งเป็นก้อน เป็นต้น

พระบาลีว่า ขายิตะ หมายความว่า ในการลิ้มซึ่งของอันมีไอชะ เช่น น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น

ในกรณีฉันอาหารเป็นต้นนั้น ภิกษุต้องคำนึงถึงประโยชน์ ๘ อย่าง (นี่คือผู้มีปัญญา) โดยนัยมีคำว่า เนว ทวาย ซึ่งแปลว่า มิใช่ฉันเพื่อเล่น เป็นต้น ชื่อว่าประโยชน์ สมจริงตามพระบาลีปัจจุเวกชนปาฐะ ว่า

เวลาภิกษุฉันอาหารบิณฑบาตนั้น ต้องพิจารณาว่า มิใช่ฉันเพื่อเล่น มิใช่ฉันเพื่อมัวเมา มิใช่ฉันเพื่อเป็นเครื่องประดับ มิใช่ฉันเพื่อตกแต่ง ฉันเพียงเพื่อให้กายดำรงอยู่ได้และให้เป็นไป เพื่อระงับเสียซึ่งความเบียดเบียนของโรค (คือ ความหิว) เพื่อที่จะมีโอกาสประพาศพรหมจรรย์ จะกำจัดเวทนาเก่าให้หายไป ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความเป็นไป ความไม่มีโทษ และการอยู่สบาย จักมีแก่เราด้วยอาการอย่างนี้ เฉพาะการที่คำนึงถึงประโยชน์ดังกล่าวนี้แล้วฉันอาหาร ชื่อว่าสาตถกสัมปชัญญะ

เพียงสัมปชัญญะที่ ๑ เท่านั้น คือ โดยเห็นประโยชน์ของอาหาร ไม่ใช่เพราะมัวเมา หรือเพื่อตกแต่งร่างกาย หรือว่าเพื่อเล่น คือ เพื่อความอร่อย

สำหรับสัมปชัญญะบรรพนั้นยังมีอีก คือ สำหรับผู้ที่มีปัญญาจะต้องรู้ต่อไปว่า

แต่ว่าในการที่จะฉันอาหารนั้น แม้คำนึงถึงประโยชน์ดังกล่าวมา ถ้าหากว่าอาหารที่จะฉันนั้นมีลักษณะเลว ดี หรือขม หวาน เป็นต้น เมื่อภิกษุฉันเข้าไปแล้วทำให้เกิดความไม่สบาย อาหารเช่นนั้นย่อมไม่ควรแก่ภิกษุนั้น

ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาที่จะรู้ว่าบริโภคแล้วจะเป็นอย่างไร

อนึ่ง อาหารใดที่ภิกษุได้มาด้วยการผิดพระวินัย มีนิमितตกรรม เป็นต้น และเมื่อภิกษุนั้นฉันอาหารใดแล้วเป็นเหตุให้อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง อาหารนั้นย่อมไม่ควรแก่ภิกษุนั้นโดยแท้ อาหารที่ตรงกันข้ามดังว่ามานี้ เป็นอาหารที่สมควรพึงเข้าใจว่า การกำหนดพิจารณาถึงอาหารที่ควรและไม่ควรนั้น เรียกว่าสัมปาย-สัมปชัญญะ

นี่เป็นเรื่องของผู้มีปัญญา ซึ่งไม่ใช่เพียง ๒ สัมปชัญญะ ยังต้องต่อไปถึงโคจรสัมปชัญญะ และอสมโมหสัมปชัญญะด้วย

ถ. พระเจ้าพิมพิสารเป็นถึงพระโสดาบัน ไปเที่ยวปราสาทของโชติกเศรษฐี พระเจ้าพิมพิสารเข้าไปงมหมด คือ ข้าวปายาสเปียก เขาไม่ได้เอามาให้กิน เขาเอามาให้รอง รองเสร็จแล้วเอาข้าวปายาสที่แห้งมาตั้งไว้ เพื่อให้ข้าวปายาสที่แห้งมีความร้อนอยู่เท่านั้น และพระเจ้าพิมพิสารเสวยตลอด จนกระทั่งโชติกเศรษฐีต้องห้าม ถ้าไม่ห้ามไม่ยอมหยุด จะบอกว่า พระโสดาบันไม่มีปัญญาได้อย่างไร

ส. ตามตัวอย่างที่กล่าวแสดงถึงการหลงลืมสติของผู้ที่ยังมีวิชาอยู่ ไม่ต้องเทียบถึงบุคคลอื่น ท่านผู้ฟังเองในขณะที่หลงลืมสติ การบริโภคอาหารจะต่างกับขณะที่มีสติไหม เวลาหลงลืมสติ เห็นอาหารที่อร่อยๆ การบริโภคเป็นอย่างไร ลืมการบริโภคอาหารนั้นว่า เป็นเพียงอาหารปัจจัยที่จะทำให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ยังมีปัจจัยที่จะทำให้หลงลืมสติ ความหลงลืมสติย่อมเกิด

ถ. เสนาสนะ ๕ มีความจำเป็นสำหรับฆราวาสหรือไม่

ส. ควรจะดูในพระไตรปิฎก

ถ. ในพระไตรปิฎกบอกว่า มีความจำเป็นสำหรับพระภิกษุ

ส. ถ้าท่านผู้ฟังเป็นผู้ตรงต่อพระไตรปิฎก ท่านผู้ฟังก็ทราบตามความเป็นจริงว่า ชีวิตของบรรพชิตและฆราวาสต่างกันตามเหตุ ตามปัจจัย ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ทุกคนต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่แต่ละบุคคลจะสมมาตามความเป็นจริง เมื่อสะสมมาที่จะเป็นฆราวาส ชีวิตฆราวาสเป็น

อย่างไร เป็นรูปธรรมนามธรรมแต่ละขณะซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น การเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานนอกจากจะทำให้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแล้วยังทำให้รู้ปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น จึงสามารถละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

๑๑๔๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ท่านผู้ฟังอย่าคิดว่า การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของปัจจัยโดยละเอียด ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นความยุ่งยากซับซ้อน จะปราศจากประโยชน์ แท้ที่จริงแล้วเป็นแนวทางให้ผู้อบรมเจริญปัญญาได้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถละการยึดถือว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

เช่น เรื่องของกัมมปัจจัยกับวิปากปัจจัย ท่านที่เชื่อในเรื่องกรรมและในเรื่องวิปากโดยที่ยังไม่ได้มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะเชื่อเพียงในเหตุและในผลเท่านั้นเอง แต่ไม่สามารถรู้ว่าขณะนี้ที่กำลังเห็น ขณะใดเป็นวิปาก และขณะใดเป็นกรรม แต่ถ้าเป็นผู้มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งกว่าจะละการยึดถือสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ แม้จะค่อย ๆ ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมที่ต่างกับลักษณะของรูปธรรม สติจะละเอียดขึ้นจนกระทั่งสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นวิปาก ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และรู้ความต่างกันของกุศลและอกุศลที่เกิดทางใจ จึงจะเห็นได้ว่า สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เมื่อเป็นสภาพธรรมแต่ละชนิดซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และจะเห็นตามความเป็นจริงว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ทั้งหมด เกื้อกูลต่อการละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน

ซึ่งข้อความที่ทรงแสดงไว้ทั้งหมดสามารถที่จะพิสูจน์ได้ เช่น ในขณะนี้ ท่านผู้ฟังคิดนึกด้วยหรือเปล่า

ผู้ฟัง คิด

ส. เห็นไหม

ผู้ฟัง เห็น

ส. ได้ยินไหม

ผู้ฟัง ได้ยิน

ส. ได้ยินมากมายใช่ไหม ทางตาก็ก็นั่น ทางหูก็ได้ยิน ทางใจก็คิดนึก รู้สึกแข็งหรืออ่อนบ้างไหม

ผู้ฟัง ก็รู้สึกเหมือนกัน

ส. เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน เวลาที่สติระลึกที่แข็ง จะรู้นั่นคือสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏเมื่อกระทบสัมผัสผิวกาย และใจที่คิด ไม่ว่า จะคิดอะไรทั้งสิ้นจะเปรียบเทียบได้ว่า ขณะนั้นต่างกับขณะที่รู้แข็ง หรือในขณะที่กำลัง เห็นแม้ในขณะนี้ มีเสียงปรากฏ ถ้าสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามปกติได้ทั่ว จริง ๆ จะรู้ได้จริง ๆ ว่า ขณะที่ได้ยินเสียงเป็นวิบาก เป็นสภาพธรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในขณะที่ใจนึกคิดต่อไป ขณะนั้นไม่ใช่วิบาก เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหมดจะ ปรากฏสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนตลอดทั้ง ๖ ทวาร ตามปกติ ตามความเป็นจริง มิฉะนั้น แล้วไม่มีทางที่จะแยกออกได้ว่า ทางตาต่างกับทางใจ ทางหูต่างกับทางใจ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ต่างกัน

ถ. ข้อปฏิบัติที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น เบื้องต้นจะต้องมีปัญญารู้อะไร ที่จะสามารถทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ส. รู้ว่าสภาพธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โดยขั้นของการฟัง และโดยขั้นของการพิจารณาเห็นว่า สภาพธรรมที่จะปรากฏว่าเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนนั้น ที่จะได้มีอยู่ ๖ ทาง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ ซึ่งสติจะต้องระลึก ศึกษา สังเกต พิจารณา จนกว่าจะรู้ชัดในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ

ถ. อย่างนี้ใคร ๆ ก็รู้อยู่แล้วโดยการศึกษาว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ส. ขอประทานโทษ ไม่ใช่ว่า รู้กันอยู่แล้ว เพียงแต่จะได้ฟังกันบ่อย ๆ แต่ไม่ได้หมายความว่า รู้แล้ว หรือประจักษ์แจ้งแล้ว

ถ. จิตของผู้ที่บรรลุนิพพาน เช่น โสตาปัตติมรรคจิต เขาอธิบายว่า เกิดขึ้นครั้งเดียว ดวงเดียว เพื่อปหานกิเลส และไม่เกิดขึ้นอีกเลย อย่างนี้ใช่หรือเปล่า

ส. ถูกต้อง จึงจะเป็นการดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ถ้าเกิดอีก ๒ – ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ก็ไม่เป็นสมุจเฉท ต้องอาศัยครั้งที่ ๒ ที่ ๓ แต่เพราะโลกุตตรมรรคดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลย จึงไม่ต้องมีโสตาปัตติมรรคเกิดขึ้นอีก เกิดเพียงครั้งเดียวในสังสารวัฏเท่านั้นเอง

ถ. ครั้งเดียวกับดวงเดียว ความหมายเหมือนกันหรือเปล่า

ส. เหมือนกัน ขณะจิตเดียว

ถ. ขณะจิตเดียว ดวงเดียว จิตนี้สั้นมาก ผมสงสัยมากกว่า จิตดวงเดียวสั้นมาก อายุของจิตคิดเป็นวินาทีก็ไม่ได้ จะปหานกิเลสได้อย่างไร

ส. เพราะว่าจิตดวงนั้นประกอบด้วยโลกุตตรปัญญา ไม่ใช่โลกียปัญญา สภาพธรรมน่าสงสัยจริง ๆ ถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้ง เช่น การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้

ผู้ฟัง ความสงสัยที่คุณเมื่อครู่นี้พูดถึงว่า มรรคจิตเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวทำไม จึงทำให้ตัดกิเลส รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ในมิลินทปัญหา ท่านอุปมาว่า เปรียบเหมือนกระดาศใบหนึ่งที่มีข้อความเขียนอยู่ในนั้น ในที่มีด คนที่ ๑ ไม่สามารถจะเห็นข้อความในกระดาศนั้นได้ แต่มีบุคคลผู้หนึ่งจุดไฟประกายวาบขึ้นมา บุคคลนั้นก็สามารรถเห็นข้อความนั้นและรู้ความหมายตลอดจนแจ่มแจ้ง และไฟนั้นก็ดับ มรรคจิตนั้นอุปมาเหมือนไฟที่สว่างวาบขึ้น บุคคลที่ดูอุปมาเหมือนผู้ที่ปฏิบัติที่รู้ความหมายในหนังสือนั้น ความเป็นไปในหนังสือนั้น ตลอดจนกระทั่งรูปพรรณสัณฐานพยัญชนะในหนังสือนั้นเป็นเช่นไร และก็รู้แจ้ง แม้ว่าไฟดับแล้ว ก็ยังทรงจำหนังสือนั้นไว้ได้ นี่คือการมรรคของผู้ได้มรรคจิต

ส. ที่ท่านผู้ฟังสงสัยเรื่องของโลกุตตรจิตว่า เป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวแต่ก็สามารถดับกิเลสได้ ก็ขณะนี้เอง เห็นไม่ใช่ขณะที่ได้ยิน ถูกไหม ลองพิจารณาดู เห็นอย่างหนึ่ง ทวารหนึ่ง ลักษณะหนึ่ง คือ มีสิ่งที่ปรากฏทางตา และไม่ใช่ที่ท่านผู้ฟังใน

ขณะที่กำลังเห็นนี้จะได้ยิน มีได้ยินด้วย นี่คือความเล็กน้อยและความสั้นมาก แต่ว่าห่างกันหลายขณะจิต มีจิตเกิดดับมากมายหลายขณะคั่นระหว่างการเห็นกับการได้ยิน ก็ยังแยกไม่ได้เลย ยังไม่สามารถจะคาดคะเนได้ว่า สั้นกว่านี้คืออย่างไร ไซ้ใหม่ เพราะว่าขณะนี้ยาวแล้ว ที่เห็นกับได้ยิน

โดยการศึกษาทราบว่า จิตเกิดดับมากมายหลายขณะ ยาว เพราะฉะนั้น ถ้าสั้นจริง ๆ จะยิ่งกว่านี้แค่นั้น เพราะกำลังเห็นก็ยังได้ยินเหมือนกัน แต่ว่าความจริงนั้นห่างกันยาว เพราะฉะนั้น ถ้าสั้นจริง ๆ จะสั้นกว่านี้อีกได้ไหม

การแยกขาดกันระหว่างทางตาที่เห็นกับทางหูที่ได้ยิน ดูเหมือนว่าสุดวิสัยที่จะแยกได้ แต่สำหรับผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ย่อมเป็นไปได้ด้วยความชำนาญ ด้วยการที่สติมีกำลังขึ้น เพราะเมื่อมีการระลึกถึงลักษณะของนามธรรม จะเป็นได้ยินซึ่งเป็นสภาพรู้ในขณะที่ไม่เสียงปรากฏ และในขณะที่ทางตากำลังเห็น เพราะไม่ใช่มีแต่ได้ยิน สติก็ระลึกตามสามารถที่จะรู้ว่า สภาพรู้ทางตาก็คือเห็นสิ่งที่ปรากฏ และก็มีสภาพที่รู้เสียงทางหูในขณะที่ได้ยินเสียง สติยังเกิดแทรกคั่นได้ระหว่างที่ดูเหมือนกับว่าทุกท่านในขณะนี้ทั้งเห็นและได้ยินติดกันจนเหมือนกับว่าจะแยกจากกันไม่ได้ แต่สติก็ยังสามารถระลึกถึงลักษณะที่ต่างกันจนกระทั่งปัญญาอบรมเจริญขึ้น สามารถรู้ชัดในนามธรรมและรูปธรรมทั้งหมดทั้ง ๖ ทวารได้ จนกระทั่งสามารถประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปได้

ก็ลองเทียบดูว่า จะเป็นขณะเดียวเวลาที่โลกุตตรจิตเกิดและดับก็เลยได้ไหม เพราะว่าขณะนี้ยังดูเหมือนกับว่าเป็นขณะเดียวกันทั้งเห็นทั้งได้ยิน ซึ่งความจริงแล้วไม่ใช่ขณะเดียวกัน แต่ว่าการอบรมเจริญปัญญาต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติเสียก่อน

ถ. การที่โสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นแล้ว โลกมุขจิตทวิภูตีสัมปยุตต์ จะเกิดขึ้นอีกไม่ได้ เป็นเพราะว่าไม่มีปัจจัยของโสดาปัตติมรรคจิตทวิภูตีสัมปยุตต์ หรือว่ามีปัจจัยที่ทำให้โสดาปัตติมรรคจิตทวิภูตีสัมปยุตต์เกิดไม่ได้

ส. ปัญญาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งละอะไรบ้าง ตั้งแต่เริ่มต้น ใครจะกล่าวว่าสติเป็นอย่างไร จะสงสัยอยู่อีกไหมในเมื่อสติของบุคคลนั้นเกิด ก็จะต้องหมดความสงสัยในลักษณะของสติ และหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไปเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย ไซ้ใหม่ จนกว่าขณะใดที่รู้แจ้งลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลส เมื่อนั้นจะไม่มีความเห็นผิดใด ๆ เกิดขึ้นได้อีกเลย เพราะว่าก่อนนั้นที่สติเริ่มระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมก็ค่อย ๆ ละ ค่อย ๆ คลายความเห็นผิด ความสงสัย และความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไปเรื่อย ๆ แต่ยังไม่ถึงกับเป็นสมุจเฉท จนกว่าโลกุตตรจิตจะเกิดรู้แจ้งลักษณะของนิพพาน

ถ. อรรถบัญญัติและศัพท์บัญญัติคืออะไร

ส. อรรถบัญญัติ คือ การรู้ความหมายของสิ่งที่ปรากฏ เช่น ทางตากำลังเห็น ไม่มีเสียง ไซ้ใหม่ แต่ก็รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นอะไร แต่ในขณะที่ได้ยินเสียงและรู้ความหมายของเสียง ขณะนั้นเป็นศัพท์บัญญัติ

ถ. โคจรรูปมี ๔ ตั้งแต่รูปารมณ สัททารมณ คันธารมณ รสารมณ ทำไมอารมณ์ต่าง ๆ นั้นไม่นำมาตั้งเป็นข้อบัญญัติ ทำไมไม่ตั้งรูปารมณเป็นรูปบัญญัติ ตั้งเฉพาะศัพท์บัญญัติ คือ เสียงเท่านั้น ทำไมเป็นอย่างนั้น

ผู้ฟัง จะเป็นไปได้ไหมที่ต้องมีศัพท์บัญญัติ เพราะว่าเสียงต้องผ่านทางภาษาอีกที เราจึงจะรู้ความหมายหรืออรรถของเสียงนั้น เพราะฉะนั้น จึงต้องมีศัพท์บัญญัติมากำหนดภาษา ซึ่งทั่วโลกจะใช้ภาษาที่ต่างกัน บัญญัติก็ต้องต่างกันไป ซึ่งผิดกับทางตา ทางกายซึ่งพอสัมผัสเราก็สามารถรู้โดยตรง แต่เสียงคงต้องไปแปลภาษาอีก ไม่ทราบว่าจะถูกหรือผิด

ส. ถูกต้อง

ขอต่อเรื่องของอาหารปัจจัย ซึ่งในคราวก่อนได้กล่าวถึงกพพิงการอาหารว่าหมายความว่าอาหารเป็นคำ ๆ ที่บริโภคกันทุกวันนี้ เพื่อความตั้งอยู่ คือ เพื่อความไม่ขาดสายด้วยอำนาจแห่งการสืบทอดกันของนามธรรมและรูปธรรม

ท่านผู้ฟังคงจะไม่ได้คิดเลยใช่ไหมว่า ที่ท่านมานั่งฟังอยู่ได้ในขณะนี้ โดยสะดวก ก็เพราะอาหารปัจจัยที่ท่านบริโภคอยู่เป็นประจำ

โดยการไม่พิจารณาถึงสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงนี้ จะทำให้ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปัจจัยต่าง ๆ แม้แต่อาหารที่บริโภคก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งจะให้นามธรรมและรูปธรรมตั้งอยู่ได้โดยไม่ขาดสาย คือ ด้วยอำนาจแห่งการสืบต่อกัน และเพื่ออนุเคราะห์ คือ เพื่อความเกิดขึ้นแห่งสิ่งที่ยังไม่เกิด ที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ที่จะเกิดขึ้น ก็ต้องอาศัยอาหารนั้นเองอนุเคราะห์ให้รูปร่างกายดำรงอยู่

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องอาหาร เพื่อให้พิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริงโดยประการต่าง ๆ โดยละเอียด ซึ่งข้อความใน **ปัญจสุทธานิ อรรถกถา มัชฌิมนิคาย** มีข้อความที่แสดงเรื่องของอาหารว่า

คำว่า อาหารที่เป็นคำ ๆ ได้แก่ อาหารที่กระทำให้เป็นคำ ๆ แล้วจึงกลืนกิน

ท่านที่คิดว่า ทำไมต้องกล่าวหรือว่าต้องแสดงโดยละเอียด ก็ขอให้คิดว่าเป็นความจริงใหม่ในการบริโภคแต่ละครั้ง ต้องกระทำอาหารให้เป็นคำ ๆ แล้วจึงกลืนกิน มีใครที่จะไม่ทำให้เป็นคำ ๆ และบริโภคได้ไหม ไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น อาหารที่กระทำเป็นคำ ๆ แล้วกลืนกินนั้น เป็นกพพิงการอาหาร

คำนี้หมายถึงเอาโอชาอันมีข้าวสุกและขนมสด เป็นต้น เป็นวัตถุ คือ เป็นอาหารที่บริโภค

แต่ว่าอาหารที่บริโภคมีทั้งอาหารที่หยาบและอาหารที่ละเอียด ซึ่งความหมายของหยาบหรือละเอียด ข้อความในอรรถกถามีว่า

เมื่อว่าตามสภาพอาหารที่เป็นคำ ๆ ชื่อว่าละเอียด เพราะนับเข้าในสุขุมรูป ความหยาบและความละเอียดโดยวัตถุแห่งอาหารนั้น ควรทราบด้วยการเทียบกันเป็นขั้น ๆ คือ เมื่อเทียบกับอาหารของจระเข้แล้ว อาหารของนกยูงก็ชื่อว่าละเอียด

ท่านที่เลี้ยงสัตว์คงจะทราบได้ว่า สัตว์แต่ละประเภทต้องบริโภคอาหารแต่ละชนิด จะให้สัตว์ที่มีอาหารหยาบไปบริโภคอาหารที่ละเอียดก็ไม่ได้

เพราะพวกจะเขี่ยยมกลืนกินกระทั่งก้อนหิน ก้อนหินเหล่านั้นพอตกถึงท้อง
จะเขี่ยก็แหลกละเอียดไป

แต่ถ้าสัตว์ใดไม่บริโภคอาหารที่หยาบอย่างจะเขี่ย จะให้อาหารที่หยาบอย่าง
ก้อนหินแก่สัตว์นั้นก็ได้

นกยูงทั้งหลายย่อมกินสัตว์ทั้งหลาย มิงู และแมลงป่อง เป็นต้น

ข้อความต่อไปก็เทียบอาหารที่หยาบและละเอียดเป็นชั้น ๆ ของสัตว์โลก คือ

เมื่อเทียบกับอาหารนกยูง อาหารของหมาในก็ชื่อว่าละเอียด คือ พวกหมาใน
ย่อมเคี้ยวกินเขาและกระดูกแม้นทั้งอยู่ตั้งอยู่ ๓ ปีได้ ด้วยว่าสิ่งเหล่านั้นพอชุ่มด้วย
น้ำลายของหมาใน ก็อ่อนเหมือนกับหุ้มมัน

เมื่อเทียบกับอาหารหมาใน อาหารของช้างก็ชื่อว่าละเอียด คือ ช้างเคี้ยวกิน
กิ่งไม้ต่าง ๆ

เมื่อเทียบกับอาหารช้าง อาหารของโคป่าและควาญ เป็นต้น ก็ชื่อว่าละเอียด
คือ โคป่าและควาญ เป็นต้นนั้น ย่อมกินซึ่งของที่ไม่มีแก่น มีต้นไม้และใบไม้ต่าง ๆ
เป็นต้น

เมื่อเทียบกับอาหารของสัตว์เหล่านั้น อาหารของโคบ้านก็ชื่อว่าละเอียด เพราะ
โคบ้านกินหญ้าสดและหญ้าแห้ง

เมื่อเทียบกับอาหารของโคบ้าน อาหารของกระต่ายก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของกระต่าย อาหารของนกก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของนก อาหารของคนบ้านนอกที่อยู่ปลายเขตแดนก็ชื่อว่า
ละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของผู้ที่อยู่ปลายเขตแดน อาหารของผู้กินบ้านกินเมือง
(ซึ่งคงจะหมายถึงผู้ที่เป็นเจ้าของเมือง) ก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของผู้กินบ้านกินเมือง อาหารของพระราชาและ
มหาอำมาตย์ก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบกับอาหารของพระราชาและมหาอำมาตย์ อาหารของจักรพรรดิก็ชื่อว่าละเอียด

เมื่อเทียบอาหารของจักรพรรดิ อาหารของภุมเทวดาก็ชื่อว่าละเอียด

การที่อ่านจากอรรถกถาให้ฟังเพื่อท่านผู้ฟังที่ไม่ได้อ่านเอง จะได้ทราบข้อความที่เกี่ยวกับอาหาร เพราะว่าจะอยู่ในอรรถกถาตอนนั้นบ้างตอนนี้บ้าง

ข้อความต่อไปแสดงเรื่องโอชา คือ รูปที่จะทำให้เกิดรูปร่างกายว่า ในวัตถุใดมีโอชาหยาบ ในวัตถุใดมีโอชาละเอียด

ข้อความมีว่า

ก็ในข้อนี้มีเนื้อความว่า โอชาในวัตถุหยาบมีอยู่น้อย ไม่มีกำลัง ส่วนโอชาในวัตถุละเอียดมีกำลัง จริงอย่างนั้น ผู้ดื่มข้าวต้มแม่เต็มกระบายสักประเดี๋ยวก็หิว ผู้ใคร่จะกินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้ดื่มเนยใสแม่เพียงของมือหนึ่ง ก็ไม่อยากจะกินอะไรตลอดวัน คือ อิ่มอยู่ตลอดวัน

วัตถุในอาหารนั้น ย่อมบรรเทาความกระวนกระวายได้ แต่ไม่อาจรักษาชีวิตไว้ได้ โอชารักษาชีวิตไว้ได้ แต่ไม่อาจบรรเทาความกระวนกระวายได้ เมื่อรวมสิ่งทั้งสองเข้าด้วยกัน จึงบรรเทาความกระวนกระวายได้ด้วย รักษาชีวิตได้ด้วย

นี่เป็นเหตุที่ต้องบริโภคอาหารที่เป็นคำ ๆ แม้ว่าโอชาจะมีอยู่เพียงเล็กน้อยในอาหารที่บริโภคกันครั้งหนึ่ง ๆ

๑๑๔๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๕

อย่างในคำข้าวคำหนึ่ง โອชาเป็นรูป ๆ หนึ่งซึ่งรวมอยู่ในธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี่ กลิ่น รส คือ เป็นรูปซึ่งรวมอยู่ในรูป ๘ รูป แต่ถ้าจะบริโภคเพียง โອชาเท่านั้น จะไม่สามารถบรรเทาความกระวนกระวายได้ คือ ยังต้องหิว และถ้าจะ บริโภคอาหารมากแต่โອชาน้อย ร่างกายก็ได้ประโยชน์น้อย เพราะฉะนั้น การบริโภค ทั้งสอง คือ ทั้งโອชาและวัตถุ จะทำให้สามารถบรรเทาความกระวนกระวาย คือความหิวได้ด้วย และรักษาชีวิตได้ด้วย

ถ. อาหารของเทวดาเป็นสุทธาโภชน์ ไม่มีกาก จะถือว่าอาหารเป็นคำ ๆ มีแต่โອชาเพียงอย่างเดียวได้ไหม

ส. มีรูปอื่นรวมอยู่ด้วย ไม่ใช่มีแต่เพียงโອชารูป ๆ เดียว แต่เพราะเป็นเทพ เพราะฉะนั้น รูปจึงละเอียดกว่ากพพิงการาหารของมนุษย์

ท่านที่สนใจในเรื่องของเทวโลก พรหมโลกต่าง ๆ คงจะต้องเปิดตำราเรื่อง เหล่านั้นโดยเฉพาะจริง ๆ แต่ถึงจะเปิด ก็ไม่ใช่จะทำให้ท่านหมดความสงสัย ตราบใดที่ยังไม่ได้อยู่ในภูมินั้น ยังไม่ได้บริโภคอย่างนั้น ยังไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของ สภาพธรรมนั้น ๆ จริง ๆ

การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของอาหารปัจจัย คือ กพพิงการาหาร เรื่องของการบริโภคในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่โดยที่ไม่เป็นประโยชน์เลย เพราะเรื่องของการบริโภคเป็นชีวิตประจำวัน เป็นนามธรรมและรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นในขณะใดทั้งสิ้น ในขณะที่กำลังฟัง สติที่จะระลึกถึงลักษณะ ของสภาพธรรมก็พิจารณาเพื่อให้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ลักษณะสภาพนั้น เป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน ลักษณะนั้นเป็นรูปธรรม ไม่ใช่ตัวตน นี่คือนะที่กำลัง ฟังธรรม

และในชีวิตประจำวันก็มีการบริโภคอาหาร ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อทรงแสดงเรื่องของกพพิงการอาหาร การบริโภคอาหารเป็นคำ ๆ ก็ควรที่สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามที่ได้ทรงแสดงไว้ด้วย ซึ่งท่านผู้ฟังต้องอาศัยความเข้าใจเรื่องของการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ความเข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม และความเข้าใจเรื่องของปัจจัยเพื่อจะได้พิจารณาได้ประโยชน์จากการที่ทรงแสดงเรื่องของการบริโภคกพพิงการอาหาร

สมังคลวิลาสินี อรรถกถา ทีฆนิกาย วรรณาสัมมัญญผลสูตร มีข้อความเกี่ยวกับการบริโภคว่า

ในภายในร่างกายนี้ จะได้ชื่อว่ามิได้ตัวตนอะไรบริโภคอาหารก็หาไม่ เป็นแต่โดยความผลักดัน หรือชานไปแห่งวาโยธาตุ

ไม่ว่าเลยที่จะแสดงความเป็นผู้ที่มีปกติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม แม้ในขณะที่บริโภค ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของกายจะไม่รู้ลักษณะของวาโยธาตุ แต่ว่าขณะใดที่สติระลึก เมื่อสภาพธรรมมีลักษณะปรากฏ จะไม่ใช่ตัวตน จะไม่ใช่ทำทาง แต่ว่าจะเป็นลักษณะอาการของธาตุ ซึ่งในขณะที่บริโภคนั้น เป็นแต่โดยความผลักดัน หรือว่าชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่พลังงานของจิต หรือว่าซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐานนั่นเอง ถ้ายังไม่เคยสังเกต ยังไม่เคยพิจารณา ต่อจากนี้ไปเวลาที่บริโภคอาหาร สติระลึก สามารถรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏในขณะนั้นได้

มีประการดังกล่าวแล้วเท่านั้น

คือ ในตอนต้นได้แสดงเรื่องของการบริโภคอาหารโดยสาดตกสัมปชัญญะ และสปปายสัมปชัญญะ โคจรสัมปชัญญะ ในขณะนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอสมิมหสัมปชัญญะ คือ การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไปเป็นเรื่องของพระภิกษุ ซึ่งสำหรับฆราวาสก็เป็นชีวิตประจำวัน แต่ว่าวัตถุที่ใช้ต่างกัน

สำหรับพระภิกษุ มีข้อความว่า

อาการที่เรียกว่าจับบาตร การจับบาตรที่มีเป็นปกติที่เกิดขึ้นนี้ โดยความ
ผลักดัน หรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น

อาการที่เรียกว่าหย่อนมือลงในบาตร

การบริโภคมตามปกติก็ต้องมีการเอื้อมไปสู่อาหารจานหนึ่งจานใด

ก็โดยการผลักดันหรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น

ในขณะที่บริโภค การตะล่อมคำข้าว มีไหม เป็นปกติในชีวิตประจำวัน
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

การยกคำข้าวขึ้นและการอำปากจึงเกิดขึ้น หาได้มีใครใช้กุญแจหรือเครื่องจักร
มาไขกระดูกคงให้อำไม่

เป็นเรื่องของวาโยธาตุทั้งหมด

โดยการผลักดันหรือชานไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่จิตเท่านั้น จึงทำให้หยิบคำ
ข้าวใส่ปาก แล้วฟันบนจึงทำหน้าที่เป็นสากหลายอัน ฟันล่างทำหน้าที่เป็นครกหลาย
ใบ

ไม่ใช่ฟันซี่เดียว ไซ้ไหม นี่คือการละเอียดของการที่จะแสดงให้เห็นว่า
ในขณะที่บริโภคจริง ๆ นี้ นามธรรมและรูปธรรมทั้งหมดมีลักษณะอย่างไรบ้าง

ลิ้นทำหน้าที่เป็นมือตะล่อม ในการบริโภคดีังว่ามานี้ มีน้ำลายบาง ๆ ที่ปลาย
ลิ้น และน้ำลายหนา ๆ ที่โคนลิ้น มาช่วยคลุกเคล้าอาหารที่ในปากนั้น และอาหาร
นั้นก็ถูกกวาดตะล่อมไว้ในครกคือฟันล่าง ด้วยลิ้นซึ่งเป็นประจุมือ และทำหน้าที่ให้
เปี้ยกชุ่มด้วยน้ำคือน้ำลาย และถูกโหลกให้ละเอียดด้วยสากคือฟันบน จะได้มีใครเอา
ช้อนหรือทัพพีมาตักใส่เข้าไปในร่างกายก็หาไม่ ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจแห่งวาโยธาตุ
นั่นเอง

สังเกตบ้างหรือเปล่า น้ำลายบางอยู่ที่ไหน น้ำลายหนาอยู่ที่ไหน ถ้าไม่สังเกตต่อไปนี่ก็จะทราบได้ว่า มีน้ำลายบาง ๆ ที่ปลายลิ้น และน้ำลายหนา ๆ ที่โคนลิ้น นี่ล้วงลาคอเข้าไปแล้ว

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่ออาหารได้ล้วงลงคล่องไปแล้ว (หมายความว่าล้วงลาคอกลงไปแล้ว) จะได้มีใครเอาภาชนะอะไรมาคอยรองรับก็หาไม่ ที่ตั้งอยู่ได้ก็ด้วยอำนาจแห่งวาโยธาตุนั่นเอง เมื่ออาหารนั้นเข้าไปตั้งอยู่ ๆ เช่นนั้นแล้ว จะได้มีใครไปตั้งเตาก่อไฟทำการหุงต้มก็หาไม่ ย่อมสุขด้วยอำนาจแห่งเตโชธาตุเท่านั้น

ไม่มีใครสามารถจะเปลี่ยนแปลงกฎของร่างกายในชีวิตประจำวันได้ เป็นปกติทำไป กระทำหน้าที่ไป โดยไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครสังเกตด้วยว่า เมื่ออาหารที่บริโภคนี้ล้วงลงสู่ลาคอกลงไปแล้วแต่ละธาตุมีหน้าที่ทำอย่างไร

อาหารที่สุกแล้ว ๆ นั้น จะได้มีใครเอาท่อนไม้เขี่ย หรือเอาไม้เท้าเขี่ยออกมาข้างนอกก็หาไม่ วาโยธาตุนั่นเองทำหน้าที่ขับถ่ายออกมา

ท่านผู้ฟังทำอะไรบ้างหรือเปล่า ไม่ได้ทำเลย อย่าลืม ธาตุต่าง ๆ ทำหน้าที่ตั้งแต่เข้าตึ้นนอนจนกระทั่งหลับไป อาการที่เป็นดังกล่าวมานี้ คือ

วาโยธาตุ มีหน้าที่นำอาหารเข้าไปข้างใน เปลี่ยนแปลง ตะล่อมไว้ กลับไปกลับมา บดให้ละเอียด ให้แห้ง ตลอดจนการนำออกมาข้างนอก

ทั้งหมดนี้เป็นกิจของวาโยธาตุ

ปฐวีธาตุ ทำหน้าที่ค้ำจุนไว้ บดให้ละเอียด ให้เปลี่ยนสภาพไป และให้แห้งด้วย

อาโปธาตุ มีหน้าที่ทำให้เหนียว และรักษาให้เปียกชุ่มตลอดไป

เตโชธาตุ มีหน้าที่ทำอาหารที่เข้าไปข้างในให้สุก

ยังเหลือธาตุอะไรอีกหรือเปล่า วาโยธาตุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ ยังเหลือธาตุอะไรอีกไหม ถ้าข้อความในอรรถกถาไม่แสดงไว้ก็คงจะไม่มีใครคิดถึง

อากาศธาตุ มีหน้าที่แยกธาตุอื่น ๆ ให้เป็นส่วน ๆ มิให้ปะปนกัน ดุจหนทางที่แบ่งเป็นสาย ๆ

วิญญาณธาตุ มีหน้าที่บังการให้รูปธาตุเหล่านั้นทำกิจตามหน้าที่ของตนในกรณีนั้น ๆ

แต่ว่าตามความเป็นจริง ลักษณะของวิญญาณธาตุเป็นสภาพรู้ เพราะช่างรู้ไปทั่วทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร สิ่งที่อยู่ข้างในเป็นอะไร และทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอะไร จึงมีความปรารถนา มีความต้องการที่ทำให้เกิดรูปต่าง ๆ ขึ้น กระทำกิจต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะวิญญาณธาตุเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นสมุฏฐานที่ทำให้เกิดรูปที่มีการเคลื่อนไหวและมีการบริโภคอาหาร

ข้อความในอรรถกถาได้แสดงเรื่องของการบริโภคอาหารโดยละเอียด ซึ่งบางที่ท่านผู้ฟังอาจจะได้พิจารณาถึง คือ การบริโภคทุกครั้งต้องแสวงหา

จริงไหม นั่งอยู่เฉย ๆ อย่างนี้ จะมีอาหารมาให้บริโภคไหม ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นยังต้องมีผู้แสวงหา

ใครคนใดคนหนึ่งก็ได้ ต้องเป็นผู้แสวงหาให้ แม้แต่พระภิกษุซึ่งเป็นเพศที่ละเว้นกิจต่าง ๆ ของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ว่าแล้วก็จริง แต่แม้กระนั้นท่านก็ยังต้องมีกิจ คือ การแสวงหาอาหารเป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกท่านต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานแม้ในขณะที่แสวงหาอาหาร แต่เพื่อให้เห็นว่าไม่ควรที่จะหลงเพลินติดในรส จึงควรพิจารณาเรื่องความจำเป็น ความเป็นปัจจัยของอาหารซึ่งขาดไม่ได้ เพื่อที่จะละการติดอย่างมากหรือว่าเลือกมากในอาหารที่จะบริโภค โดยการเห็นว่า เป็นเพียงปัจจัยที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งควรบริโภคเพื่อเป็นปัจจัยจริง ๆ ไม่ใช่ด้วยความพอใจที่จะเลือกสิ่งนั้น หรือเว้นสิ่งนี้

ข้อความในอรรถกถาได้แสดงถึงการพิจารณาความเป็นปฏิภาณโดยอาการ ๑๐ ในการบริโภคอาหาร เริ่มตั้งแต่การแสวงหาโดยการไป ซึ่งกล่าวถึงชีวิตประจำวันของพระภิกษุ ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า อาหารเป็นปัจจัยซึ่งแม้บรรพชิตก็จำต้องแสวงหา

ข้อความมีว่า

โดยการไป อธิบายว่า ผู้บวชในพระศาสนาซึ่งเชื่อว่ามีอานุภาพมากอย่างนี้

คือ เป็นกิจที่เป็นกุศลจริง ๆ ในการสละเพศฆราวาสสู่เพศบรรพชิต เพราะฉะนั้น ผู้ที่บวชในพระศาสนาเชื่อว่ามีอานุภาพมาก คือ มีกุศลมาก

ทำการสาธยายพุทธพจน์ หรือทำสมณธรรมตลอดคืนยังรุ่ง

นี่คือกิจของพระภิกษุ

ลูกขึ้นแต่เช้าตรู่ ทำวัตรสำหรับลานพระเจดีย์และลานพระศรีมหาโพธิ์ แล้วเข้าไปตักน้ำฉันน้ำใช้ กวาดบริเวณ ปฏิบัติสรีรกริแล้วขึ้นสู่อาสนะ ใฝ่ใจกัมมัฏฐานตลอด ๒๐ หรือ ๓๐ ครั้ง ลูกขึ้นจับบาตรและจีวรเข้าป่าสำหรับบ่าเพญเพียร ซึ่งปราศจากคนยัดเหยียดกัน มีสุขเกิดแต่วิเวก บริบูรณ์ด้วยร่มเงาและน้ำ สะอาดเยือกเย็น มีภูมิภาคน่าพึงใจ ไม่เห็นแก่ความยินดีในวิเวกอย่างประเสริฐ บ่ายหน้าตรงต่อบ้านเพื่อต้องการอาหาร ดุจดั่งสุนัขจิ้งจอก บ่ายหน้าต่อป่าช้า พึ่งไป

กิจของพระภิกษุไม่น้อยเลย ไช้ไหม ชาวบ้านมีไหม ทำการสาธยายพุทธพจน์ หรือสมณธรรมตลอดคืนยังรุ่ง เพราะฉะนั้น พระภิกษุไม่ใช่ว่าจะไม่มีกิจ เพียงแต่ว่ากิจต่างกัน นอกจากนั้น ทำวัตรสำหรับลานพระเจดีย์และลานพระศรีมหาโพธิ์ เข้าไปตักน้ำฉันน้ำใช้ กวาดบริเวณ ปฏิบัติสรีระกิจ ท่านผู้ฟังอาจจะมีกิจน้อยกว่าท่านก็ได้ ไช้ไหม

ลูกขึ้นจับบาตรและจีวรเข้าป่าสำหรับบ่าเพญเพียร แสดงว่าท่านต้องตื่นแต่เช้าตรู่ก่อนที่จะออกไปบิณฑบาต ที่ซึ่งท่านไปสู่ก็เป็นที่พักที่ปราศจากคนยัดเหยียดกัน มีสุขเกิดแต่วิเวก บริบูรณ์ด้วยร่มเงาและน้ำ สะอาดเยือกเย็น มีภูมิภาคน่าพึงใจ แต่แม้อย่างนั้น ก็ยังต้อง ไม่เห็นแก่ความยินดีในวิเวกอย่างประเสริฐ เพราะแม้ว่าจะเป็นสถานที่ที่น่ารื่นรมย์ น่ายินดี น่าอยู่สักเท่าไร ก็อยู่โดยตลอดไปไม่ได้ จำเป็นต้องออกไปแสวงหาอาหาร โดยการ บ่ายหน้าตรงต่อบ้านเพื่อต้องการอาหาร ดุจดั่งสุนัขจิ้งจอกบ่ายหน้าต่อป่าช้า พึ่งไป

ข้อความต่อไปแสดงให้เห็นว่า การไปของท่านพบอะไรบ้าง ท่านผู้ฟังซึ่งไม่
อาจจะเป็นพระภิกษุได้ ก็อาจจะไม่ทราบชีวิตของพระภิกษุ แต่ชีวิตของชาวบ้านบาง
ท่านก็อาจจะคล้ายคลึงกัน ไม่ต่างกัน

ข้อความต่อไปในอรรถกถามีว่า

ก็เมื่อไปอย่างนี้ จึงจำต้องเหยียบย่ำผ้าลาดซึ่งเกลือกกลิ้งไปด้วยขี้ดิน
ที่แมลงสาบ เป็นต้น ในเรือน ตั้งแต่ลงจากเตียงหรือตั้ง

พอลงจากที่นอนก็มีสิ่งซึ่งปฏิกูลทั้งนั้น

แต่นั้นก็ต้องเห็นหน้ามุขซึ่งน่าเกลียดยิ่งกว่าภายในห้อง

ตอนเช้า ๆ ตื่นมาแล้ว ลองเปิดประตูออกไปข้างนอก จะมีอะไรปฏิกูลบ้าง
ซึ่งในห้องย่อมสะอาดกว่าข้างนอกห้อง

เพราะถูกขี้หนูหรือขี้ค้างคาวเปื้อนในกาลบางครั้ง แต่มันก็เห็นพื้นล่าง
ว่าน่าเกลียดไปกว่าพื้นบน เพราะเปื้อนไปด้วยขี้กแมลงและนกพิราบ เป็นต้น
แต่มันก็เห็นบริเวณที่น่าเกลียดยิ่งกว่าพื้นเบื้องต่ำ เพราะหมองไปด้วยหญ้าและใบไม้
แก่ซึ่งลมพัดมาในกาลบางครั้ง และด้วยมูล ทราย น้ำลาย น้ำมูกของพวกสามเณร
ผู้ป่วย และในฤดูฝนยังเปื้อนด้วยน้ำและโคลนตม เป็นต้น ฟังเห็นตรอกแห่งวิหาร
เป็นของน่าเกลียดยิ่งกว่าบริเวณนั้น

ถนนหนทางเป็นอย่างนี้หรือเปล่า ตามความเป็นจริง ถ้าจะพิจารณา

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง พระโยคี (คือ พระภิกษุผู้เจริญสติปัฏฐานบำเพ็ญเพียร) ให้อาหารพระศรี-
มหาโพธิ์และเจดีย์โดยลำดับ ยืนอยู่ในโรงสำหรับตัก ไม่เหลียวแลดูเจดีย์งามเช่นกับ
กองแก้วมุกดาและต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ระรื่นใจเช่นเดียวกับกำหนดนกยูง และ
เสนาสนะอันสง่าดุจสมบัติในเทววิมาน

จริงไหม วัดทั้งหลาย บนหลังคาวัดมีข้อฟ้าใบระกาส่งาดูจรมบัติในเทววิมาน
แต่ท่านก็ต้องออกไปแสวงหาอาหาร

หันหลังให้ประเทศที่น่ารื่นรมย์เห็นปานนั้น หลีกไปโดยหมายว่า จักต้องไป
เพราะเหตุอาหาร เดินไปตามทางบ้าน ฟังเห็นแม่ทางมีตอและหนามบ้าง ทางที่ขาด
เพราะกำลังน้ำเซาะและขรุขระบ้าง แต่นั่นเธอนุ่งผ้าก็เหมือนปิดผี รััดประคคก็เหมือน
พันแผล ห่มจีวรก็เหมือนคลุมร่างกระดูก นำบาตรออกก็เหมือนนำโกร่งยาออก เมื่อ
ถึงที่ใกล้ประตูบ้านก็ฟังเห็นแม่ชากข้าง ชากมั่ว ชากโค ชากควาย ชากมนุษย์ ชากงู
ชากสุนัข เป็นต้น

ถ้าไม่มีชากสุนัข ลองพิจารณาละเอียด ๆ ชากคางคก มีไหม หรือว่าหายาก
เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่โอกาส แล้วแต่บุคคล แล้วแต่สถานที่ แต่ที่จะกล่าวว่า
ไม่เห็นเลย ยากที่จะเป็นไปได้ แต่เมื่อเห็นแล้ว ขึ้นอยู่กับการอบรมเจริญปัญญาว่า
จะทำให้เกิดสังเวค คือ ความสลัดใจ หรือการเพียรมากน้อยประการใด เพียงเห็น
เท่านั้นหรือเปล่า ไม่ใช่ ใช่ไหม

ข้อความต่อไปในอรรถกถามีว่า

ก็ไม่ใช่ฟังเป็นแต่เห็นเท่านั้น แม้อันของชากเหล่านั้นกระทบจมูกอยู่ อันเธอ
จำต้องอดกลั้น แต่นั่นเธอครั้นยืนที่ประตูบ้าน ต้องแลดูตรอกตามบ้านเพื่อหลีกเลี่ยง
อันตราย มีช้างม้าที่ดุ เป็นต้น

ยืนอยู่ก็ต้องระวัง สมัยนี้คงจะต้องดูสุนัข จะมาจากบ้านไหนที่จะกัด ไม่ใช่ว่า
ยืนอยู่ด้วยความปกติสุขเลย

ของปฏิภูลซึ่งมีเครื่องลาดเป็นต้น มีชากศพเป็นอนเนกเป็นที่สุดนี้ดังว่ามานี้ เป็น
สิ่งที่พระโยคีจำต้องเหยียบ จำต้องเห็น จำต้องดม เพราะอาหารเป็นเหตุ เธอจึง
พิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยการไปอย่างนี้ว่า แน่ะ ท่านผู้เจริญ อาหาร
น่าเกลียดแท้หนอ

เป็นความจริงไหม หรือยังไม่เคยที่จะพิจารณาว่า เป็นจริงอย่างนี้สักครั้งเวลาที่
แสวงหาอาหาร ซึ่งต้องผ่านกลืนปฏิกูลสารพัดกลืนจริง ๆ

๑๑๔๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๕

ข้อความต่อไป แสดงถึงเวลาที่เป็นฤดูฝนก็ต้องเหยียบย่ำจมลงไปโคลนเลน จนถึงเนื้อปลีแข็ง มือหนึ่งต้องถือบาตร อีกมือหนึ่งก็ต้องยกจีวร แต่ถ้าเป็นฤดูร้อนก็ต้องเที่ยวไปทั้ง ๆ สรีระอันเคลื่อนไหวไปด้วยฝุ่นและละอองหญ้าเพราะกำลังลมพัด

ครั้นถึงประตูบ้านนั้น ๆ จำต้องเห็นและบางทีก็เหยียบหลุมโสโครกและบ่อน้ำคร่ำอันเจือปนด้วยน้ำขาวขำ น้ำลาย น้ำมูก มูลสุนัขและสุกร เป็นต้น

ทุกบ้าน เดินก็ต้องระวัง ไซ้ใหม่ ตามสนาม เพราะฉะนั้น ถ้ายังออกไปข้างนอก ก็ยังต้องระวังมาก

เคลื่อนไหวไปด้วยหมู่หนอนและแมลงวันหัวเขียว เป็นแดนซึ่งแมลงวันบ้านตั้งขึ้น เทียวจับเกาะที่ผ้าสังฆาฏิบ้าง ที่บาตรบ้าง ที่ศิโรตธบ้าง แม้เมื่อพระโยคีเข้าไปสู่เรือนแล้ว บางพวกก็ถวาย บางพวกก็ไม่ถวาย แม้เมื่อถวาย บางพวกก็ถวาย ภัตที่สุกแต่เวลานี้บ้าง ของเคี้ยวที่เก่าบ้าง ขนมหั่วและแกงเป็นต้นที่บูดแล้วบ้าง ฝ่ายพวกที่ไม่ให้ก็พูดว่า โปรดสัตว์ข้างหน้าเถิดเจ้าข้า ฝ่ายบางพวกก็นิ่งเสียเป็นดุจไม่เห็น บางพวกก็ทำพูดกับคนอื่นเสีย บางพวกซ้ำด่าด้วยคำหยาบ เป็นต้นว่า อ้ายหัวโล้นจงไปเสีย ถ้าเป็นอย่างนี้ พระโยคีก็จำต้องเที่ยวไปบิณฑบาตในบ้าน แล้วจึงออกมาดูจนกว่าพรวัว

ใช้คำว่า พระโยคี แต่ไม่ได้อยู่ป่าที่ไหน เพราะหมายความว่าผู้บำเพ็ญเพียรผู้อบรมเจริญสติปัญญา ผู้มีปกติอบรมระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจตามปกติ โดยการไปบิณฑบาตเป็นปกติ

ข้อความต่อไปแสดงถึงขณะที่กำลังบริโภค ซึ่งท่านผู้ฟังจะพิจารณาเห็นถึงความเป็นปฏิภาณในขณะที่บริโภคได้

ข้อความในอรรถกถามีว่า

อนึ่ง เหยื่อหลังออกตามง่ามนิ้วมือทั้ง ๕ ของพระโยคี ผู้หย่อนมือลงไปขยำอยู่ แม้ภัตที่แห้งแข็งก็ให้ชุ่ม ทำให้อ่อนได้ ภายหลังเมื่ออาหารนั้นมีความงามอันสลายแล้ว แม้เพราะเหตุสักว่าขยำทำเป็นคำ ๆ วางไว้ในปาก ฟันล่างก็ทำกิจต่างครก ฟันบนทำกิจต่างสาก ลิ้นทำกิจต่างมือ อาหารนั้นอันสากคือฟันดำแล้ว อันลิ้นคลุกเคล้าแล้วในปากนั้น เป็นดุจก้อนข้าวเลี้ยงสุนัขในรางสุนัข

ไม่ผิดจากความจริงเลย ถ้าท่านผู้ฟังจะพิจารณาจริง ๆ

น้ำลายจางใสที่ปลายลิ้นย่อมเปื้อนแต่กลางลิ้นเข้าไป น้ำลายชั้นย่อมเปื้อนมูลฟันในที่ซึ่งไม่ชำระไม่ถึงย่อมเปื้อน

จริงไหม ชีวิตประจำวัน ฟันทุกซี่ บางซี่ไม่ชำระฟันเข้าไม่ถึง แต่แม้กระนั้นอาหารซึ่งบริโภคน้ำเข้าไปก็ต้องไปเปื้อนเข้ากับซี่ฟันซึ่งไม่ชำระฟันเข้าไม่ถึง

อาหารนั้นทั้งถูกบด ถูกเปื้อนอย่างนี้ หมดสี กลิ่น และเครื่องปรุงอันวิเศษในทันทีนั้น

ไม่ว่าใครจะตระเตรียม จัดอย่างสวยงามสักเท่าไร แต่เวลาที่ถูกบดถูกเปื้อนก็ย่อมจะหมีดสี กลิ่น และเครื่องปรุงอันวิเศษในทันทีนั้น

เข้าถึงความเป็นของน่าเกลียดอย่างยิ่ง ดูจากรากสุนัขอันอยู่ในรางสุนัข แม้เป็นเช่นนั้นยังกลิ่นกินได้ เพราะลวงคลองจักขุไปแล้ว

ทุกวัน ๆ เป็นอย่างนี้เอง

พระโยคีพึงพิจารณาความเป็นปฏิกุลในการบริโภค อย่างที่วามานี้แหละ

นี่คือการที่จะไม่ติดในรส ไม่ใช่ให้เว้นอาหารจำพวกเนื้อ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐานเพื่อละการติดในรส ในนามธรรมและรูปธรรมทั้งปวง ไม่ใช่เพียงบางส่วน เพราะบางท่านละการบริโภคเนื้อสัตว์ แต่ก็ยอมรับว่าท่านยังติดในรสหรือในอาหารซึ่งไม่ใช่อาหารเนื้อสัตว์ เพราะฉะนั้น ท่านจึงบริโภค

อาหารอย่างอื่นไม่ได้เพราะติดในอาหารที่ไม่ใช่อาหารประเภทเนื้อสัตว์นั่นเอง แต่การเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่เลือกอาหารบางประเภท หรือว่าละบางประเภท หรือยังติดประเภทอย่างอื่นอยู่ แต่ต้องละความพอใจในนามธรรมและรูปธรรมทั้งปวง

ข้อความต่อไป แสดงที่อยู่ของอาหารเมื่อบริโภคนั้นแล้ว

ก็แลอาหารนี้เข้าถึงการบริโภคอย่างนี้แล้ว เมื่อเข้าไปข้างใน เพราะเหตุที่จะเป็นพระพุทเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระเจ้าจักรพรรดิก็ตามที่ ย่อมมีที่อาศัยอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาที่อาศัยทั้ง ๔ คือ

ปิตตาสัย ที่อาศัยคือดี ๑ เสมหาสัย ที่อาศัยคือเสลด ๑ ปุพพาสัย ที่อาศัยคือหนอง ๑ โลหิตาสัย ที่อาศัยคือเลือด ๑ ถึงคนที่มีปัญญาน้อยก็มีที่อาศัยครบทั้ง ๔ เพราะเหตุนี้ ผู้ใดที่อาศัยคือดีมาก อาหารของผู้นั้นน่าเกลียดยิ่งนัก ดุจเปื้อนด้วยน้ำมันมะขางข้น ผู้ใดที่อาศัยคือเสลดมาก อาหารของผู้นั้นดูจะคนด้วยน้ำผักกากะทิง ผู้ใดที่อาศัยคือหนองมาก อาหารของผู้นั้นดูจะคนด้วยน้ำเบรียงเน่า ผู้ใดที่อาศัยคือโลหิตมาก อาหารของผู้นั้นน่าสะอิดสะเอียนยิ่งนักดูจะคนด้วยน้ำย้อมพระโยคีพึงพิจารณาความเป็นของปฏิกุลโดยที่อาศัย อย่างพรรณนามานี้

อาหารที่บริโภคเข้าไปต้องมีที่อยู่อาศัย แล้วแต่จะไปอยู่ที่ไหน จะอาศัยที่ไหนก็มีความปฏิกุลตามลักษณะของที่อาศัยนั้น ๆ แต่ว่าอาหารที่เข้าไปในร่างกายนี้อยู่นานไหม หลายชั่วโมง ความปฏิกุลไม่น้อยเลยที่อยู่ข้างใน

ข้อความต่อไป แสดงความปฏิกุลโดยความหมักหมมว่า

จะพิจารณาความเป็นของปฏิกุลโดยหมักหมมอย่างไร

อาหารนั้นระคนด้วยที่อาศัยในบรรดาที่อาศัยทั้ง ๔ เหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เข้าไปสู่ภายในท้อง ไม่ใช่ไปหมักหมมอยู่ในภาชนะทอง หรือในภาชนะแก้วมณี และภาชนะเงิน เป็นต้น

ท้องทุกคนเหมือนกันหมด คือ ไม่ได้ทำด้วยเงิน ไม่ได้ทำด้วยทอง

ก็หากคนมีอายุ ๑๐ ปี กลืนกิน ก็ย่อมตั้งอยู่ในโอกาสอันเช่นเดียวกับหลุมคูถที่ไม่ใช่ชำระตลอด ๑๐ ปี

ที่อื่นยังมีการล้าง การขัด ไม่ว่าจะเป็นพื้นบ้าน พื้นห้อง แต่ห้องจะไม่มี การล้าง การขัดอย่างพื้นบ้านเลย เพราะฉะนั้น ถ้าคนนั้นมีอายุ ๑๐ ปี อาหารก็ย่อมตั้งอยู่ในโอกาสอันเช่นเดียวกับหลุมคูถที่ไม่ได้ชำระตลอด ๑๐ ปี

หากคนมีอายุ ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปี ๘๐ ปี ๙๐ ปี กลืนกิน ก็ย่อมตั้งอยู่ในโอกาสอันเป็นดุจหลุมคูถที่ได้ชำระตั้ง ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปี ๘๐ ปี ๙๐ ปี กลืนกิน ถ้าหากคนมีอายุตั้ง ๑๐๐ ปี กลืนกิน ก็ย่อมตั้งอยู่ในโอกาสเช่นเดียวกับหลุมคูถซึ่งมิได้ชำระ ๑๐๐ ปี พระโยคีพึงพิจารณา ความเป็นของปฏิกุลด้วยความหมักหมม อย่างพรรณนามาจะนี่

บางท่านไม่ชอบที่จะให้กล่าวถึงเรื่องปฏิกุลทั้งหลาย ดูเป็นของน่ารังเกียจ ดูเป็นของน่าเกลียด ดูเป็นของน่าละอาย ดูเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะกล่าวถึง แต่ถ้าไม่กล่าวถึงก็จะขาดการพิจารณาว่า สิ่งที่มีบริโศกเข้าไป แท้ที่จริงแล้วทันทีที่ล่วงลำคอเข้าไปก็ปฏิกุล

ต่อไปเป็นการพิจารณาความปฏิกุลในขณะที่อาหารยังไม่ย่อย คือ ยังอยู่ในท้อง จะมีลักษณะอย่างนี้ คือ

ก็อาหารนี้นั้นเข้าถึงความหมักหมมในโอกาสเช่นนี้ยังไม่ย่อยตราบใด หรือ กลืนกินในวันนั้นก็ดี ในวันวานก็ดี ในวันก่อนหน้านั้นก็ดี ทั้งหมดถูกแผ่นเสมหะห่อหุ้ม เป็นอันเดียวกันปูดเป็นฟองฟอด ซึ่งเกิดแต่ความย่อยยับอันความร้อนแห่งไฟในกายให้ย่อยแล้ว เข้าถึงความเป็นของน่าเกลียดอย่างยิ่ง แล้วตั้งอยู่ในประเทศที่มีตมิดอย่างยิ่ง ที่ถูกอบด้วยกลิ่นแห่งซากศพต่าง ๆ ดุจเที่ยวไปในป่าที่บีบที่น้ำเกลียด มีกลิ่นเหม็นยิ่งนัก ซึ่งมีประการดังกล่าวแล้วนั้นแลอยู่ตราบใด เปรียบประดุจหญ้า ใบไม้ ท่อนเสื่อลำแพน ซากงู สุนัข และมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งตกลงในหลุมไถล้ประตูบ้านของคนจันทาล อันฝนมิใช่ฤดูกาลตกแล้วในฤดูแล้ง ถูกความร้อนของดวงอาทิตย์

แผดเผา เตือดเป็นฟองฟอดแล้วตั้งอยู่ ฉะนั้น พระโยคีพึงพิจารณาความเป็นของ
ปฏิภูลโดยยังไม่ย่อยอย่างนี้

ท่านผู้ฟังเคยได้ยินเสียงฟองฟอดในท้องไหม เวลาที่อาหารอยู่ข้างใน ขณะนี้
ทุกคนไม่ได้ยินเสียงที่อยู่ในท้อง แต่ถ้าเอาหูแนบลงที่ท้องของใครก็ได้ จะได้ยินเสียง
ของท้องอยู่ตลอดเวลา

ข้อความต่อไป แสดงถึงความเป็นปฏิภูลขณะที่ย่อยแล้วว่า

อาหารนั้นเป็นสภาพอันไฟในกายให้ย่อยแล้วในโอกาสนั้น และมีใช้จะให้เข้าถึง
ความเป็นทอง เป็นเงิน เป็นต้น

ไม่ได้นำสิ่งที่ดีมาเลยจากอาหาร คือ ไม่สามารถที่จะผลิตผลเป็นเงิน หรือเป็น
ทองได้ ไม่เหมือนธาตุทอง ธาตุเงิน เป็นต้น

แต่ก็เมื่อปุคเป็นฟองฟอดอยู่ เข้าถึงความเป็นอุจจาระยังกระเพาะอาหารเก่าให้
เต็ม เปรียบดุจดินเหลืองซึ่งบุคคลที่ควรทำให้ละเอียดแล้วใส่เข้าไปในกระบอกไม้ไผ่
เข้าถึงความเป็นมูลทรายยังกระเพาะเบาให้เต็มอยู่ พระโยคีพึงพิจารณาความเป็นของ
ปฏิภูลโดยย่อยแล้ว อย่างที่พรรณนามานี้

อาหารที่บริโภคแล้ว ผล ๒ อย่าง คือ อุจจาระกับปัสสาวะ สำหรับอุจจาระ
คือ ยังกระเพาะอาหารเก่าให้เต็ม สำหรับปัสสาวะ คือ เข้าถึงความเป็นมูล
ทรายยังกระเพาะเบาให้เต็มอยู่

อาหารที่บริโภคเข้าไป ท่านผู้ฟังก็ทราบโดยอาหารปัจจัยว่า ย่อมนำมาซึ่งผล
ทำให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ เพราะฉะนั้น ผลของอาหารย่อมมี คือ โดยผล

ซึ่งข้อความในอรรถกถาต่อไปมีว่า

จะพิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยผลอย่างไร

ก็อาหารนั้นอันไฟธาตุย่อยอยู่โดยชอบเทียว ย่อมสำเร็จเป็นซากต่าง ๆ มีมม
ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น ที่ไม่ย่อยอยู่โดยชอบ ย่อมให้สำเร็จเป็นโรคตั้ง ๑๐๐ ชนิด

มีหิดเปื่อย หิดดำ คุดทะราด โรคเรื้อน ขี้กลาก วัณโรค ไช้ ลงแดง เป็นต้น
นี้เป็นผลของอาหารนั้น พระโยคีพึงพิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยผลอย่างนี้

ท่านผู้ฟังซึ่งเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ทราบใช่ไหมว่า เพราะอาหารเป็นปัจจัยของโรค
นั้นด้วย ถ้าบริโภคอาหารที่เป็นพิษก็จะทำให้เกิดโรคต่าง ๆ

ความเป็นปฏิภูลของอาหารประการที่ ๙ คือ โดยหลังไหลออก

จะพิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยหลังไหลออกอย่างไร

คือ พิจารณาว่า ก็อาหารนี้อันบุคคลกลืนกินอยู่ เข้าไปโดยทวารช่องเดียว
เมื่อจะหลั่งออกย่อมออกโดยทวารเป็นอนึ่ง โดยประการเป็นต้นว่า ขี้ตาไหลจากตา
ขี้หูไหลจากหู

อนึ่ง อาหารนี้ในสมัยที่กลืนกิน บุคคลย่อมกลืนกินแม้ทั้งด้วยบริวารเป็น
จำนวนมาก แต่คราวที่ถ่ายออกเข้าถึงความเป็นอุจจาระและปัสสาวะ เป็นต้น เฉพาะ
คน ๆ เดียวย่อมถ่ายออก

เวลาบริโภค บริโภคหลายคน สนุกสนานร่าเริง แต่เวลาที่จะถ่ายออก
เฉพาะคน ๆ เดียวย่อมถ่ายออก

ก็เมื่อบริโภคอาหารนั้นในวันแรก ทั้งยินดี ทั้งร่าเริง ปลื้มใจ ปลื้มจิต ไปรุ่งใจ
เกิดปีติโสมนัส พอวันที่ ๒ เมื่อจะถ่ายออก ย่อมปิดจุก สยิวหน้า สะอิดสะเอียน
เก้อเขิน

อนึ่ง ในวันแรกเขากำหนดแล้วชอบใจจดจ่อ แม้สยบหมกมุ่นกลืนกินอาหารนั้น
ครั้นวันที่ ๒ ค้างอยู่เพียงคืบเดียวก็เบื่อหน่าย อึดอัด ระอา รังเกียจอยู่ จึงต้องถ่าย
ออก เพราะเหตุนี้ท่านโบราณจารย์จึงกล่าวว่า

อาหารเครื่องดื่มของเคี้ยวและโภชนะซึ่งมีค่ามาก เข้าโดยทวารช่องเดียว แต่
หลั่งออกโดยทวารทั้ง ๙ ช่อง อาหารเครื่องดื่มของเคี้ยวและโภชนะซึ่งมีค่ามาก บุคคล
มีบริวารแวดล้อมแล้วบริโภค แต่เวลาเขาจะให้ถ่ายออก ย่อมแอบแฝง อาหาร
เครื่องดื่มของเคี้ยวและโภชนะซึ่งมีค่ามาก บุคคลชื่นชมบริโภคอยู่ แต่เมื่อจะให้ถ่าย

ออกกลับเกลียด อาหารเครื่องดื่มของเคี้ยวซึ่งมีค่ามาก โดยขังอยู่เพียงคั่นเดียวเท่านั้น กลายเป็นของเน่าไปหมด ฉะนั้น

พระโยคีพึงพิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยหลังไหลออก อย่างนี้

จบเรื่องของอาหารหรือยัง ความเป็นปฏิภูลของอาหาร ลองคิดดู ตั้งแต่บริโภค จนกระทั่งหลังออก จบหรือยัง ยัง ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ ข้อที่ ๑๐ ข้อสุดท้าย โดยเพื่อน รังเกียจจริง ๆ อาหารที่ออกมา เมื่อหลังออก

จะพิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยการเบื่อนอย่างไร

ก็อาหารนี้แม้ในเวลาบริโภค ย่อมยังมีมือ ปาก ลิ้น และเพดานให้เบื่อน เพราะถูกอาหารนั้นเบื่อนอวัยวะเหล่านั้นจึงเป็นของปฏิภูล ซึ่งแม้จะล้างแล้ว ก็จำต้องล้างบ่อย ๆ เพื่อขจัดกลิ่น

ติดมือติดหนอยก็ได้ ใช้น้ำไหม อาหารที่บริโภค เสร็จแล้วก็ต้องล้างแล้วล้างอีก

อาหารเมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว เช่นเดียวกับเมื่อหุงข้าวสุก แกลบ รำ ปลายข้าว เป็นต้น เดือดปุดขึ้นแล้วย่อมเบื่อนขอบปากหม้อและฝาหม้อ ฉนั้นใด อาหารอันไฟประจำกายซึ่งไปตามสรีระทั้งร่าง เมาให้เดือดปุดเป็นฟองฟุดขึ้นมาอยู่ ย่อมยังพินให้เบื่อนโดยความเป็นมลทิน ย่อมยังอวัยวะ มีลิ้นและเพดาน เป็นต้น ให้เบื่อนโดยความเป็นน้ำลายและเสมหะ เป็นต้น ยังตา หู จมูก ทวารหนัก เป็นต้น ให้เบื่อนโดยความเป็นขี้ตา ขี้หู น้ำมูก ปัสสาวะ อุจจาระ เป็นต้น อันเป็นเหตุให้บรรดาทวารที่ถูกเบื่อนแล้ว แม้บุคคลล้างอยู่ทุกวัน ๆ ก็ไม่เป็นของสะอาด ไม่เป็นของน่าพอใจ ซึ่งเป็นที่ที่บุคคลล้างทวารบางทวารแล้ว จำต้องล้างมือด้วยน้ำอีก บุคคลล้างทวารบางทวารแล้ว ล้างมือด้วยโคลมัย(คือมูลโค)ก็ดี ดินเหนียวก็ดี จุนหอมก็ดี ตั้ง ๒ ครั้ง ความเป็นของปฏิภูลก็ยังไม่หายไป พระโยคีพึงพิจารณาความเป็นของปฏิภูลโดยการเบื่อนอย่างนี้

ถ. ตามที่อาจารย์กล่าวมาอยู่ในวิสุทธิมรรค ในอาหาเรปฏิภูลสัญญา ท่านให้พิจารณาอย่างนี้ แต่พิจารณาอย่างนี้จิตสงบได้อย่างไร

ส. ขณะที่พิจารณาเป็นอย่างไร โยนิโสมนสิการ หรือว่าพิจารณาแล้ว
โทสะมูลจิตเกิด

การศึกษาเรื่องกัมมัญฐาน ไม่ว่าจะเป็สมถกัมมัญฐานหรือวิปัสสนากัมมัญฐาน
ก็ตาม จะต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่จะระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตว่า ขณะที่
พิจารณากัมมัญฐานหนึ่งกัมมัญฐานใด หรืออารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดก็ตามที่ปรากฏ
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จิตที่กำลังพิจารณานั้นเป็นกุศล
หรือเป็นอกุศล

เป็นเรื่องของสติสัมปชัญญะที่จะรู้สภาพของจิตจริง ๆ

๑๑๕๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๕

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เพียงอ่านและพยายามปฏิบัติตามโดยไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่จะรู้สภาพของจิตในขณะนั้น ถ้าเป็นสมถภาวนา จิตสงบเพราะปราศจากทั้งโลภะและโทสะ อย่าลืม เวลาเห็นอาหารที่ประณีต ต้องพิจารณาว่าขณะนั้นโลภะหรือเปล่า ถ้าเห็นอาหารที่ไม่ประณีต เป็นโทสะหรือเปล่า ถ้าได้กลิ่นอาหารที่เป็นปฏิกุศล ต้องรู้สภาพของจิตในขณะนั้นว่าเป็นกุศลหรือเปล่า คือ ต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่จะรู้สภาพลักษณะของจิตซึ่งปราศจากทั้งโลภะและโทสะ แม้ว่าจะกำลังพิจารณาความเป็นปฏิกุศลของอาหาร

แต่อย่าลืมว่า ข้อความทั้งหมดนี้สำหรับผู้ที่ย่อบรมเจริญสติปัฏฐานแล้ว ซึ่งต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่กำลังบริโภคาหารนั้น

เพราะฉะนั้น เรื่องของอาหาร เป็นปัจจัยที่สำคัญตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

สุมังคลวิลาสินี อรรถกถา ทีฆนิกาย สามัญญผลสูตร มีข้อความว่า

คำว่า อภินิหริติ น้อมนำเข้าไป คือ ทำให้น้อมเข้าไป ให้เอื้อมเข้าไป ให้โอบเข้าไป เพื่อให้วิปัสสนาญาณเกิด

อรรถแห่งบทว่า มีรูป เป็นต้น กล่าวไว้แล้ว คำว่า โอบน้อมมาสู่ปัจจัย แปลว่า โตขึ้น เจริญขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมถั่ว (ขนมสด)

นี่คือชีวิตของทุกคนซึ่งจะขาดอาหารไม่ได้

คำว่า อนิจจุจฺจาทนปริมฺหุทนภทฺทนิทฺธสฺสนมฺโม แก้วว่า มีความไม่เที่ยงเป็นธรรมดา เพราะมีแล้วก็หายไป มีอันต้องขัดสีเป็นธรรมดา เพราะต้องถูบล้างตัว (ด้วยของหอมสะอาด) เพื่อพิฆาตซึ่งกลิ่นเหม็นของร่างกาย

การพิจารณาร่างกาย ตลอดทั้งหมด ไม่ใช่แต่เฉพาะในเวลาที่เป็นโรคอาหารเท่านั้น ให้เห็นความเป็นปฏิกุลของร่างกายว่า ต้องขัดสีเป็นธรรมดา เพื่อพิฆาตซึ่งกลิ่นเหม็นของร่างกาย

มีอันต้องปวดเฟ้นเป็นธรรมดา เพราะต้องปวดเล็กน้อย เพื่อบรรเทาความเมื่อยแห่งอวัยวะน้อยใหญ่ หรือมีอันต้องปวดเฟ้นเป็นธรรมดา เพราะในเวลาเป็นเด็กอ่อน ต้องนอนที่ขาทั้งคู่ แล้วต้องปวดจัดสัณฐานรูปร่างของร่างกายนั้น ๆ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ค่อยดี โดยอยู่ในครรภ์ก็ตั้งอยู่ไม่ค่อยสะดวกให้ดี ให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้จึงต้องหยอดตาบ้าง บีบนวดบ้าง เป็นต้น แม้บริหารอย่างดียังกล่าวอย่างนี้แล้ว ร่างกายนี้ยังแตก ยังกระจัดกระจาย (คือตายและเน่า) เป็นธรรมดา ย่อมแตกไป ย่อมกระจายไป ร่างกายมีสภาพอย่างนี้ (ทุกตัวตน)

แสดงเรื่องการบริหาร การเลี้ยง การรักษาร่างกายตั้งแต่เกิด นอกจากต้องขัดสีแล้วยังต้องปวดเฟ้น ปวดเล็กน้อยบ้างเวลาที่มีความเมื่อยแห่งอวัยวะน้อยใหญ่จริงไหม นิด ๆ หน่อย ๆ บีบตรงนั้น นวดตรงนี้ หรือตั้งแต่เวลาที่เป็นเด็กอ่อน ก็ต้องนอนที่ขาทั้งคู่ และต้องปวดจัดสัณฐานรูปร่างของร่างกายเด็กเล็ก ๆ นั้น ซึ่งตั้งอยู่ไม่ค่อยดีในขณะที่อยู่ในครรภ์ให้ดี ให้บริบูรณ์ และหลังจากนั้นก็ต้องหยอดตาบ้าง บีบนวดบ้าง

แต่ข้อความตอนท้ายมีว่า

แม้บริหารอย่างดียังกล่าวอย่างนี้แล้ว ร่างกายนี้ยังแตก ยังกระจัดกระจายเป็นธรรมดา ร่างกายมีสภาพอย่างนี้ทุกตัวตน

ถ. คำว่า น้อมไป โน้มไป พิจารณาเพื่อให้เป็นวิปัสสนาญาณ น้อมไปในลักษณะไหน

สุ. รู้สภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

ถ. เกี่ยวกับอาหารด้วยหรือ

สุ. ทุกอย่างที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. ถ้าเป็นเรื่องอาหาร ก็จะไม่ยอมไปรู้ได้แต่รส

ส. เวลารับประทานอาหารต้องหยิบ ต้องจับ ต้องเอื้อม ต้องคว้า ต้องเหยียด มีกลิ่นปรากฏทางจมูก มีรสปรากฏทางลิ้น แม้ใจก็คิดนึกเรื่องต่าง ๆ

ถ. ถ้าเป็นอาหารเรปฏิกูลสัญญา จะน้อมให้เป็นวิปัสสนาได้โดยวิธีใด

ส. ขณะนั้นเกิดความรู้สึกอย่างไร เป็นวิปัสสนาได้ไหม

ถ. ได้

ส. การเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่เป็นเรื่องไม่คิดไม่นึกเลย แต่เป็นเรื่องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่เป็นวิปากปัจจัยต้องเป็นแค่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่วนทางใจ อย่างท่านผู้ฟังนึกถึงเรื่องอาหาร นึกเรื่องจะทำอาหาร นึกเรื่องจะแสวงหาอาหาร นึกเรื่องจะบริโภคอาหาร หรือแม้ในขณะที่กำลังคิดถึงความเป็นปฏิกูล สติก็จะระลึกได้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังซึ่งติดอยู่ในเรื่องของสมมติบัญญัติ โดยการอบรมเจริญสติปัฏฐานจะทราบว่า วิปากจริง ๆ เพียงแค่ขณะที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่เวลาที่เป็นเรื่องทั้งหมด ไม่ใช่วิปาก

ถ้าท่านผู้ใดอยากจะทราบลักษณะของวิปากจริง ๆ ก็ต้องโดยที่สติระลึกสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งแยกออกจากทางใจ และจะรู้ว่า ขณะที่จะระลึกถึงความเป็นปฏิกูลของอาหาร ขณะนั้นก็เป็นสติปัฏฐานได้

การบริโภคอาหารเป็นชีวิตประจำวัน และข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นการแสดงให้รู้สภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

สำหรับการบริโภคอาหารโดยนัยของสติปัฏฐาน เป็นสัมปชัญญะบรรพ แต่สำหรับในบรรพอื่น เช่น ในอิริยาบถบรรพ หรืออิริยาบถ เช่น ขณะนี้ที่ท่านผู้ฟังกำลังนั่ง หรือขณะที่นอน ยืน เดินก็ตาม พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงให้เห็นสภาพของธาตุต่าง ๆ ที่กระทำหน้าที่ต่าง ๆ ในขณะที่นั่ง ที่นอน ที่ยืน ที่เดิน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แม้ในอิริยาบถบรรพ ใน **อรรถกถาสติปัฏฐานสูตร** ใน **ปปัญจสูทนี** ก็โดยนัยเดียวกัน ซึ่งขอกล่าวถึงข้อความบางตอนใน **อรรถกถาสติปัฏฐานสูตร**

ข้อความมีว่า

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงแจกกายนุปลัสสนาด้วยอำนาจแห่งลมหายใจเข้า หายใจออกอย่างนี้แล้ว คราวนี้ตรัสคำเป็นต้นว่า ปุณ จ ปรี อันแปลว่า ยังอีกข้อหนึ่ง เพื่อทรงแจกด้วยอำนาจแห่งอิริยาบถ

การอบรมเจริญปัญญา ในขณะนี้เอง อย่าลืมว่า ในขณะที่ฟังพระธรรม ที่สติสามารถจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ก็คือ ระลึกถึงสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ข้อความต่อไปมีว่า

ในคำเหล่านั้นมีเนื้อความว่า ถึงสุนัขบ้าน สุนัขป่า เป็นต้น เมื่อเดินก็รู้ว่า เราเดินก็ตาม แต่การรู้อย่างนั้นไม่ใช่การรู้ที่ทรงหมายในที่นี้ เพราะการรู้อย่างนั้นไม่ละ ความถือว่าเป็นสัตว์ ไม่ถอนเสียซึ่งความเข้าใจว่าเป็นตัวตน ไม่เป็นกัมมัญฐาน ไม่เป็นการเจริญสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมต้องฟังโดยพิจารณาละเอียดว่า เมื่อพญานกจะรู้ว่าเราเดิน แต่ข้อความในอรรถกถามีว่า แม้สุนัขบ้าน สุนัขป่า เป็นต้น เมื่อเดินก็รู้ว่า เราเดินก็ตาม การรู้อย่างนั้นไม่ละความถือว่าเป็นสัตว์ ไม่ถอนเสียซึ่งความเข้าใจว่าเป็นตัวตน ไม่เป็นกัมมัญฐาน ไม่เป็นการเจริญสติปัฏฐาน

จนกว่าจะรู้ตามความเป็นจริงว่า

ในคำเหล่านั้นมีเนื้อความว่า คำว่า ใครเดิน คือ ไม่มีสัตว์หรือบุคคลใด ๆ เดิน เมื่อไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลที่เดินอย่างที่เคยคิด เคยเข้าใจ การที่เดินแต่ละครั้ง ย่อมมีสภาพธรรม ซึ่งข้อความในอรรถกถาแสดงว่า เดินเพราะอะไร คือ

เดินเพราะความแผ่ไปแห่งธาตุลมห อันเกิดขึ้นด้วยการกระทำของจิต

หมายความว่า การเดินจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีจิตเป็นสมมุตฐาน ถ้ารูปใดไม่มีจิตเป็นสมมุตฐาน รูปนั้นจะเดินไม่ได้ ไต่เก้าอี้เดินไม่ได้ แต่ที่คนเดินได้ สัตว์เดินได้ เพราะความแผ่ไปของธาตุลม อันเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมมุตฐาน

ถ้าไม่รู้ว่าเป็นลักษณะของธาตุดิน หรือธาตุไฟ หรือธาตุลม ย่อมไม่สามารถละการยึดถือที่เราเดิน เพราะตามความเป็นจริง ร่างกายทั้งหมดที่เคยยึดถือว่าเป็นเราไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน ก็เป็นแต่เพียงธาตุต่าง ๆ ซึ่งประชุมรวมกัน และในขณะที่เดินเพราะธาตุลมแผ่ไป ซึ่งธาตุลมนั้นเกิดจากจิตเป็นสมมุตฐาน

ถึงในคำเหล่านั้นก็มีเนื้อความว่า จิตเกิดขึ้นว่า เราจะยืน จิตนั้นก็ทำให้ลมเกิดขึ้น ลมก็ทำให้เกิดความไหว

เวลาที่ท่านผู้ฟังจะยืนขึ้น ปกติเคยยึดถือว่าเป็นตัวเราอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เกือบจะไม่คิดหรือไม่พิจารณาเลยในขณะที่ยืน ก็ยืนแล้ว ไข่มุขเพราะว่าขณะนั้นมีจิตที่ปรารภหรือต้องการจะยืน ทำให้ธาตุลมไหว เกิดขึ้นด้วยจิตเป็นสมมุตฐาน

ขณะที่จะนั่ง มีคำอธิบายว่า

ความพูนขึ้นแห่งกายทั้งสิ้นตั้งแต่สะเอวขึ้นไป ด้วยความแผ่ออกแห่งธาตุลม อันมีด้วยกิริยาของจิต (คือ มีจิตเป็นสมมุตฐาน) เรียกว่าการนั่ง

ในขณะนี้กำลังนั่ง ถ้าสติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จะระลึกที่ไหนจึงจะเป็นการระลึกถึงลักษณะสภาพของธาตุที่นิ่ง คือ ความพูนขึ้นแห่งกายทั้งสิ้นตั้งแต่สะเอวขึ้นไป ด้วยความแผ่ออกแห่งธาตุลม

มีใครรู้สึกอย่างนี้บ้างหรือเปล่า

ไม่รู้สึกเลย เพราะอะไร

เพราะว่าธาตุลมยังไม่ได้ปรากฏ อย่าลืมว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานนั้นไม่เลือก ที่จริงในขณะที่กำลังนั่งจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่ามีธาตุลม และที่เรียกว่านั่งก็ต้องตั้งแต่นับจากสะเอวขึ้นไป

ความงอเข้าแห่งกายเบื้องต่ำ และความสูงขึ้นแห่งกายเบื้องบน อันมีขึ้นด้วยความแผ่ไปแห่งธาตุลมอันเกิดด้วยจิต เรียกว่าการนั่ง

ถ้ากายไม่งอเข้า ขาไม่งอ จะเป็นนั่งได้ไหม ไม่ว่าจะเป็นนั่งด้วยอาการใด ๆ ทั้งสิ้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ย่อมเป็นเพียงอาการที่ยืน แต่เวลานั่ง ความพูนขึ้นแห่งกายทั้งส้นตั้งแต่สะเอวขึ้นไป และ ความงอเข้าแห่งกายเบื้องต่ำ และความสูงขึ้นแห่งกายเบื้องบน อันมีขึ้นด้วยความแผ่ไปแห่งธาตุลมอันเกิดจากจิต เรียกว่าการนั่ง

ถ้าปัญญาของท่านผู้ใดเกิดขึ้น รู้ลักษณะของธาตุที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่กำลังนั่งจริง ๆ จะประจักษ์ชัดในสภาพธรรมที่กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ตรงตามความเป็นจริง จะไปรู้อย่างอื่น ไม่ได้ ถ้าจะรู้ลักษณะของรูปที่ นั่งในขณะนั้น จะต้องมียุธมในส่นนั้นที่ปรากฏ แต่เมื่อยังไม่ปรากฏ มีสภาพธรรมอื่นปรากฏ ยังไม่ได้คลายการยึดถือลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งรวมกัน ยังไม่ได้แยกขาดออกจากกัน เพราะฉะนั้น ก็ย่อมไม่สามารถรู้ชัดได้ในลักษณะอาการของธาตุแต่ละธาตุ หรือว่าลักษณะของธรรมแต่ละชนิด แต่เมื่อใดที่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงโดยการระลึกเนื่อง ๆ แม้ว่าลักษณะของธาตุลมยังไม่ปรากฏ แต่เมื่อปรากฏ ก็จะปรากฏตรงตามที่อรรถกถาได้แสดงไว้

สำหรับในขณะที่นั่ง ข้อความในอรรถกถามีว่า

ความแผ่ลงทางขวางแห่งสรีระทั้งส้น อันมีด้วยความแผ่ไปแห่งธาตุลม อันเกิดด้วยการกระทำของจิต (คือ มีจิตเป็นสมุฏฐาน) เรียกว่านอน

เวลานอนเป็นเวลาธาตุลมแผ่ไปตามขวาง ไม่ได้แผ่ไปตามความสูงเหมือนอย่างในขณะที่ยืน หรือในขณะที่นั่ง ซึ่งข้อความในอรรถกถาได้อุปมาว่า

เหมือนกับคำว่า เกวียนเดิน เกวียนหยุด ความจริงไม่มีอะไรชื่อว่าเกวียน จะเดินหรือหยุด มีแต่คนทั้งหลายเทียมโคเข้า ๔ ตัว เมื่อคนผู้ขับผู้ฉลาดขับไป เกวียนก็เดิน แล้วก็มีความพูดว่าเกวียนเดิน ฉนั้นใด กายเปรียบเหมือนเกวียนโดยหมายความว่าไม่รู้ ลมอันเกิดจากจิตเปรียบเหมือนโค จิตเปรียบเหมือนคนขับเกวียน

หรืออีกประการหนึ่ง พระโบราณจารย์กล่าวไว้ว่า เรือสำเภาย่อมไปได้ด้วยกำลังลม ลูกศรย่อมไปได้ด้วยกำลังสายธนู ฉันทใด กายนี้ก็ไปได้ด้วยกำลังลม ฉันทนั้น จิตนี้แม้ประกอบกับเครื่องยนต์ คือ กาย ก็ไปได้ ยืนได้ นั่งได้ ด้วยอำนาจแห่งเชือก คือ ยนต์ ด้วยอำนาจแห่งเชือก คือ จิต

ถ้าไม่มีธาตุลม จะไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ ได้เลย เพราะว่าธาตุดินไหวไม่ได้ ธาตุน้ำไหวไม่ได้ ธาตุไฟไหวไม่ได้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นในสัมปชัญญะบรรพ คือ ในขณะที่กำลังบริโภคอาหาร หรือแม้ในอิริยาบถบรรพ ที่จะรู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็เพราะสติระลึกถึงลักษณะของสภาพของธาตุต่าง ๆ ที่ปรากฏในขณะนั้น

ถ. ในอรรถกถาท่านอุปมาว่า จิตนี้เปรียบเหมือนคนขับเกวียน ร่างกายนี้เปรียบเหมือนเกวียน ถ้าเช่นนั้นจะเป็นจิตสั่งหรือเปล่า ที่เดินไปก็ดี นั่งก็ดี ยืนก็ดี

ส. ถ้าศึกษาเรื่องสภาพลักษณะของจิตจะทราบ ว่า จิตเป็นสภาพที่มีการรู้ อารมณ์เป็นลักษณะ เช่น ในขณะที่กำลังเห็น พิจารณาได้ เห็นในขณะนั้นจิตสั่งหรือเปล่า ถ้าจะว่าจิตสั่ง

ไม่ว่าเป็นในขณะใดทั้งสิ้น ต้องพิจารณาโดยตลอด เช่น ในขณะที่เห็น เป็นจิตหรือเปล่าที่เห็น จิตไม่ได้สั่ง แต่จิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา เพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ สิ่งที่ปรากฏทางตากับสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ที่จะรู้ชัดจริง ๆ ต้องอาศัยระลึกได้ในขณะที่กำลังเห็นและน้อมไปที่จะรู้ว่า ในขณะนี้มีสภาพที่ปรากฏทางตาเพราะมีธาตุรู้ หรือมีสภาพรู้

ถ้าการพิจารณาเป็นไปโดยลักษณะนี้ก็จะรู้ได้ว่า อาการรู้นั้นเป็นลักษณะของจิต ซึ่งไม่ใช่อาการสั่ง ฉันทใด เวลาที่กำลังนั่งอยู่ในขณะนี้ ใครรู่ว่านั่ง ต้องมีสภาพรู้ คือ จิต นอกจากนั้นอะไรกำลังปรากฏในขณะนี้นั่ง จิตเป็นสภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ตั้งแต่เกิดจนตาย ลักษณะของจิตทุกชนิด วิชาชนลกฺขณํ คือ มีลักษณะรู้อารมณ์ หรือมีการรู้อารมณ์เป็นลักษณะ จะเป็นอย่างไรไปไม่ได้เลย

โดยวิถีจิต หรือโดยขณะใดก็ตามที่กล่าวไว้โดยปัจจัยต่าง ๆ จิตเป็นสภาพที่รู้ อารมณ์ทั้งสิ้น แต่เพราะว่าจิตข้างรู้สารพัด รู้ทุกอย่าง รู้ดี รู้ทุกเรื่อง เพราะฉะนั้น จิตก็ปรุงแต่งทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เกิดขึ้น สิ่งอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นเพราะจิต ซึ่งเป็นสภาพรู้ หรือเป็นธาตุรู้นั่นเอง

เมื่อจิตรู้สิ่งใดก็เป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ขึ้น ตามลักษณะประเภทของ จิต เช่น ถ้าโลภมูลจิตเกิดขึ้นเป็นไปในวิชาการอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เป็นปัจจัยทำให้มี การกระทำที่จะทำให้อวิชชาการนั้น ๆ เจริญขึ้นหรือสำเร็จลุล่วงไปได้ และเมื่อเป็นจิต ก็ต้องมีลักษณะที่เป็นสภาพรู้ หรืออาการรู้ ซึ่งจะพิจารณาได้ ตรวจสอบได้กับ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ทางตาเห็น คือ กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏ ทางหูได้ยิน คือ กำลังรู้เสียงที่ปรากฏ ถ้ามีการรู้กลิ่น จิตกำลังรู้กลิ่น ถ้ารสกำลังปรากฏในขณะที่รับประทานอาหาร ขณะนั้นจิตก็เป็นสภาพที่ลิ้มรส ถ้าอ่อนแข็ง เย็นร้อน ตึงไหวกำลังปรากฏ จิตก็เป็น สภาพที่รู้สิ่งที่เย็นร้อน อ่อนแข็ง ตึงไหวในขณะนั้น

